УНИВЕРЗИТЕТ У ИСТОЧНОМ САРАЈЕВУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ПАЛЕ

ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У КЊИЖЕВНОУМЈЕТНИЧКОМ И НАУЧНОМ СТИЛУ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:
проф. др Милош Ковачевић

Кандидат:
мср Биљана Мишић

Пале, 2022.

САДРЖАЈ

1. УВОД 3
2. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ЛЕКСЕМА 9
2.1. О ГЛАГОЛИМА КРЕТАЊА 11
3. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У КЊИЖЕВНОУМЈЕТНИЧКОМ СТИЛУ 19
Глагол *кренути* (*се*) 22
Глагол *ићи* 28
3.1. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АДЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА 48
Глагол *доћи* 48
Глагол *прићи* 67
Глагол *ући* 69
Глагол *наићи* 77
Глагол *заћи* 84
3. 2. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АБЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА 91
Глагол *отићи* 91
Глагол *поћи* 102
Глагол *изаћи* 109
Глагол *сићи* 117
3. 3. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ПЕРЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА 122
Глагол *прећи* 122
Глагол *проћи* 134
Глагол *обићи* 148
Глагол *разићи се* 150
Глагол *водити* 153
4. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У НАУЧНОМ СТИЛУ 165
Глагол *ићи* 167
Глагол *доћи* 171
Глагол *прићи* 176
Глагол *ући* 177
Глагол *наићи* 180
Глагол *поћи* 181

Глагол *изаћи* 183
Глагол *прећи* 185
Глагол *проћи* 188
Глагол *водити* 190
5. ЗАКЉУЧАК 194
ИЗВОРИ 210
ЛИТЕРАТУРА 213

1. УВОД

Приступ проблему истраживања, циљеви и хипотезе

Тема нашег рада спада у ред лексиколошких тема и подразумијева лексиколошко-функционалностилску обраду једне лексичко-семантичке (пот)категорије у српском језику. Пажња ће се овдје усмјерити на лексичко-семантичку групу глагола кретања, и то на њихова пренесена значења, под којим подразумијевамо „сва значења једне полисемантичке структуре која су директно или индиректно изведена од примарног или основног значења“ (Халас Поповић 2017: 14).

Као што је познато, у свијету око нас има више појава него лексема за њихово именовање, па би споразумијевање било отежано уколико би сваки појам имао посебно име, будући да људски мозак не би могао да прими толику количину информација усљед ограничених когнитивних способности (в. Најда 1975: 14; Драгићевић 2010: 130; Миланов 2021: 33). Зато се за именовање предмета, њихових функција, радњи и појава које имају сличне или исте особине користимо полисемијом.[1]

О способности лексема да се реализују у више значења, тј. полисемији, доста је писано како у домаћој, тако и у иностраној литератури (в. Апресјан 1974; Шмељов 1973; Најда 1975; Гак 1977; Лејкоф, Џонсон 1980; Фомина 2001; Кузњецова 1989; Ивић 1982; Дешић 1990; Гортан Премк 2004; Радовић Тешић 2009; Ристић 2012; Драгићевић 2010, Миланов 2017). Поменути су аутори испитивали узроке полисемије, механизме настајања секундарних значења лексема, разматрали лексикографске поступке представљања семантичке структуре лексема, итд.

Секундарна значења најчешће настају од примарног значења, тј. *радијалном полисемијом*[2] (в. Апресјан 1974: 182; Драгићевић 2003: 222) и развијају се механизмима

[1] Р. Драгићевић (2010: 129) указује на двозначност термина *полисемија*. Према овој ауторки, полисемија је способност лексеме да има више значења, али је и обједињени назив за најчешће механизме настанка нових значења.

[2] Осим *радијалне полисемије*, Апресјан (1974: 182) издваја *ланчану* и *радијално-ланчану полисемију*. У случају ланчане полисемије секундарно значење настаје из примарног, а из секундарног терцијарно, итд. За

полисемије, а то су метафора, метонимија и синегдоха. Ови су механизми добро истражени, како у домаћој тако у страној литератури, али најчешће на грађи именица, а скоро никако на придјевима и глаголима. О полисемантичким индукцијама у србистичкој лингвистичкој науци писала је Д. Гортан Премк (2004), која је у монографији *Полисемија и организација лексичког система у српскоме језику* описала процес добијања нових значења метафором, метонимијом и синегдохом. М. Ивић (1982) испитивала је регуларну полисемију именица, док је М. Ковачевић (1999) анализирао лексичку метонимију и синегдоху, на богатом језичком материјалу из књижевноумјетничког стила.

Питањем регуларне и нерегуларне полисемије у руској литератури бавио се Ј. Д. Апресјан (1974). Он износи објашњење регуларне полисемије: „Полисемија лексеме А са значењима a*i* и a*j* назваће се регуларном, ако у датом језику постоји још једна лексема В са значењима b*i* и b*j* која се семантички међусобно диференцирају онако како се разликују a*i* и *aj*, при чему нема синонимичности на релацији a*i* – b*i* и a*j* – b*j*“ (Апресјан 1974: 189). Из Апресјанове дефиниције види се да је регуларна полисемија заправо метонимија, а метонимијска су значења „очекивана и предвидива“ (Драгићевић 2010: 133). Насупрот томе, ако се семантички однос који постоји између a*i* и a*j* не може наћи ни у једној другој речи датог језика, изузев у синонимним лексемама (нпр. лопатица је назив за пљоснату троугласту кост на горњем делу леђа и за оруђе дугачке дршке које служи за копање земље) ријеч је о нерегуларној полисемији (в. Апресјан 1974: 191–193). Из наведеног произлази да су оваква значења „индивидуална“ будући да се односе на само једну лексему и настала су механизмом метафоре (Драгићевић 2010: 133).

Осим наведених аутора, треба поменути и А. Бириха (1995), који се у својој студији бавио проблемом метонимије. Бирих је испитивао овај лексички механизам на примјеру именица и придјева и понудио је моделе типологије метонимијских преноса.

Предмет анализе у нашем раду биће значења која настају горенаведеним механизмима. У фокусу пажње биће *пренесена значења*, којим се „указује на изведено, секундарно значење које настаје на основу преноса назива једног појма на други појам“

овај тип полисемије постоји најмањи број примјера. Ланчана полисемија се најчешће укршта са радијалном, па тако настаје радијално-ланчана полисемија.

(уп. Матвејева 2003: 225; Бабенко 2008: 60), односно, дато значење јавља се као резултат преноса ознаке примарног значења неког предмета (појма) на други предмет (Фомина 2001: 37). У вези са самим одређивањем термина, колебали смо се да ли да употријебимо термин пренесено или секундарно значење, будући да су ти термини у основи синонимни. Одлучили смо се за термин пренесено значење због тога што се само тај термин користи у реторичкој и стилистичкој литератури, и то по правилу у значењу метафоричко значење, а наша тема, без обзира што јој је тежиште лексиколошко, већ у наслову има терминолошку лексему стил. Осим тога, термин пренесено много боље кореспондира са термином метафорично, који му је блискозначнији, него термин секундарно значење, који је у погледу односа према метафоричности неутралан, јер секундарно значење може, али и не мора бити метафорично, док је пренесено значење по правилу засновано на метафоричности.

Имајући у виду да се „глаголи издвајају сложеношћу свог семантичког и граматичког садржаја, богатством парадигматских и синтагматских веза, флексибилношћу семантичке структуре те богатством асоцијативно-смисаоних својстава која предодређују њихову потенцијалну могућност употребе у пренесеном значењу“ (Васиљев 1981: 34), наше истраживање пренесених значења провешћемо управо на глаголској лексици. Глаголска вишезначност је, према ријечима Б. Тошовића (1995: 103), „један од основних носилаца језичке полисемије“. Као потврду за своју констатацију аутор наводи непосредну везу полисемије са фреквентношћу језичких јединица, шири семантички капацитет глагола у односу на друге врсте ријечи и чињеницу да је у глаголу концентрисан готово сав потенцијал за изражавање процеса (радњи, стања, збивања).

У лингвистичкој литератури већ је констатовано да су семантички најбогатије оне ријечи које припадају општем лексичком фонду, које су повезане са човјеком, антропоцентричне (в. нпр. Гак 1998: 702; Гортан Премк 2004: 61; Драгићевић 2008: 373; Миланов 2017: 130). Стога ћемо нашу пажњу усмјерити на глаголе кретања будући да означавају кретање као иманентну људску особину, тј. „једну од основних радњи у човековој сфери, у сфери свих живих бића и природе уопште“ (Вујовић 2019: 9).

Циљ рада је да се издвоје, моделују и свеобухватно анализирају пренесена значења глагола кретања, да се утврде механизми њиховог настајања те да се упореди

полисемијски потенцијал ових глагола у књижевноумјетничком и научном стилу, односно да се издвоје и опишу сличности и разлике између ова два функционална стила с обзиром на употребу глагола кретања.

У основи истраживања налазе се сљедеће хипотезе које одражавају суштину истраживања пренесених значења глагола кретања у књижевноумјетничком и научном стилу:

• Пренесена значења глагола кретања не чине хомогену семантичку групу;

• Глаголи протипичнији у оквиру својих група показују већа полисемичка својства, односно посједују већи степен метафоризације;

• Пренесена значења глагола кретања најчешће творе идиоматизоване или полуидиоматизоване изразе;

• Пренесена значења глагола кретања много су чешћа и семантички хетерогенија у књижевноумјетничком него у научном стилу књижевног језика;

• Пренесена значења глагола кретања много више теже идиоматизацији израза у научном него у књижевноумјетничком стилу;

• Одређена метафорична значења глагола кретања подударна су у оба стила, будући да представљају језички корелат когнитивно утемељених концепата који су универзалног карактера.

Основна метода која се примјењује у анализи јесте метода компоненцијалне анализе. То значи да ћемо значење лексема декомпоновати на семантичке компоненте. У овој врсти анализе битан је хијерархијски статус будући да семантичке компоненте, тј. семе као саставни дијелови значења нису једнаке. Централно мјесто у хијерархијској структури сема заузима архисема и она се у компоненцијалној анализи увијек наводи прва. Архисема је надређена, интегришућа сема која представља општу појмовну вредност својствену свим члановима једне лексичко-семантичке групе (Гортан Премк 2004: 43). Све остале семе називају се семе нижег ранга или диференцијалне семе и њима се изражавају одређене карактеристике лексеме. Према Гаку (1977: 14–15)

диференцијалне семе могу бити дескриптивне и релационе. Дескриптивне семе одражавају спољашње особености објекта, док релационе семе указују на семантички међуоднос лексема унутар семантичке групе. За проблематику што је овдје разматрамо битне су потенцијалне, факултативне семе. Оне нису експлициране у примарном значењу већ се актуелизују у одређеним контекстима.

СТРУКТУРА ДИСЕРТАЦИЈЕ

Рад се састоји из четири тематске цјелине неједнаког обима. Прву цјелину чини *Увод*, гдје су дефинисани предмет, циљеви, хипотезе на којима ће се темељити истраживање, као и метода која ће се примјењивати у анализи. У поглављу *Пренесена значења лексема* бавићемо се теоријским објашњењима значења која директно или индиректно настају од примарног значења и навешћемо податке о досадашњим истраживањима ове проблематике. У оквиру поменутог поглавља представићемо лексичко-семантичку групу глагола кретања и такође, даћемо преглед претходних истраживања ових глагола у домаћој и страној литератури.

Кључне цјелине у раду јесу поглавља *Пренесена значења глагола кретања у књижевноумјетничком стилу* и *Пренесена значења глагола кретања у научном стилу*. Цјелина *Пренесена значења глагола кретања у књижевноумјетничком стилу* највећа је по обиму и у њој ће најприје бити анализирани прототипични глаголи кретања које карактерише сема ’самосталност кретања’, тј. глаголи *кренути* и *ићи*. Послије анализе пренесених значења наведених глагола, у оквиру овог поглавља издвојићемо потпоглавља: *Пренесена значења адлативних глагола кретања*, *Пренесена значења аблативних глагола кретања* и *Пренесена значења перлативних глагола кретања* будући да ће нам компонента ’правац кретања’ послужити као поткритеријум за анализу глагола кретања. У потпоглављу *Пренесена значења адлативних глагола кретања* анализираћемо значења глагола којим се означава стизање, долазак до неке тачке у простору, а то су глаголи: *доћи*, *прићи*, *ући*, *наићи* и *заћи*. Значења глагола *отићи*, *поћи*, *изаћи* и *сићи* биће анализирана у оквиру аблативних глагола кретања којим се означава удаљавање од почетне тачке кретања, док ће потпоглавље *Пренесена значења перлативних глагола*

кретања бити посвећено глаголима *прећи*, *проћи*, *обићи* и *разићи се*. У оквиру поглавља *Пренесена значења глагола кретања у књижевноумјетничком стилу* анализом ће бити обухваћен и транзитивни глагол *водити*, који садржи сему ’несамосталност, узрокованост кретања’.

Срж поглавља *Пренесена значења глагола кретања у научном стилу* чиниће анализе значења ексцерпираних глагола кретања у научно-уџбеничком подстилу. Пажња ће бити усмјерена на глаголе: *ићи*, *доћи*, *прићи*, *ући*, *наићи*, *поћи*, *изаћи*, *прећи*, *проћи* и *водити*, са посебним освртом на суоднос према употреби у књижевноумјетничком стилу. На крају се у поглављу *Закључак* сумирају резултати истраживања, а затим се даје списак *Извора* и *Литературе*.

2. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ЛЕКСЕМА

Значење лексеме подразумијева њену реализацију у одређеном семантичком и контекстуалном окружењу. Скуп свих значења једне лексеме чини *полисемантичку структуру*, а она се састоји из *примарног, основног значења* или *примарне семантичке реализације* и *секундарних значења*, тј. *секундарних семантичких реализација* (Драгићевић 2010: 131). Примарно[3] значење је оно „које је највише условљено парадигматски, а најмање синтагматски“ (Шмељов 1977: 113), тј. независно је од контекста. Оно је прототипично и зато се у рјечнику наводи као прво и из њега су потекла секундарна значења. Примарно значење лексеме „представља ослонац и темељ свих других значења и употреба“ (Виноградов 1977: 171). То је значење на које већина говорника једног језика прво помисли кад чује изговорену ријеч (в. Згуста 1991: 66; Шипка 1998: 33–36; Гортан Премк 2004: 43–49; Радовић Тешић 2009: 99; Драгићевић 2010: 57–60, Халас Поповић 2017: 11). С друге стране, *пренесено значење*, подразумијева „значење које за неку ријеч није главно“ и настаје „када ријеч не употребљавамо више у њезину реалном значењу, него кад једно од њезиних секундарних својстава преносимо на другу, нову појаву да бисмо допунили њезину карактеристику“ (Симеон 1969 II: 156). Сам термин *пренесено*, како примјећује Шмељов (1978: 65), „указује на његову извјесну несамосталност, односно зависност од основног значења“. Дакле, пренесено значење у корелацији је са основним, а „та корелација ствара унутрашњу форму значења и условљава његову семантичку двопланост“ (Кузњецова 1989: 110).

Иако је примарно значење претежно најпродуктивније за настајање секундарних значења, оно не мора увијек бити *доминантно*. То је у својој монографији показала Р. Драгићевић (2001). Ауторка је на примјеру придјевских лексема *прост* и *туп* примијетила да је секундарно значење доминантно. За лексему *прост*, чије основно значење, према Речнику МС, гласи: *који није сложен и тежак да се схвати, који је лако разумљив, једноставан* доминантно је секундарно значење 4.б: *груб, неодгојен, неотесан, неучтив,*

[3] Примарно значење назива се још и *основно, номинационо, непосредно, директно, базно* значење, *примарна семантичка реализација*, док се за пренесено значење користи и термин *посредно, индиректно, секундарно* значење, *секундарна семантичка реализација* (в. Драгићевић 2010: 131–132; Радовић Тешић 2014: 145).

неуљудан, *простачки*. Основно значење лексеме *туп*, према Речнику МС, гласи: *који није довољно наоштрен*, *с којим се тешко реже*, *сече*, *тестери*, *брије*, а доминантно је секундарно значење 4.а: *умно ограничен*, *који слабо*, *тешко схвата*, *глуп* (о човеку, о уму). (в. Драгићевић 2001: 19).

Према ријечима Кузњецове (1989: 112), значења лексема која су се развила као секундарна временом могу да изгубе то својство. Честом употребом пренесено значење може постати примарно или постаје једно од главних основних значења пошто се семантичка двопланост губи. То заправо значи да је секундарност повезана са фреквентношћу употребе ријечи.

Познато је да ријечи добијају „нова пренесена, секундарна значења баш стога што је смисао њихов широк, што је обим квалитета предмета или појава широк, па су и асоцијације у вези с тим њиховим квалитетима бројне“ (Димитријевић (1964: 146). О проблематици пренесених, секундарних значења у србистици писале су ауторке Д. Гортан Премк и Р. Драгићевић. Д. Гортан Премк (2004) истраживала је настанак секундарних значења именица и издвојила четири основна типа, а то су платисемија, метафора, метонимија и синегдоха. Р. Драгићевић (2003) такође се бавила механизмима настајања секундарних значења лексема. Ауторка закључује да секундарна значења лексема најчешће настају радијалном полисемијом на основу једне или већег броја семантичких компоненти примарног значења и истиче да су „разноврсни путеви значењског богаћења лексема“ (Драгићевић 2003: 228).

У руској литератури о овоме феномену писао је Стернин (1985). Разматрајући корелацију појмова фигуративна употреба и пренесено значење ријечи, истиче да „пренесено значење представља пријем нових сема које не постоје у основном значењу“ (Стернин 1985: 52). Стернин сматра да је пренесено значење у корелацији са новим денотатом, друкчијим од денотата примарног значења, иако имају неке заједничке особине, те закључује да се „пренесено значење разликује од фигуративне употребе у погледу високе регуларности коришћења“ (Стернин 1985: 52).

У докторској дисертацији Ј. Биљетина (2020) могу се пронаћи информације које се односе на проблематику дословних и пренесених значења глагола једења и пијења у

енглеском и српском језику. Студија ауторке представља контрастивну анализу поменутих глагола који се посматрају из когнитивнолингвистичке перспективе.

Будући да „глаголи имају велике могућности развијања значења зато што сликовито описују ситуације и разне особине које могу да се одражавају у његовим семама“ (Попова 2000: 128), у овоме раду покушаћемо издвојити и описати пренесена значења глагола кретања у књижевноумјетничком и научном функционалном стилу. Прије него што почнемо анализу, укратко ћемо се осврнути на дефинисање ових глагола и досадашње истраживање о њима.

2.1. О ГЛАГОЛИМА КРЕТАЊА

Глаголи су веома сложена и апстрактна граматичка категорија која заузима посебно мјесто у језичком систему. Њима се, превасходно, означава радња или нека динамична ситуација. „Захваљујући својој функционалности, богатој семантичкој бази, лексичкој слојевитости, обличкој разноврсности и изузетној сликовитости и изражајности, глаголи, уз именицу, представљају основну врсту ријечи“ (Вујовић 2019: 9).

Ипак, у србистичкој науци о језику семантичка проучавања глагола углавном су остајала ван поља интересовања истраживача. Недовољна посвећеност проблему семантике глагола проистиче због њихове комплексности, као и због чињенице да „на њихово значење велики утицај има семантика именица на које се односе“ (Драгићевић 2010: 173). Тешкоће у изучавању семантике глагола настају и због особине њиховог логичко-предметног садржаја“ (Уфимцева, према Панкина 2012: 26). За разлику од именица, појмовна основа глагола бива толико широка да глагол често може бити на граници потпуне десемантизације, када је у реченици само носилац граматичких одлика предикативности (Панкина 2012: 26).

Семантиком глагола, тачније утицајем глаголског вида на значење глагола бавила се И. Грицкат (в. нпр. 1957–1958; 1966–1967; 1967а; 1967б; 1984–1985). Испитујући лексикографске поступке обраде имперфективних и перфективних глагола, ауторка примјећује да се дефиниција несвршених глагола често даје сажетије у односу на

дефиницију свршених, односно да се свршеним префиксираним глаголима често приписује више значења него код одговарајућих свршених. То објашњава констатацијом да свршени глагол има улогу носиоца семантичких вриједности, док дефинисање несвршеног глагола представља „нужни технички чин који сме да се упрости“ (Грицкат 1984–1985: 198). М. Дешић (1985: 75–85), такође је истраживао семантику глагола с обзиром на категорију вида. Дешић је закључио да је значењско поклапање одређених полисемичних глагола видског пара дјелимично те да су изведенице и сложенице најчешће семантички мање разуђене од основних ријечи, што се односи и на облике свршеног и несвршеног вида глагола.

У скорије вријеме проблемом истраживања глагола, на примјерима појединих семантичких група, бавиле су се ауторке (в. Влајић Поповић 2002; Ристић 2004; Вујовић 2009; Лазић Коњик 2010; Штрбац 2011; Миленковић 2017; Миланов 2017). Од свих глагола прототипични представник јесу глаголи кретања, за које се у литератури истиче да су „најглаголнији“ од свих глагола (в. Милер, Џонсон-Лајрд 1976: 527; Мајсак 2005: 101).

Семантичко поље глагола кретања, тј. *курзивних глагола* (Барић и др. 1997: 73) обухвата глаголе који значе премјештање, кретање неког објекта у простору. Премјештање се дефинише као „произвољна радња носиоца кретања, која доводи до промјене мјеста у простору“ (Шамне 2009: 270). Глаголима кретања означава се радња чијом реализацијом долази до самосталне промјене положаја субјекта радње у простору (код непрелазних глагола) (в. Стевановић 1989: 553) или до узроковане свјесне промјене локације објекта радње под утицајем субјекта, гдје истовремено могу бити у покрету и субјекат и објекат радње (код прелазних глагола).

Семантичко поље глагола кретања врло је широко, а његове границе тешко је прецизно одредити, будући да ови глаголи означавају премјештање кога или чега у простору, али и супротстављеност сваком виду мировања. Аутори који истражују глаголе кретања (в. Ивић 1957, 1957–58; Пипер 1983; Пипер и др. 2005; Вујовић 2019) из тог разлога својом анализом обухватају различит број глагола и дају различите класификације. С тим у вези, истиче се да за класификацију ових глагола треба имати у виду разне чиниоце као што су: носилац кретања, брзина кретања, правац кретања, циљ кретања, средина у којој се кретање одвија, средство којим се кретање врши, техника кретања, зависност кретања од воље субјекта (в. Апресјан 1974: 252; Најда 1975: 74; Гак

1977: 155; Криле 1981: 14; Малетић 1988–1990: 238; Кузњецова 1989: 75–76; Галкина 2006: 25; Мразовић, Вукадиновић 2009: 73–74; Шамне 2009: 270; Ковачевић 2015а: 61; Маројевић 2019: 237). Према ријечима П. Пипера (2001: 95), глаголи кретања у семантичком погледу дијеле се на двије, по обиму, неједнаке групе. Већу групу чине глаголи који значе кретање у средини која је основна средина човјековог кретања, док су у другој, мањој групи сврстани глаголи којима се означава кретање водом или ваздухом.

У србистичкој лингвистичкој науци глаголима кретања посвећене су двије монографске, и то обје дисертационе, студије. Прва је дисертациона студија Д. Вујовић (2009), у којој је ауторка разматрала семантику глагола кретања у српском језику, њихове деривационе процесе те однос између глаголске деривације и глаголске реакције. Предмет истраживања докторске дисертације *Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику* јесу глаголи којима се означава људско кретање, а семантичка анализа заснована је искључиво на основним значењима глагола. Друга је студија контрастивног карактера, јер је аутор Д. Стаменковић (2013) анализирао глаголе кретања у српском и енглеском језику, узимајући у обзир како дословну тако и метафоричку употребу глагола. Стаменковићево истраживање представља когнитивносемантичку анализу лексичког значења глагола људског кретања. Поред наведених докторских дисертација, ту је и дисертација *Полисемија српске лексике на корпусу* ’Речника српскохрватског књижевног и народног језика’ ауторке Н. Миланов (2017), у којој је један сегмент припао анализи глагола кретања. Ауторка је разматрала полисемичност ових глагола и фокус њене пажње био је усмјерен на семантички најбогатије глаголе кретања, а то су, према њеним истраживањима, глаголи *ићи* и *падати*/*пасти*.

Осим тога, у иностраној литератури постоји велики број студија и радова који за предмет имају глаголе кретања (в. Најда 1975; Ватева 2004; Филиповић 2007). Нарочито је богата русистичка литература, с тим да аутори најчешће посвећују пажњу парним глаголима кретања као што су идти / ходить, ехать / ездить (в. Мајсак, Рахилина 1999; Јудина 2010; Зиновјева 2013; Бујленко 2015).

Општа, појмовна вриједност, тј. архисема ових глагола јесте ’кретање’, односно ’кретати се мијењајући мјесто’ (в. Гортан Премк 2004: 100, у фусноти), док се диференцијалне семе односе на начин кретања, правац кретања, брзину кретања, средину у оквиру које се кретање одвија, итд. М. Ковачевић (2015а: 61–62) истиче да је надређена,

интегришућа сема глагола кретања „премјештање кога или чега у простору“, а најважније диференцијалне семантичке компоненте су „начин кретања“, која је дескриптивна сема и „правац кретања“, која је релациона сема. Ковачевић сматра да је за српски језик апстрактнија сема ’начин кретања’ па се она изражава основним глаголом, док је сема ’усмјереност / правац кретања’ конкретнија и изражава се префиксима.

О пренесеним значењима глагола кретања у енглеском језику писала је Мутајева (2018: 405–407). Анализирајући глаголе *ићи*, *бјежати* и *окренути се*, ауторка истиче да најважнију улогу у измјени значења поменутих глагола има *семантички индикатор*, тј. именица која стоји уз глагол. Такође, наглашава да се семантичка структура глагола радикалније мијења уколико је већи степен апстрактности именице (Мутајева 2018: 407).

Када је ријеч о србистици, овим феноменом, тачније испитивањем полисемијског потенцијала глагола *ићи* бавила се Д. Вујовић (2011а). Посматрајући глагол *ићи* на примјерима ексцерпираним из Андрићевих дјела, закључила је да се овај глагол појављује, у различитим формама и значењима, око 90 пута. Осим тога, издвојила је семантичка обиљежја на основу којих глагол *ићи* развија пренесена, секундарна значења, а на њену класификацију ослонићемо се приликом анализе значења овога глагола.

У нашем раду као основни критеријум за класификацију из корпуса забиљежених примјера послужиће нам диференцијалне семантичке компоненте, па ћемо у анализу укључити: 1) непрелазне глаголе које карактерише сема ’самосталност кретања’ и 2) прелазне глаголе који укључују сему ’несамосталност, узрокованост кретања’. Под глаголима кретања са доминантном диференцијалном семом ’самосталност кретања’ подразумијевамо глаголе код којих је субјекат живо биће које свјесно врши радњу кретања. Другим ријечима, то су глаголи који означавају самоиницијативно кретање, тј. кретање помоћу сопствене снаге, помоћу корака и значе „премјештати самог себе у простору“ (Ковачевић 2015а: 62). С друге стране, диференцијалну сему ’несамосталност кретања’ садрже глаголи којима се означава неконтролисано, несамостално кретање. То су заправо, прелазни глаголи који осим мјесног имају и објекатски колокат (в. Ковачевић 2015а: 62).

У оквиру глагола које карактерише сема ’самосталност кретања’, најприје ћемо анализирати пренесена значења глагола *кренути* и *ићи* будући да су они прототипи глагола кретања (Криле 1981: 13, Малетић 1988–1990: 238–240). Поткритеријум за ове глаголе биће сема ’правац кретања’ зато што је „основна семантичка компонента глагола кретања“ (Гак 1977: 156). С обзиром на то она се „као архисема разлаже на три семе које према тој архисеми имају улогу диференцијалних сема, али према елементарним семама на које се могу разложити имају улогу архисема: а) „адлативност“, б) „аблативност“ и в) „перлативност“. Те су три (архи)семе заправо „одраз“ основних физичких особина саме акције кретања“ (в. Ковачевић 2015а: 62), па тако ’адлативност’ означава стизање, долазак до неке тачке у простору, ’адлативност’ удаљавање од основне тачке кретања, док ’перлативност’ подразумијева линију кретања. Све наведене елементе кретања испитаћемо на префиксалним изведеницама глагола *ићи*.

Од глагола које карактерише компонента ’несамосталност кретања’ анализом ће бити обухваћен глагол *водити*. Овај глагол одабрали смо због тога што се убраја у „семантички најбогатије лексеме (...) којима се означава кретање које је узроковано вољом агенса радње“ (Миланов 2017: 142). Уосталом, сви глаголи које ћемо испитивати означавају уобичајено људско кретање по чврстој подлози, а како истиче Љ. Шарић (2014: 68), „што је начин кретања уопштенији, то је он примјењивији на кретање конкретних и апстрактних ентитета, па су глаголи који изражавају управо такво кретање склонији употреби у метафоричким контекстима“. Због свега наведеног одабрали смо поменуте глаголе за предмет анализе. Пренесена значења свих издвојених глагола класификоваћемо на основу механизама њиховог настајања: а) метонимијом, б) синегдохом и в) метафором.

Значења индукована метонимијом зависе од архисеме, односно од лексичко-семантичке групе којој лексема припада (Гортан Премк 2004: 110; Драгићевић 2010: 167), тј. архисема је фокус, извориште метонимијске трансформације. Код значења добијених механизмом метонимије долази „до мутације, трансформације архисеме полазног семантичког садржаја која се састоји у измени ранга њеног основног и пратећег елемента. Пратећи елемент архисеме из полазног садржаја у циљном постаје основни“ (Гортан Премк 2004: 75).

Архисема је такође фокус трансформација индукованих синегдохом. То је и разлог због чега се често тумачи као подврста метонимије. Међутим, разлике између њих ипак постоје. Код метонимијског значења „имамо само мутацију архисеме и десемантизацију неких сема, а код трансформација индукованих синегдохом имамо мутацију и измену архисеме (било губљењем партитивне семантике, било каквим другим семантичким проширењем или сужењем) и развитак нових диференцијалних, идентификационих сема“ (Гортан Премк 2004: 79).

За разлику од метонимије и синегдохе, механизам метафоре заснован је на повезивању истих семантичких компонената нижег ранга. Друкчије речено, „оно што на плану реалности доживљавамо као сличност – на плану значења манифестује се кроз истоветност једне или мањег броја сема“ (Драгићевић 2010: 148). У зависности од тога која сема учествује у процесу метафоризације, метафорична значења глагола кретања класификоваћемо на: а) *мотивисана* и б) *асоцијативна* метафорична значења[4]. У *мотивисана метафорична значења* сврставамо семантеме чији настанак омогућава диференцијална сема примарног значења глагола, док у *асоцијативна метафорична значења* убрајамо семантеме чији настанак омогућава потенцијална, факултативна сема примарног значења глагола. Код мотивисаних метафоричних значења „механизам образовања метафоре је откривен“ (Скљаревскаја 1993: 49) и присуство диференцијалне семантичке компоненте је очигледно. У асоцијативним метафоричним значењима важну улогу има *символ метафоре*, а под овим термином Скљаревскаја (1993: 47) подразумијева „семантичко обиљежје које у основном значењу припада сфери конотације, а у метафоричном значењу улази у денотативни садржај у својству диференцијалних сема и служи као основа за значењску трансформацију у процесу метафоризације“. Друкчије речено, код ових значења „потенцијална семантичка обиљежја актуализују се и постају диференцијална обиљежја“ (Цветков 1984: 67). Потенцијалне семе примарног значења одражавају споредне, необавезне особине глагола, као што су различите асоцијације помоћу којих се неки појам повезује у схватању говорника. Гак (1977: 15) истиче да је потенцијална сема глагола кретања ’брзина кретања’ јер се нпр. у нашој представи глагол

[4] У класификацији метафоричних значења ослањамо се на типове метафоре које је у својој студији издвојила Г. Н. Скљаревскаја (1993: 48–56).

ићи обично повезује са нормалним, средњим темпом кретања, *бјежати* и *летјети* са брзим, а *пузати* са спорим.

Наша анализа већином је усмјерена на префиксалне деривате глагола *ићи*, а како је општепознато да префикси модификују значење основне ријечи, те да „твореница префиксом добија (најмање) једну семантичку компоненту више у односу на основну ријеч“ (Ковачевић 2015а: 61), префиксе, тј. њихова семантичка обиљежја одређујемо као потенцијалне семе које омогућавају настанак асоцијативних метафоричних значења. А треба поменути и то да „префикси обично не уносе своју семантику сасвим случајно у значење префиксала већ, на известан начин, и репрезентују специфична семантичка обележја која су већ садржана у семантици основног глагола, ако не у оној експлицитној, онда барем у потенцијалној“ (Вујовић 2019: 122).

Осим што се реализују као метонимијска, синегдохска или метафорична значења, глаголи кретања учествују и у формирању различитих типова перифрастичких конструкција. Перифраза се у литератури одређује као „употреба већег броја ријечи за описивање нечега за што би била довољна једна или у најмању руку само неколико ријечи да то изразе“ (Квинтилијан 1967: 274). Дакле, перифраза користи описни начин казивања тако што једну ријеч замјењује групом ријечи или читавим исказом, те М. Ковачевић (1991: 58) истиче да је перифраза „вишечлани опис, дакле конструкција, којом се из стилских разлога замјењује проста или мање сложена језичка јединица којом се може изразити исти појам“. У књижевноумјетничком функционалном стилу перифраза је веома заступљено језичко средство из разлога што доприноси сликовитијем, упечатљивијем и увјерљивијем казивању, а такође може да послужи као један од основних елемената еуфемизирања, хиперболичности, изражавања квалификације и квантификације, итд. Анализу перифрастичких јединица провешћемо према односу интерсекције са стилским фигурама, и то метафором, метонимијом, синегдохом, еуфемизмом. Осим стилских фигура, перифраза може бити директно повезана са фразеологизмом те са декомпонованим предикатом (в. Ковачевић 1991: 61–69).

За корпус проучавања пренесених значења глагола кретања узета су, у оквиру књижевноумјетничког функционалног стила, романескна и приповиједна остварења српских писаца 20, односно, 21. вијека. Грађу за истраживање ексцерпирали смо, најприје,

из прозних текстова аутора с почетка 20. вијека – Петра Кочића, затим из текстова најзначајних писаца послијератног српског модернизма – Ива Андрића, Милоша Црњанског и Бранка Ћопића, као и из текстова аутора друге половине 20. вијека – Меше Селимовића, Добрице Ћосића, Миодрага Булатовића, Данила Киша, Драгослава Михаиловића, Мома Капора, Добрила Ненадића, Радослава Братића. Корпус, такође, обухвата текстове савремених писаца Горана Петровића, Лабуда Драгића, Ранка Рисојевића, Слободана Владушића, Владимира Кецмановића, Дејана Стојиљковића, Жељка Пржуља, Саше Кнежевића. Овакав избор грађе сачинили смо из разлога што су дјела настала у различитим временским периодима и разликују се, како по тематици, тако и по језику писаца чији је израз диференциран и стилски и просторно. Осим тога, у наведеним текстовима књижевноумјетничког стила који су одабрани као корпус, глаголи кретања са пренесеним значењем појављују се као фреквентно језичко средство и подразумијевају разноврсне типове изражајности.

Када је ријеч о научном функционалном стилу, пренесена значења глагола кретања испитиваћемо на корпусу инструктивног (научно-уџбеничког) подстила. Овај подстил научног стила „намијењен је за обучавање адресата који тек поступно савладавају неке сегменте одређене науке“ (Катнић Бакаршић 2007: 88). У вези са одабиром грађе водили смо рачуна да обухватимо дјела из разних области, па смо анализу провели на корпусу научних монографија – уџбеника из области педагогије, математике, хемије, логике те методологије научног истраживања.

Будући да је пренесено значење најпримјереније књижевноумјетничком, а најнесвојственије научном функционалном стилу, управо је корпус та два стила узет да се покаже које су инваријантне а које варијантне особине што на нивоу просторне као основне мисаоне категорије, коју овдје репрезентују глаголи кретања, дате стилове чини интерферентним.

3. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У КЊИЖЕВНОУМЈЕТНИЧКОМ СТИЛУ

Основна језичка функција књижевноумјетничког стила јесте поетска. То значи да се у њему стварају представе о предметима, појмовима или појавама у форми поетске слике. „Умјетничко дјело не само што саопштава, информише, него и ’провоцира’ одређену естетску активност читаоца, гледаоца, слушаоца. Естетски утисак о умјетничком дјелу повезан је не само са добијањем информације, него истовремено и са реакцијом лица које прима, које се том реакцијом стваралачки одазива на умјетничко дјело. Умјетничко дјело намијењено је не само за пасивно перципирање него и за активно саучествовање у чину тога стварања“ (Лихачов 1973: 394). Друкчије речено, задатак умјетничког стварања не подразумијева само изношење сопствених погледа на свијет већ и дјеловање на читаоца. Све наведено диференцира књижевноумјетнички стил од научног стила, чији је главни задатак изношење информације.

Књижевноумјетнички стил је најиндивидуалнији функционални стил стандардног језика (в. Силић, Прањковић 2007: 376). То значи да је индивидуална слобода одабира језичких средстава највећа и тешко ју је ограничити.

За разлику од других функционалних стилова који се заснивају на информацији и објективној анализи стварности, књижевноумјетнички стил се „гради на трансформацији реалности у форми субјективног доживљавања и обликовања“ (Тошовић 1995: 16). Такав начин мишљења назива се умјетнички и доводи се у опозицију са теоријским, који је карактеристичан за научни стил. Према томе, може се рећи да је мишљење у појмовима и мишљење у сликама основна разлика између науке и умјетности.

Књижевноумјетнички стил карактерише и *полистилематичност*, тј. особина која подразумијева инкорпорацију елемената, сегмената, мањих или већих структурних цјелина других функционалних стилова у књижевноумјетнички функционални стил (в. Тошовић 1995: 16). У овоме функционалном стилу највише долази до изражаја мијешање других стилова. То је и разумљиво будући да његов садржај обухвата све сфере људске дјелатности. Међутим, особине других стилова губе примарну намјену у књижевноумјетничком стилу и „потчињавају се општој умјетничкој и идејној замисли дјела“ (Тошовић 1995: 16).

Осим сликовитости и полистилематичности, овоме стилу иманентна је и полисемичност. У њему ријеч или конструкција по правилу има двојаку улогу: једна је видљива, прозирна, а друга се декодира. Према томе, једна од битних особина овога стила јесте и метафоричност.

У књижевноумјетничком стилу глаголи су фреквентни и „за разлику од других функционалних стилова, одликују се „најјачом глаголичношћу“ (Тошовић 1995: 17). С друге стране, научни стил карактерише слаб степен глаголичности. На различито функционисање глагола у ова два стила утиче и то што се књижевноумјетнички стил одликује конкретношћу, а научни апстрактношћу. У књижевноумјетничком стилу преовладава динамичност и субјективизам, док научни стил карактерише статичност и објективизам.

Такође, у књижевноумјетничком стилу највише долази до изражаја вишезначност глагола. А то значи да се „у овоме стилу до максимума може празнити сав семантички набој глагола“, те да се „значења могу на разне начине испреплетати и комбиновати“ (Тошовић 1995: 106–107).

Општепознато је да лексичко-семантичке групе глагола на различит начин функционишу у стиловима. У књижевноумјетничком функционалном стилу од свих глагола, према Тошовићевим истраживањима (в. Тошовић 1995: 55), најфреквентнији су управо глаголи кретања. Ови глаголи „укључују просторну компоненту као примарну семантичку компоненту и због тога су најфреквентнији тип глагола у сваком наративном тексту (Мишић 2019: 271). Осим тога, учестала употреба глагола кретања „може се објаснити динамичношћу овог функционалног стила и богатим семантичко-стилистичким потенцијалом ове лексичко-семантичке групе глагола, прије свега могућношћу широке употребе у пренесеном значењу“ (Тошовић 1995: 55–56).

За реализацију пренесених значења кључан фактор јесте контекст, односно семантичка позиција ријечи. Друкчије речено, „улога контекста није велика, већ има пресудно значење зато што контекст ствара услове и према томе, проузрокује полазну могућност употребе одговарајућих језичких јединица“ (Колшанскиј 1980: 101). Самим тим што је секундарна номинација тијесно повезана са условима контекста, јасно је да не може у потпуности бити забиљежена у рјечничким одредницама. Стога, када је ријеч о пренесеном значењу у књижевноумјетничком стилу, Колшанскиј (1980: 107) истиче да „у

образовању пренесеног значења главна улога припада, прије свега одређеном аутору, него општем узусу“ те закључује да је „секундарна номинација неисцрпни резервоар развитка значења будући да су неисцрпни извори контекстног стварања“. Да су тачна запажања Колшанског, показаће управо примјери пренесених значења глагола кретања које смо ексцерпирали из корпуса.

У књижевноуметничком стилу забиљежили смо сљедеће глаголе кретања са пренесеним значењем: *кренути* (*се*) и *ићи*, адлативне глаголе: *доћи*, *прићи*, *ући*, *наићи* и *заћи*, аблативне глаголе: *отићи*, *поћи*, *изаћи* и *сићи*, перлативне глаголе: *прећи*, *проћи*, *обићи* и *разићи се*. Сви наведени глаголи потпадају у групу непрелазних глагола које карактерише сема ’самосталност кретања’. Од глагола који садрже сему ’несамосталност кретања’ анализираћемо глагол *водити*.

Глагол *кренути* (*се*)

Глагол *кренути* (*се*) представља протитипични глагол људског кретања будући да садржи архисему која је присутна у елементарним значењима сваког глагола из лексичко-семантичке групе кретања. Његова семема ’мијењати мјесто у простору’ јесте генеричка (в. Криле 1981: 13; Малетић 1988–1990: 238; Стаменковић 2013: 177; Вујовић 2019: 48), а вриједност генеричког садржаја огледа се „у томе што је много више употребљив него глаголи са специфичним садржајима“ (Криле 1981: 14). Семантички садржај ’мијењати мјесто у простору’ глагола *кренути* такође је и немаркиран, тј. општи будући да „означава кретање уопште, а не говори ништа о самом начину кретања. Због тога је он широко употребљив, широкозначан и вишезначан глагол“ (Вујовић 2019: 48).

Основна семантичка реализација глагола *кренути* (*се*) дефинисана је као „поћи, упутити се“ (Речник СЈ 2011: 573). Лексикографска дефиниција, дакле, указује на то да се овим глаголом не изражава само кретање с једног мјеста на друго већ и да се означава почетна фаза кретања, што значи да његову семну структуру чини архисема ’мијењати мјесто у простору’ и диференцијална сема[5] ’ингресивност’. Сва издвојена значења глагола *кренути* настала су метонимијом и метафором[6].

Метонимијска значења

Механизмом метонимије настају сљедећа значења: (1) „отићи“ и (2) „поћи заједно с неким усмјеравајући правац кретања, повести“. Ова се значења реализују у примјерима:

(1) „Отићи“:

> Најрадије бих *кренуо* изван касабе, у овај тихи предвечерњи час, да ме ноћ затече сама, али ме посао водио на другу страну, међу људе (Селимовић, ДС: 32).

---

[5] Глагол кретања најчешће се може описати помоћу једне или двије диференцијалне семе (Вујовић 2019: 121).

[6] Опис пренесених значења почињемо од оних која су добијена механизмом метонимије. Гортан Премк (2014: 131–139) истиче да се секундарна значења добијена метонимијском трансформацијом дају одмах иза основног значења, затим се идентификују садржаји добијени механизмом синегдохе, и, на крају, они који су добијени метафором.

(2) „Поћи заједно с неким усмјеравајући правац кретања, повести“:

Везир се грдно ражљути, плане и *крене се* с војском и пане на Раванац више кнежеве куће (Кочић, П: 12); Пошто му је било стало да их што пре *крене*, потера коња до ужади и даде наређење шајкашима да крећу (Црњански, С: 30).

Примјери наведених секундарних семантичких реализација глагола *кренути* (1) и (2) показују да инваријантна семантичка компонента ’мијењати мјесто у простору’ не ишчезава него се у овим значењима претвара у сему нижега ранга. У значењу (1) „отићи“ статус архисеме, како се види, добија ’аблативност’, тј. ’удаљавање од почетне тачке кретања’, док у значењу (2) „поћи заједно с неким усмјеравајући правац кретања, повести“ архисема постаје ’кретати се вођењем кога другог’.

Метафорична значења

Најпродуктивнији елемент значења глагола *кренути* (*се*) „јесте онај који се тиче започињања процеса кретања“ (Стаменковић 2013: 178), па се захваљујући семи ’ингресивност’ развијају мотивисана метафорична значења: (1) „дићи се, устати, поћи (на некога, против некога)“, (2) „почети расти, почети тјерати нове изданке“, (3) „добити повољан ток, почети се повољно развијати; уопште добити неки обрт, почети се развијати у одређеном правцу“, (4) „почети, започети, отпочети“, (5) „приступити остварењу нечега, предузети нешто, ријешити (се)“, (6) „почети чинити нешто“ и (7) „покушати, намјерити“. Издвајамо примјере:

(1) „Дићи се, устати, поћи (на некога, против некога), тј. напасти“:

Турака није било да би сви сложно на њих *кренули* (Драгић, КП: 38); С кљакавим Обреном на Аганлију *крено*, Бог га у шуму окрено скупа са оним поганим Ђорђијом и самоубојственим Станојем (Кнежевић, З: 61); Великоименити краљ Милутин, међутим, беше *кренуо* на многострашног непријатеља рачунајући само са повестима које га уздижу и славе (Петровић, ОЦСС: 350); Оружје је подијељено, четовође недавно дошле, све спремно да

се *крене* на Сарајево (Рисојевић, БЏ: 172); Симат покушава да обједини своју војску и да изнова *крене* на противника (Братић, СОЗ: 68); Одатле је аустроугарска сила *кренула* на Србију и тако је отпочео Први свјетски рат (Братић, СОЗ: 124); Причао је како је некада Гисари Челеби-хан *кренуо* на Русију, разбио у неколико махова противничку војску која се непрестано повлачила све дубље и дубље, на север (Андрић, ТХ: 452).

(2) „Почети расти, почети тјерати нове изданке“:

Ако је *кренула* јагорчевина, брзо ће друго цвијеће (Драгић, КП: 32); Само да *крене* јагорчевина и писне каћун, да удари козалац и сријемуша (Драгић, КП: 194); Процвјета трн, а за њим *крене* и џанарика, потом у исти мах и трњина се забијели као да је у крошње залутало нешто од сјеверових пршавих пахуља и направило ваздушасту китину (Драгић, КП: 28).

(3) „Добити повољан ток, почети се повољно развијати; уопште добити неки обрт, почети се развијати у одређеном правцу“:

Истога часа када ствари *крену*, Дара извлачи своју заиста крваво зарађену лову и претвара је у драге златне полуге (Капор, Ф: 169); После је све *кренуло* наопако (Киш, РЈ: 49); Ја не знам у чему је штос и где се крије грешка, сем ако није у питању чудо младости које нас је преображавало из јутра у јутро, све док ствари не *кренуше* низбрдо (Капор, Ф: 83); Можда је заиста нешто *кренуло* наопако (Стојиљковић, КР: 195); Ако ствари *крену* наопако, увек можемо склопити мир (Стојиљковић, КР: 108); Учиње ми се да је све *кренуло* како треба, кад оно опљачкасмо оне паре код Котора (Драгић, КП: 206); А та рука у рукаву држи дугачак и оштар бодеж и само чека, ако нешто *крене* како не ваља, да га муне у слабину било коме од нас (Драгић, КП: 70); *Кренуло* је набоље (Ненадић, Д: 131); Знате ли зашто је нама у Бишу све *кренуло* наопако? (Братић, СОЗ: 207).

(4) „Почети, започети, отпочети“:

Кад *крену* лучинске плиме и устану воде не завршавају се послови (Драгић, КП: 117); Сјећајући се да је све *кренуло* с великим обећањима, памтили су

како су их најприје најели и напили (Драгић, КП: 80); У једном тренутку посумњаше да није лажни новац, да није само мамац, превара, али по заповијести Сава и Крста *кренуло* је убрзано паковање у торбаке (Драгић, КП: 84); Речено је да се не пуца на жене и ђецу и први плотун ће бити да нејач ишћерамо из куће, а онда ће *кренути* обрачун с разбојницима (Драгић, КП: 206).

(5) „Приступити остварењу нечега, предузети нешто, ријешити (се)“:

Они мене тако увијек: таман *кренем* у нешто, сав устрептао, изнад земље, кад неко подвикне, а ја – цоц! – о тврду ледину (Ћопић, БСБ: 18); Чинило му се, да је само да се искрца у Улциња, па да *крене* у јуриш (Драгић, КП: 63); – Ћ̌ћ̌ћ̌, с ким ли сам ја *кренуо* у народноослободилачку револуцију и партизанске одреде Југославије! (Ћопић, ДНБ: 132).

(6) „Почети чинити нешто“:

Оборене главе, замишљен, игуман Григорије *крену* да се пење пут катихуменије (Петровић, ОЦСС: 315); Потом сви *кренуше* да силазе оним падинама ка Жичи (Петровић, ОЦСС: 350); *Кренуше* да лове комите од колибе до колибе, од пећине до пећине (Драгић, КП: 03); Али ја нисам ни *кренуо* да говорим о томе, него о нечем другом и супротном, о затишјима које тај и његов град познаје, о тишинама, о драгоценим, лаким и светлим повесмима тишине која се понекад савију на руменом небу изнад искиданих падина овога града (Андрић, ЗПП: 417); *Кренуо* је, дакле, стари Лијан да уходи дјечаке у самом Гају (Ћопић, ОРЛ: 91); Зором је узјахао кулаша и *кренуо* да тражи бабу или Пујда или себе (Кнежевић, З: 88); Беше мало припит, а пошто ракија не мирује ни у бурету, он *крену* да прича како је написао некакво писмо Хитлеру (Стојиљковић, КР: 112); Завладавши Француском, *кренули* су да освајају Европу (Рисојевић, БЏ: 183); Тамо, кажу, само ли разгрнеш лопатом, или закопаш темељ за крмећак, или *кренеш* копати бунар – дочека те злато (Драгић, КП: 5); А твојих четрдесет иљада дуката, кад *крену* да се умножавају, сваки од њих појединачно за собом вуче, за годину

дана, десет нових дуката, па кад се нађу на гомили, из њих угријева јарко сунце (Драгић, КП: 48); Сад, кад *крену* да нас гоне, зафалиће ти метака (Драгић, КП: 109); „То ти је лакше него да писма носимо Драшковићу, а он да их предаје Јовани Пунишиној с Вучја, па она кад *крене* да продаје кртолу у Никшић да их остави код фотографа Костића из Жупе (Драгић, КП: 130).

(7) „Покушати, намјерити“:

Имао је проблема да у мисли дозове сећање на све оно што је оставио иза себе, као да је живот отпочео оног тренутка када је фирер *кренуо* да покори свет (Стојиљковић, КР: 58); И према овоме, сви нападачи, свако на свој начин, *кренуше* да се домогну награде (Петровић, ОЦСС: 192).

Дати примјери показују да сема ’ингресивност’, тј. почетна фаза кретања омогућава повезивање примарног значења глагола *кренути* „поћи, упутити се“ и метафоричних значења: (1) „дићи се, устати, поћи (на некога, против некога), тј. напасти“, (2) „почети расти, почети тјерати нове изданке“, (3) „добити повољан ток, почети се повољно развијати; уопште добити неки обрт, почети се развијати у одређеном правцу“, (4) „почети, започети, отпочети“, (5) „приступити остварењу нечега, предузети нешто, ријешити (се)“ те (6) „почети чинити нешто“. У функцији семантичког и синтаксичког детерминатора[7] могу бити апстрактне именице, као и замјенице, како опште тако и неодређене, што потврђују значења (3), (4) и (5). Осим тога, семантички и синтаксички детерминатор уз глагол *кренути* могу бити и именице које означавају аниматне референте, како се види из значења (1) и (2). Глагол *кренути* у значењу „дићи се, устати, поћи (на некога, против некога)“ прелази у лексичко-семантичку групу *глагола борбе*, у којој су сврстани глаголи „који изражавају радњу у којој ко или што кога или што напада“

[7] Термин *семантички* и *синтаксички детерминатор* преузели смо од Гортан Премк (2004). За разлику од примарних значења која се реализују у слободној синтаксичкој функцији, „секундарни семантички садржај реализује се увек у одређеној семантичкој позицији, а када је у питању метафорички добијен секундарни садржај, онда је то најчешће синтагматска позиција у којој лексема секундарно употребљена има функцију управног члана, а лексема у функцији зависног члана директан је њен семантички и синтаксички детерминатор (Гортан Премк 2004: 89).

(Брач, Бошњак Ботица 2015: 115). Међутим, у већини осталих наведених значења припада фазним глаголима будући да означава почетну фазу кретања.

У значењу (6) „почети чинити нешто“ глагол *кренути* „не означава физичко кретање или премјештање неког објекта већ се појављује као фазни глагол са значењем почетка, тј. испољава семантичко помјерање од ’X је почео да се креће да би нешто урадио’ до ’X је почео да ради нешто’“ (Окано 2015: 171–172). Друкчије речено, глаголом *кренути* не означава се премјештање у простору већ се њиме преноси само почетно значење радње које је означено главним глаголом. Осим фазног значења, глагол *кренути* у конструкцији да + презент реализује „модалитетно волитивно значење“ (Миливојевић 2021: 207), што потврђује семантема (7) „покушати, намјерити“. У овоме се значењу „пружа информација о намери или покушају који је пропраћен физичким покретом или физичком радњом“. А овакво се значење, како наводи Н. Миливојевић (2021: 207) карактерише „као видљиво или манифестовано значење намере / покушаја. Другим ријечима, „значење намере заправо представља *конфлацију* ослабљеног лексичког *кренути* и његове модалитетне денотације „покушати/намерити”, тј. овде је функционална семантичка модификација коју у конструкцију уноси модалитетни глагол „контаминирана” примарним значењем глагола *кренути*“ (Миливојевић 2021: 207).

Закључак

Проведена анализа пренесених значења глагола *кренути* показала је да се овај глагол реализује како у метонимијском тако и у метафоричном значењу. Метонимијски индукована значења јесу семантеме „отићи“ и „поћи заједно с неким усмјеравајући правац кретања, повести“. Најпродуктивнија, а заправо и једина сема која омогућава настанак метафоричних значења овога глагола јесте сема ’ингресивност’. Захваљујући овој семи развијају се сљедеће семантичке реализације глагола *кренути*: „дићи се, устати, поћи (на некога, против некога), напасти“, „почети расти, почети тјерати нове изданке“, „почети се повољно развијати; уопште добити неки неки обрт, почети се развијати у одређеном правцу“, „почети, започети, отпочети“, „почети чинити нешто“, „приступити остварењу нечега, предузети нешто, ријешити (се)“. У значењу „напасти“, као у примјеру: Симат

покушава да обједини своју војску и да изнова *крене* на противника, глагол *кренути* припада лексичко-семантичкој групи *глагола борбе*, док нпр. у значењима „почети, започети, отпочети, односно, „почети чинити нешто“ *кренути* припада фазним глаголима. А осим фазног значења, како је анализа показала, *кренути* остварује и модалитетно значење, тј. значење „покушати, намјерити“ (нпр. Имао је проблема да у мисли дозове сећање на све оно што је оставио иза себе, као да је живот отпочео оног тренутка када је фирер *кренуо* да покори свет).

Глагол *ићи*

Глагол *ићи* припада лексичко-семантичком пољу глагола кретања којим се означава људско самоиницијативно кретање. Због изузетног семантичког богатства глагол *ићи*, односно *идти* / *to go* био је у фокусу истраживачке пажње многих лингвиста (в. Радић Дугоњић 1996; Мајсак, Рахилина 1999; Талми 2000; Падучева 2004; Шамне, Сидорович 2006; Розина 2007; Вујовић 2011, Зиновјева 2013; Миланов 2016, Цикач 2017). Анализирајући стање у њемачком језику, К. Функ (1995: 8, према Вујовић 2012а: 86) истиче да је овај глагол једна од најчешће коришћених лексема у описивању људског кретања. Слично објашњење дају Шамне и Сидорович (2006: 86), који сматрају да глагол *идти* „изражава идеју премјештања у простору у најопштијем виду“.

С обзиром на то да је глагол *ићи* „један од најважнијих глагола кретања“ (Миланов 2017: 145), сасвим је разумљиво због чега је доста проучаван не само у српском већ и у другим језицима. Према И. Грицкат (1967: 224), глагол *ићи* је, у свом основном значењу, платисемичан. То значи да има широко значење, те, с тим у вези, означава кретање уопште дефинисано помоћу глагола *кретати се*, али и спецификовано кретање које се изводи прављењем корака. Ауторка истиче како „нема основа за претпоставку да би тај глагол морао некад значити само ход помоћу ногу, да је казивање као ’иду дани’ нека врста пренесености представе о ходу на персонифицирано ’дан’. *Ићи* је највероватније имало првобитно широко значење самоиницијативног или самониклог кретања“.

Бројна рјечничка значења глагола *ићи* (в. Речник САНУ 1973: 431–437; Речник СЈ 2011: 479–480) потврђују његову изузетну семантичку разуђеност будући да се значења

„односе на најразличитије сегменте стварности а произилазе из његових семантичких обележја“ (Вујовић 2011а: 725). Дефиниција примарног значења глагола *ићи* у Речнику СЈ (2011: 479) гласи: „кретати се корачајући, ходати, пешачити“. Из семантичке структуре примарног значења овог глагола методом компоненцијалне анализе издваја се архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне, идентификационе семе ’помоћу ногу’ и ’синхронизованим покретима’. На основу свега наведеног, јасно је да се глаголом *ићи* описује типично људско кретање, ход помоћу ногу, дакле, вјештина која је природно својствена човјеку, а која се одвија ритмичком измјеном ногу (в. Најда 1975: 74).

Глагол *ићи* немаркиран је у погледу правца, брзине и начина кретања, па се њиме „могу означити различите врсте кретања, и физичке и апстрактне“ (Миланов 2017: 146). Издвајамо значења овога глагола која су индукована метонимијом и метафором.

Метонимијска значења

У метонимијска значења глагола *ићи* убрајамо сљедеће семантеме: (1) „кретати се превозним средством“, (2) „саобраћати“, (3) „пролазити“, (4) „отићи, удаљити се“, (5) „силазити“, (6) „упућивати се куда с каквим циљем“, (7) „упућивати се куда са намјером да се нешто уради“, (8) „улазити“ и (9) „кружити, циркулисати“. Нпр.:

(1) „Кретати се превозним средством“:

Док је сједио на клупи пред кућом, док је чамцем *ишао* да поставља или да диже врше, док је одлазио у село у куповину, увијек је тражио тих неколико жељених ријечи (Селимовић, О: 107); – Колима сте *ишли*, велиш? (Братић, ЗХ: 159).

(2) „Саобраћати“:

Зар воз за Париз *иде* преко Прага? (Капор, ЧА: 184); Било је више слика малог воза званог „ћира“, што *иде* преко Бистрика и пушта пару, док се изнад њега, према плавом небу, вије црни дим (Рисојевић, БЏ: 15).

При метонимијском преносу, као што показују примјери наведених семантичких реализација, архисема примарног значења ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје диференцијална сема. У примјерима (1) нова архисема постаје ’кретати се превозним

средством', док је у примјерима (2) инваријантна семантичка компонента 'кретати се под дејством покретачке силе'. У овоме синтаксичко-семантичком споју носиоци кретања су лексеме које означавају инаниматне агенсе, а како примјери показују, у питању су именице које означавају превозна средства.

Као што смо претходно навели, глагол *ићи* је немаркиран у смислу директивности. Директивна необиљеженост „омогућава да се њиме може означити опште директивно – перлативно кретање и посебно директивно – аблативно и адлативно" (Пипер 2001: 68), што значи да се овим глаголом може обиљежити и почетна и крајња тачка кретања, али и путања кретања. Коју ће врсту усмјереног кретања означити глагол *ићи* „зависи од ситуационог контекста, односно, од позиције коју заузимају говорник и носилац кретања" (Вујовић 2011а: 725).

(3) Перлативна концепција кретања исказана глаголом *ићи* остварује се у сљедећим примјерима, у којима *ићи* значи „пролазити":

> Из тог времена остали су ми у сјећању да ли као стварни призор или само сан у бојама: Мокрањац, Топаловић, Шантић, многобројни пјевачи и с њима ми, дјеца, *идемо* кроз најљепши врт који се може замислити (Рисојевић, ГУ: 87); *Идући* кроз шуму, дигнем грану поред пута, окрешем је и направим од ње штап (Андрић, ЗПП: 269); Две старије жене *иду* стазом која води од Уметничког павиљона до оне две црквице на крају самог Калемегдана (Андрић, ЗПП: 373); Једном су тако, *идући* кроз Ћеранића гору, опазили двоје млађе чељади (Драгић, КП: 192); *Ишли* су кроз шуме (Ненадић, Д: 230).

(4) „Одлазити, удаљавати се":

> Али зашто ваш цар *иде* сада, пред зиму, на север (Андрић, ТХ: 452); Јуче је „онај Швабо" рекао да ће муслиманска полиција за два дана преузети власт у Вогошћи, Рајловцу и Нецарићима, па сад становници тих српских насеља напуштају своје домове и *иду* негдје гдје ће им бити сигурније (Пржуљ, ДСГ: 11); Нисам хтио да *идем* никуд из касабе (Селимовић, ДС: 240); „Док болест влада у неком месту, *не идите* тамо, јер се можете заразити, а ако сте у месту где болест влада, *не идите* из тог места јер можете заразити друге" (Андрић, НДЋ: 96); „И зашто бих онда, питам ја вас, икуд *ишао* из Биша?" (Братић,

СОЗ: 208); И чим је апотекар дошао, служавка му је рекла како хоће да *иде*, јер се не слаже с његовом тетком, која је, нека господин опрости, права роспија, и само не зна како госпођа Ружић подноси њену злобу и пакост (Селимовић, О: 133); – *Идем* куд било, нек ме ђаво однесе (Ћопић, НБС: 160); – *Идем* из ове куће (Ћопић, НБС: 288); Можеш *ићи* куд год зажелиш, никаква мантија ти се не заврзује око ногу (Ненадић, Д: 178);

(5) „Силазити“:

„*Ишли смо* дубоко под земљу. Кан се одлично сналазио, као да је он лично правио те тунеле (Стојиљковић, КР: 156).

(6) „Упућивати се куда с каквим циљем“:

Душица је обично *ишла* у „Божидарац“ (Михаиловић, КЦТ: 72); Зашто је манастиру дао сто дуката за звоно, зашто је воденицу затворио изговарајући се пред сељацима да се млинско камење иступило, сваког дана по врећу ујма губи, зашто јој је дозволио да *иде* у манастир и понизи га пред калуђерима? (Ћосић, К: 93); Лечила се и код доктора у Београду и код врачара, и у манастир *ишла,* шта све није чинила .... (Ћосић, К: 154); Ја сам *ишао* у Београд да молим твоје пријатеље и Вукашина да те спасавају из апсе (Ћосић, К: 172); *Ишао* је Сочица у Мостар да се жали вишим властима на оно што прије тога није могао да ријеши ни истјера (Братић, ЗХ: 182); Млади Галус је ове године завршио гимназијалну матуру у Сарајеву и на јесен треба да *иде* у Беч на студије (Андрић, НДЋ: 249); – Рећи ћемо да нам је Луња повјерила шта ће јутрос у школи закувати, па смо *ишли* у љескар близу школе да је дочекамо (Ћопић, ОРЛ: 74); – Широки, понеси врећу, *идемо* у црквењакову њиву (Ћопић, ОРЛ: 86); *Ишао* сам чак и код једне бабе у Сијаринску бању да ми справи мелем (Стојиљковић, КР: 154); Богдан је са дјецом *ишао* у Цркву Светог Саве испред које су ложили велике ватре од оног истог дрвећа које је свако носио са собом (Кнежевић, З: 117); По дворишту су се мотале неке дјевојчуре, али Гавра није био заинтересован, *ишао* је у јаругу, заобилазећи кнежев гроб (Кнежевић, З: 88); *Ишла* је с њим у све манастире, сва светилишта и љечилишта (Рисојевић, БЦ: 105); Неколико пута *ишли* смо

скупа у цркву, такав је био обичај, нарочито о Божићу и Ускрсу (Рисојевић, БЦ: 107).

(7) „Упућивати се куда са намјером да се нешто уради“:

Једна неприродност је бар привремено укинута, а она, ево, хвала богу, *иде* на часове клавира, и сасвим лијепо ће се навикнути да га нема (Селимовић, Т: 65); Још су неколико пута камарати заједно одлазили код Кечине Драгиње, али ни сами нису били начисто с тим који од њих *иде* да загледа и бегенише цуру за себе а који је онај споредни, тек да се нађе камарату при руци (Ћопић, БСБ: 87); Мима је до тада виђала блокове Студентског града само из аутобуса, када је *ишла* на аеродром (Капор, Ф: 53); И јер јој отац набија осјећај кривице причом како је због ње добио отказ. И остао без радне дозволе. Иако је *ишао* на посао чешће од многих других (Кецмановић, ТЈБВ: 23); Велико вам хвала, госпођо, *идем* да потражим кућу у којој сам живео (Киш, РЈ: 21); Некада, пошто би се поздравили, *ишли* би на ручак у механу „Орач“ и јели увек исто јело (Ћосић, К: 38); Хтео је да жмури, а гледао је, јер већ неколико дана, да би се додворио оцу, *иде* на зборове, даје паре кафеџијама, одлаже сељацима исплату дугова, обећава жито (Ћосић, К: 82); Упали ли ми кец с воденицом, и ако ме и на пролеће прескочи смрт, *ићи ћу* да просим девојку (Булатовић, ЦПЛПН: 25); Не верујем да је ијединан болесник, оболео од најтеже болести, *ишао* на клинику по резултате испитивања (Капор, ЧА: 40); Маријана је знала да ће он сада с пензионерима играти шах, пушити, причати о политици и чекати њу да оздрави, да *иду* на Дрину (Пржуљ, ДСГ: 28); Дјевојчица којој расту груди, и која се крије стидећи се туђих погледа, *иде* на час клавира (Селимовић, Т: 85); – *Идем* да потражим мјесто за свој хајдучки логор (Ћопић, ОРЛ: 14); Кнез је журио да тужи Николетину и пољара, а сељаци су *ишли* да траже Ланин повратак у село (Ћопић, ОРЛ: 110); – Стриче, ја и Николица *идемо* да јавимо учитељици, а ти трчи до Николетине (Ћопић, ОРЛ: 143); – Ми *идемо* да се помолимо светој Петки каже млађа од две жене, тврдо (Андрић, ЗПП: 373); Ја и данас често идем тамо и зимус сам *ишао* да видим то божићно чудо (Кнежевић, З: 63); Они су газили намете да

би умакли пођерама и ударали на цијеле швапске постаје, док сте ви *ишли* да бећарите у Јеленином крају и да прангијате по механама (Драгић, КП: 126).

(8) „Улазити“:

Није му се *ишло* унутра јер није могао погледати истини у очи – да га тамо чека само једна његова дјевојчица (Пржуљ, ДСГ: 16).

(9) „Кружити, циркулисати“:

Онда ћемо *ићи* од чете до чете (Ћопић, ОРЛ: 182).

Како се види, бројни су примјери у којима глагол *ићи* исказује усмјерено кретање. То потврђује и запажање Д. Вујовић (2011а: 725), која истиче да је највише значења овог глагола „мотивисано његовим семантичким потенцијалом да се реализује у контексту као глагол аблативне, адлативне или перлативне концепције кретања“. Наведеним метонимијским значењима заједничко је то што се у функцији субјекта, односно носиоца кретања јављају лексеме са семантичким обиљежјима ’живо + /’ и ’људско + /’.

Перлативна концепција кретања исказана глаголом *ићи* остварује се у примјерима (3), будући да као колокат захтијева навођење модела *кроз* + *акузатив* или *бесприједлошки инструментал*. За разлику од примјера (3), у примјерима (4) и (5) означава се посебно директивно, тј. аблативно кретање па се лексемом *ићи* означава напуштање, удаљавање од почетне тачке кретања и реализује се значење „одлазити, удаљавати се“ (4) и значење „силазити (5). Развитак нових семантичких садржаја глагола *ићи* омогућава дакле, ’аблативност’ која постаје инваријантна семантичка компонента, док у примјерима (6) и (7) статус архисеме добија ’адлативност’, будући да се њом означава приближавање крајњој тачки кретања. Значење „упућивати се куда с каквим циљем“, како се види, добија се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *у* + акузатив. У значењу „упућивати се куда са намјером да се нешто уради“, како примјери показују, намјера је исказана у реакцијској допуни приједлошко-падежном конструкцијом или зависном реченицом.

Приближавање крајњој тачки кретања у основи је значења „улазити“, што потврђује примјер (8). И у овоме значењу, семичка структура метонимијске лексеме, тј.

глагола *ићи*, укључује нову архисему, која није присутна у саставу примарног значења, а то је ’адлативност’. У посљедњем метонимијском значењу, тј. значењу „кружити, циркулисати“ (9) архисема ’премјештати се у простору’ постаје диференцијална сема, а самосвојна, основна сема постаје ’кретати се око нечега’.

Метафорична значења

Мотивациони фокус за развитак метафоричних значења глагола *ићи* чине семе: а) ’директивна немаркираност’, б) ’континуираност кретања’ и в) ’распростирање кретања по површини’. Ове семантичке компоненте[8] битне су за ширење полисемије и представљају „пратеће особине кретања обележеног глаголом ићи“ (Вујовић 2011а: 724), што значи да омогућавају настанак асоцијативних метафоричних значења глагола *ићи*.

а) ’Директивна немаркираност’

Захваљујући семи ’директивне необиљежености’ развијају се сљедећа метафорична значења глагола *ићи*: (1) „протицати, тећи“, (2) „приближавати се, примицати“, (3) „тежити нечему“, (4) „нападати, сналазити“, (5) „угледати се на некога, поводити се за ким“, (6) „припадати“ и (7) „продирати, забити се“. Као нпр.:

(1) „Протицати, тећи“:

> А ево *иде* трећа година да свет кулучи на новој грађевини и личним радом и коњима и воловима (Андрић, НДЋ: 25); Али дани су *ишли*, ни брзи ни спори, него једномерни и суђени, и са њиме је дошао и свадбени (Андрић, НДЋ: 108); Ни звезда ни пространства, ни очевог муклог кашља, ни жеље да време *иде* брже или спорије (Андрић, НДЋ: 108); Како летњи дани *иду*, праћени хладним и тромим ветром који промиче опустелим улицама, грађани Ниша као да чекају да зло које их је задесило оде само од себе (Стојиљковић, КР: 32).

[8] Д. Вујовић (2011а: 724) сматра да сва значења глагола *ићи* настају захваљујући наведеним семама.

(2) „Приближавати се, примицати, наступати“:

Као да ми не видимо шта нам се спрема и каква времена *иду*? (Андрић, НДЋ: 116).

(3) „Тежити нечему“:

Привлачи је главни град земље, а *иде* у сусрет и Црвеној армији, па човјек сам не зна коме се више радује од тога двога (Ћопић, БСБ: 156); Треба *ићи* у сусрет модерним трендовима (Ненадић, ВК: 13).

(4) „Нападати, сналазити“:

Пронијела се вијест да куга *иде* овамо из Египта (Рисојевић, БЏ: 35).

(5) „Угледати се на некога, поводити се за ким“:

А Аћима људи слушају, гласају за њега и *иду* за њим у буну само зато, верује сада, што га се плаше (Ћосић, К: 218); А *ишо* би многи за Краљем, да је мого (Драгић, КП: 111); А за омладином *иду* из потребе или слабости и многи старији (Андрић, НДЋ: 272). Крвили су се и носили сами самцати, *ишли* за својим командирима и одборницима, а пази ти сад (Ћопић, НБС: 166).

(6) „Припадати“:

Кад дође време повратка, ти среди своје ствари у невелики ковчег, све оно што увек с тобом *иде* и што је неопходно за твој једноставни живот (Андрић, ЗПП: 406). Причало се како је у Млечићима за себе наручио позлаћену штулу, уз коју су *ишла* и два пара свилених рукавица његовим посебним служавкама (Кнежевић, З: 90).

(7) „Продирати, забити се“:

После сваког другог ударца одлазио је Циганин до испруженог тела, надносио се над њега, испитивао да ли колац *иде* добрим правцем, и кад би се уверио да није повредио ниједан од најважнијих живих делова изнутрице, враћао се и настављао свој посао (Андрић, НДЋ: 43).

Све наведене секундарне семантичке реализације глагола *ићи*, како примјери показују, настале су на основу семе ’директивна немаркираност’. У значењу (1) „протицати, тећи“ архисема ’кретати се у простору’ „уопштава се још више и уступа мјесто архисеми највишег нивоа – ’пролазити, развијати се у времену’ па се тако „означава само процес у најопштијем виду“ (в. Гак 1977: 27). Друкчије речено, премјештање у простору није изражено будући да именице са темпоралном семантиком преносе значење развоја догађаја у времену. У семантичкој реализацији „протицати, тећи“, како се види, инваријантна семантичка компонента је ’аблативност’.

За разлику од значења „протицати, тећи“, у семантичкој реализацији (2) „приближавати се, примицати се, наступати“ статус архисеме добија ’адлативност’, тј. ’приближавање крајњој тачки кретања’. У позицији субјекта налазе се апстрактне именице које означавају појам времена, што доводи до „десемантизације глагола који се претвара у формални показатељ предикативности“ (Шамне, Сидорович 2006: 87). ’Адлативност’, такође, омогућава и настанак значења (3) „тежити нечему“, што се може уочити у издвојеним примјерима. ’Приближавање крајњој тачки кретања’ фокус је и за развитак значења (4) „нападати, сналазити“, а оно је добијено метафоричким преносом номинације са конкретног домена ’доласка до неке тачке у простору’ на апстрактни домен ’појаве болести’.

Семантичка компонента ’директивна немаркираност’ мотивациона је база за настанак значења (5) „угледати се на некога, поводити се за ким“, које за колокат има модел *за* + *инструментал*. Глагол *ићи* у примјерима (6) реализује значење „припадати“, а „трајекторово[9] посједовање оријентира који се поистовјећује с улогом пацијенса опојмљујемо путем имплицираног кретања дотичног пацијенса у правцу агентивног аргумента“ (Цикач 2017: 154). Значење (7) „продирати, забити се“ такође је добијено метафоричном трансформацијом наведене семе, па се глаголом *ићи* означава перлативно усмјерено кретање, које је, како се види, изражено бесприједлошким инструменталом, тј. *просекутивом* чиме се истиче „кретање дужином локализатора“ (Пипер 2001: 72).

[9] Термин *трајектор* користи се у англосаксонској литератури и означава носиоца кретања.

б) ’Континуираност кретања’

Заједнички елемент примарне и секундарних семема (1) „капати, цурити“, (2) „тећи“, (3) „обављати се, збивати, тећи“, (4) „пристајати уз што, одговарати чему, слагати се са чим“, (5) „продавати се“ и (6) „забављати се“ налази се у семантичкој компоненти ’континуираност кретања’. Нпр.:

(1) „Капати, цурити“:

(...) њему је колена неко ишчупао, зато је *ишла* крв, црвенела се ишчупана жила, заклано теле (Ћосић, К: 89); А чим неко помене ријеч „држава“, нашем шумару одмах *иду* сузе низ лице колико се разњежи и колико му је та ријеч на срцу (Братић, СОЗ: 92).

(2) „Тећи“:

Алихоџа се мрштио од дима који је допирао преко пијаце до његовог дућана и презриво говорио о новој „поганој“ води која *иде* кроз гвоздене чункове (Андрић, НДЋ: 215).

(3) „Обављати се, збивати, тећи“

Сад је у тами наслућивао све то и са горчином мислио како посао *иде* споро и тешко (Андрић, НДЋ: 36); Тако је то *ишло* све док се код нас није унајмио у службу Велики Јово (Ћопић, БСБ: 33); Даље читање *иде* лако и пријатно (Андрић, ЗПП: 182); – Кад смишљам пјесмице, ја морам да жваћем сламку, иначе посао *не иде* – објасни Потрк (Ћопић, ОРЛ: 48); Надаље као да је све *ишло* брже (Петровић, ОЦСС: 242); Тешко је *ишло* (Братић, ЗХ: 158); И све ће то тако *ићи* даље, све игра за игром, коло до кола, одавде до на крај земље, од земље до звезда, ваљда и даље (Андрић, ЗПП: 354); Зашто би мислио, све *иде* по навици а не по размишљању (Рисојевић, БЦ: 160); По варошици сад *иде* разговор: гори шума! (Андрић, ЗПП: 369); Кирхнер је волио живот, ракију, жене, како то већ *иде* (Рисојевић, БЦ: 74); Истрага *иде* разним путевима, званично је само један истражни судија, Пфефер, али то је далеко од истине (Рисојевић, БЦ: 181); Као елементарна непогода, догађаји су *ишли* својим

током не питајући домаће шта би они жељели (Рисојевић, БЦ: 233); Видећи да саслушање споро *иде* и да не обећава плода, Абидага са нестрпљивим покретом и гласним псовкама изиђе из појате (Андрић, НДЋ: 39); Иначе је све *ишло* по старом (Андрић, НДЋ: 141); И све *иде* савршено логично: од мањега ка већем, од регионалног и племенског ка националном и државотворном (Андрић, НДЋ: 247); Без искрене женине помоћи и учешћа *ишло* је то веома споро (Селимовић, О: 08); Нека све *иде* својим редом, и живот, и смрт, живот без зла, смрт без муке (Селимовић, О: 191); Ближњи надгледају како то *иде* са мојим кажњавањем, да ли клечим, да ли сам скрушен и понизан, ударам ли себе довољно снажно по голим прсима (Ненадић, Д: 126); Дотле је све *ишло* како ваља (Ненадић, Д: 206).

(4) „Пристајати уз што, одговарати чему, слагати се са чим“:

„Да ли уз виолину *иде* пиво?“, питао је наивно Војкан (Рисојевић, ГУ: 51); Ваљда зловоља и *иде* са страхом (Рисојевић, ГУ: 53); Кад би се у свету несанице јавио звук, и кад би она проговорила или пропевала, нестало би је одједном са свим поворкама чуда и страхота које *иду* са њом (Андрић, ЗПП: 455); Тако је људски живот удешен – и сам Бог једини тако је хтео – да уз сваки драм добра *иду* два драма зла, да на овој земљи не може бити доброте без мржње ни величине без зависти, као што нема ни најмањег предмета без сенке (Андрић, НДЋ: 208).

(5) „Забављати се“:

На Душановцу сам *ишао* с најлепшим цурама (Михаиловић, КЦТ: 9); За мене хоће да се уда, а уз пут *иде* још са двојицом-тројицом (Михаиловић, КЦТ: 36); „Она *иде* с Љубом Шампионом“, говориле би (Михаиловић, КЦТ: 9).

(6) „Продати“:

Ви, наравно, знате да цртежи слабо *иду* на тржишту (Капор, Ф: 120); Џезве и филџани *ишли* су боље него икада (Капор, ЧА: 40); Никакво чудо јер је та роба *ишла* на конвертибилно тржиште (Ненадић, П: 17).

У семичкој структури издвојених секундарних, метафоричних значења глагола *ићи* у први план долази компонента ’континуираност кретања’. Као субјекатски аргумент у значењима (1) и (2) јављају се инаниматни референти, тачније именице које означавају течну материју, а семантичко обиљежје ’неприкидност кретања’ омогућава асоцијативно повезивање семантичких садржаја – примарног „кретати се корачајући, ходати, пјешачити“ и секундарних (1) „капати, цурити“ и (2) „тећи“.

Значење (3) „обављати се, збивати, тећи“ изведено је од примарног на основу сличности у начину представљања радње у вези са семом ’континуираност кретања’. У основи овог метафоричног значења, према ријечима И. Цикача (2017: 148), „лежи опојмљење протока времена, односно промјене која се одвија у неком временском одсјечку, као кретања неког ентитета кроз простор“, што се у издвојеним примјерима актуелизује „одвијањем наведеног процеса промјене у даном временском раздобљу“. Метафоричка трансформација наведене семе омогућава и настанак значења (4) „пристајати уз што, одговарати чему, слагати се са чим“. Наведено се значење, као што уочавамо, добија помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *уз* + *акузатив*, односно *са* + *инструментал*. Овај модел падежне конструкције, са + *инструментал* такође је колокат значењу (5) „забављати се“. У овој семантичкој реализацији забављање двоје људи, њихов романтични однос схвата се као континуирано дружење које се асоцијативно повезује са континуираним кретањем у простору.

в) ’Распростирање кретања по површини’

’Распростирање кретања по површини’ као једна од пратећих сема глагола *ићи* омогућава да се њиме у метафоричним трансформацијама означи распростирање, пружање, ширење нечега уопште, материјалног, конкретног или пак апстрактног. „Апстрактни појмови могу да буду, у одређеном смислу, предмет простирања кроз простор. Нека идеја или изговорена или написана мисао може да се преноси од човека до човека и у том смислу се креће, осваја простор, простире се“ (Вујовић 2011а: 727). На основу продуктивности ове семантичке компоненте развијају се значења, као што су: (1)

„ширити се, распростирати се, проносити се“, (2) „пружати се, водити“ и (3) „дувати“. Издвајамо примјере у којима се остварују поменута значења:

(1) „Ширити се, распростирати се, проносити се“:

За њим *иде* глас да воли ракију и жене (Рисојевић, БЦ: 52); За чудо, Ајни-ефендија ме примио истог часа, као да ме очекивао, нису преда мном *ишли гласови* ни гласници, иако се на ходницима осјећало прикривено присуство људи и очију (Селимовић, ДС: 132).

(2) „Пружати се, водити“:

Од Цетиња су, опет, путеви *ишли* амо и грабили су њима хитри пјешаци, коњаници и перјаници (Драгић, КП: 91); Међа између два пашалука, босанског и београдског, која *иде* ту изнад саме касабе, почела је тих година да се све оштрије оцртава (Андрић, НДЋ: 91); Ако хоће да знају, каже, онда им поручује да га је послао коџа Милош да осеири куда ће *ићи* граница и докле ће захватити Србија (Андрић, НДЋ: 92); Линија *иде* дужином целе црте, заталасана, затим се, при крају, успиње и ломи (Киш, РЈ: 95); Запаливши мале ватрице, убрзо су поделили логор, као неко дуго село, правом путањом која је *ишла* унакрст (Црњански, С: 36); Од овог проклетог места гранају се четири пута. *Иду* на четири стране света (Булатовић, ЦПЛПН: 64); И на првом диреку од врата, која *иду* у ту одају, виси дудук саламчине дебео као колац стружњак, а дужи од једног лакта (Драгић, КП: 137); Згађен и уплашен, Кајица потрча стазицом која је *ишла* све до старца и трпезе (Булатовић, ЦПЛПН: 109); Пруга је *ишла* низ Дрину, оном стрмином испод Мејдана, усечена у брег, опасивала варош и спуштала се у равницу код последњих кућа, на обали Рзава (Андрић, НДЋ: 217); Милер тврди да неки ходници из тврђаве *иду* далеко ван града и да се гранају у више праваца (Стојиљковић, КР: 47); Поред ње *иде* стаза (Андрић, ЗПП: 293); Сеоски пут *иде* поред њиве (Андрић, ЗПП: 294); Кад човек пређе мост, излазећи из касабе, и напусти главни друм који скреће десно, низ реку, па се спусти до саме речне обале, наилази на уску камену стазу која *иде* улево од моста (Андрић, НДЋ: 103).

(3) „Дувати“:

> Жућкасти, порозни камен од кога је мост саграђен чврснуо је и збијао се од наизменичног утицаја влаге и топлоте; и вечито бијен ветром који *иде* у оба правца долином реке, пран кишама и сушен сунчаном жегом, тај камен је с временом убелео загаситом белином пергамента и сијао је у мраку као осветљен изнутра (Андрић, НДЋ: 70).

Наведени примјери показују да се полисемичност глагола *ићи* „заснива на идеји кретања као простирања кроз простор и време“ (Вујовић 2011а: 727). Тако у значењу „ширити се, распростирати се, проносити се“ (1) семантички и синтаксички детерминатор су апстрактни ентитети, тачније именице које означавају ’звук’. Осим тога, глаголом *ићи* изражава се распоред неког материјалног објекта, што потврђује значење (2) „пружати се, водити“. Значење премјештања у простору у датим примјерима (2) трансформише се у значење просторног размјештаја, које је заправо, пропраћено асоцијацијама о распрострањености објекта по површини, о просторној дистрибуцији. У овим примјерима семантичку позицију са детерминатором чине појмови који немају способност премјештања у простору (*пут*, *међа*, *граница*, *линија*, *путања, пруга*, *ходник*, *стаза*), што доводи до губитка лексичких обиљежја глагола *ићи* која га чине глаголом кретања. Према томе, овдје се „статични ентитети описују као ентитети који иду, што се заправо односи на путању њиховог простирања“ (Стаменковић 2013: 155), а то такође, запажамо и у примјеру (3).

Перифразе

У основи перифрастичких јединица са глаголом *ићи* може бити: а) метафора, б) метонимија, в) еуфемизам, г) фразеологизам.

а) *Метафорске перифразе* почивају „на преношењу значења по аналогији, по некој сличности, или, лингвистички речено, на постојању најмање једне заједничке семантичке компоненте између два језичка знака која омогућује везивање означеног једног језичког

знака за ознаку другог језичког знака“ (Ковачевић 1991: 63). Наводимо примјере у којима је метафора конститутивни елемент перифразе.

„Ићи у чиновнике“ → „постати“:

> Ко не стече у буни и шпекулацији а нешто му се хоће, *иде у чиновнике* (Ћосић, К: 250).

„Ићи на кога“ → „напасти“:

> Ја, ефендија, нити хоћу са Швабом да се крстим нит са будалом да *идем на војску* – одговарао је мирно хоџа (Андрић, НДЋ: 116); Вук Бранковић је ударио на Јакуба, а требало је да он направи засједу; кнез Лазар је *ишао* право *на Мурата*, а требало је његову војску да изолују од остале (Братић, СОЗ: 83); Џакан је однекуд начукнуо само толико да је тај Наполеон, такођер, био неки фашиста који је *ишао на Москву* исто као и Хитлер данас (Ћопић, БСБ: 145).

„Ићи на филозофију“ → „студирати“:

> Отац би желео да му син студира технику или шумарство, а син би хтео да *иде на филозофију* (Андрић, НДЋ: 249).

„Ићи у посјету“ → „посјетити кога“:

> То је била жеља његове мајке, али она никад није читала *Мемоаре*, она није знала ко је био њен супруг, нити ко је био учтиви љекар који ју је породио са Аном и коме су *ишли у посјету* у Баден Баден, гдје су разговарали о могућности укрштања различитих врста стоке (Кнежевић, З: 206).

На основу наведених примјера перифраза уочљиво је да су настале преко метафоре. У истој семантичкој позицији „перифраза се може супституисати неперифрастичком јединицом којој је семантички потпуно еквивалентна или јој је семантички веома блиска“ (Ковачевић 1991: 59). Свим издвојеним метафорским перифразама заједничко је то што се потцртава сема ’директивне немаркираности’, тачније сема ’адлативност’, тј. приближавање крајњој тачки кретања. Метафорске перифразе са глаголом *ићи*, како видимо, јављају се у форми акузатива уз приједлоге *у* и *на*. „Конструкцијом *у* + *акузатив*,

како наводи М. Алановић (2013: 44), „начелно се истиче интенционална и циљна компонента у вршењу радње идентификоване именицом у саставу дате конструкције“. С тим у вези, перифразе „у чији састав улазе именице из класе nomina professionis, редовно у множини, означавају предстојећу промену статуса агенса“ (Арсенијевић 2003: 136), што уочавамо у примјеру: Ко не стече у буни и шпекулацији а нешто му се хоће, *иде у чиновнике* [= *постаје чиновник*].

б) *Метонимијске перифразе* почивају „на замјени двају израза што су међусобно у неком типу логичке везе: узрочне, просторне или временске, или се пак та замјена заснива на навођењу материјалног симбола умјесто адекватног апстрактног појма“ (Ковачевић 1991: 62). У корпусу биљежимо сљедећу перифразу која је настала преко метонимије:

„ићи раме уз раме“ → „ићи заједно“:

> *Ишао сам раме уз раме* са финанцима и ватрогасцима, дахтао као на измаку снага и подешавао дисање према њиховим корацима (Киш, РЈ: 29).

Као што се види, у основи перифразе налази се метонимија. Овдје је заправо ријеч о „транспозицији значења простора у значење начина“ (Редли 2016: 394), будући да је у основи перифразе *ићи раме уз раме* „изражена просторна проксималност, која је утицала на то да се овај израз тумачи у значењу ’заједно’“ (Шарић 2012: 182).

в) Перифраза која настаје посредством еуфемизма јесте *еуфемистичка перифраза*, а њу репрезентују сљедећи примјери:

„ићи на онај свијет“ → „умријети“:

> „Кучко, значи није ти жао што *идем на онај свијет*!“ (Братић, СОЗ: 102); Ако нам је смрт извесна, не значи да треба пијани да *идемо на онај свет*! (Кецмановић, ФЛ: 141).

Као што уочавамо, перифраза *ићи на онај свијет* подударна је са еуфемизмом. Док неперифрастички синоним „умријети“ потцртава архисему ’завршетак живота’, перифраза *ићи на онај свијет* потцртава диференцијалну сему ’усмјереност кретања’. Глагол

умријети „по правилу искључује субјективност указујући на општу, типску представу“, а перифраза „подразумијева субјективно виђење датог денотата, па је често прожета осјећањима“ (Ковачевић 2015б: 174), што и запажамо у датим примјерима.

Анализиране перифразе, како смо видјели, налазе се у односу интерсекције, и то са: метонимијом, метафором те еуфемизмом.

г) У састав перифрастичких јединица могу бити укључени и фразеологизми чији је конституент глагол *ићи*. Томе су потврда сљедећи примјери:

„ићи од руке“ → „успјети, без тешкоћа“:[10]

> Дедер, Ђурајица, окини већ једном, теби та работа *иде од руке* (Ћопић, БСБ: 101); Иако, не може човек да се пожали, та јој математика *иде од руке* да око ње до сада, што се школе тиче, није имала никаквих проблема (Кецмановић, ФЛ: 10); А они, они ће поново створити свој дом јер им тако што *од руке иде* и јер су пуни снаге и жудње и јер их Бог воли (Ненадић, ДЖ: 28).

„не ићи у главу“ → „не схватати“:

> Да му се снаха унесрећила, да му је поружнела, и то тек што је беше добио, то му никако није *ишло у главу* (Црњански, С: 171); Осим тога, никако му није *ишло у главу* да је сад мртва и да је сад свему крај (Црњански, С: 193); Њима се није напуштала игра у зеленилу, и никако им није *ишло у главу* да је заиста крај весељу и забави (Андрић, НДЋ: 296); (...) закључивао је о њему ђак и никако му није *ишло у главу* како се то овако трезвено створење, наоко без маште, с оволико жара и спремности туче за револуцију (Ћопић, ДНБ: 69).

„ићи за својим послом“ → „радити свој посао не гледајући шта други чине“:

> Гледа само своју кућу и *иде за својим послом*, као да никад није знао ни за друштво ни за карте (Андрић, НДЋ: 152); Кад сам се искрцао у далматински градић, пун купача, туриста који траже собе и домаћег света који *иде за пословима*, опет сам као вртоглавицу осетио немир (Андрић, ЗПП: 334).

[10] Значења фразеологизама наводимо према Рјечнику Ј. Матешића (1982).

„ићи од руке до руке“ → „прелазити од једнога до другога“:

Сви су пили вино из боце што је *ишла од руке до руке* (Селимовић, О: 67); Свијетли се и шкрипи оружје, а чаша *иде од руке до руке* (Кочић, П: 175).

Као што се види, перифраза је заправо, основ стварања фразеологизма. А „да би перифрастичка структура функционисала као фразеолошка, мора бити или сликовита, или се као несликовита синтагма мора комбиновати с неким другим творбеним средством у процесу примарне фразеологизације у чијем резултату настаје фразеолошка јединица“ (Мршевић Радовић 1987: 44). Да су перифразе подударне са фразеологизмом на структурном плану, потврђује и примјер „*ићи за својим послом*“. Уз глагол *ићи* „конструкцијски модел за + инструментал долази у улози адвербијала намјере означавајући циљ ради којег се подузима каква акција, односно њиме се исказује намјера за достизање одређеног циља, али не и реализација таквог процеса“ (Омеровић 2020: 92). То значи да је у датој фразеолошкој перифрази сема ’директивна немаркираност’ карактеристични детаљ који се посебно одсликава због чега наведени израз „и јест пјесничка слика, а самим тим и стилски украс“ (Ковачевић 1991: 61).

Закључак

Проведена анализа показала је да глагол *ићи* има велики семантички потенцијал, што потврђује велики број секундарних семантичких реализација које смо пронашли у корпусу. Као разлог његове разгранате полисемије може бити „то што је он један од основних глагола људског кретања, односно не само кретања већ постојања уопште“ (Вујовић 2011а: 725). Осим тога, овим се глаголом могу означити различите врсте кретања, како физичке тако и апстрактне, затим ситуације простирања, ширења и сл. Значења која се односе на физичко кретање јесу „кретати се превозним средством“ и „саобраћати“. Захваљујући необиљежености у смислу директивности, глаголом *ићи* може се означити перлативно, аблативно и адлативно усмјерено кретање, које може бити мотивисано метонимијом, али и метафором. Тако се у метонимијски индукована значења овога глагола убрајају семантеме „прелазити“, „одлазити, удаљавати се“, „силазити“, „упућивати се куда с каквим циљем“, „упућивати се куда са намјером да се нешто уради“,

улазити“, „кружити, циркулисати“, док у метафорична значења потпадају семантичке реализације: „протицати, тећи“, „приближавати се, примицати се“, „тежити нечему“, „нападати, сналазити“, „угледати се на некога, поводити се за ким“, „припадати“ те „продирати, забадати се“. Поред ’директивне немаркираности’, продуктивне су и семе ’континуираност кретања’ и ’распростирање кретања по површини’. Семантичко обиљежје ’континуираност кретања’ мотивациони је фокус за развитак значења као што су: „капати, цурити“, „тећи“, „обављати се, збивати, тећи“, „пристајати уз што, одговарати чему, слагати се са чим“, „продавати се“ и „забављати се“. Сема ’распростирање кретања по површини’, како је анализа показала, омогућава настанак значења „ширити се, распростирати се, проносити се“, „пружати се, водити“ и „дувати.“

Глагол *ићи* конституент је перифрастичких јединица, у чијој основи могу бити метафора, метонимија, еуфемизам, али и фразеологизми као језичке јединице којима су експресивност и сликовитост иманентна обиљежја. Анализа метафорских перифраза показала је да се потцртава сема ’директивне немаркираности’, што показују примјери „*ићи у чиновнике*“ → „постати чиновник“, „*ићи на кога*“ → „напасти кога“, „*ићи на филозофију*“ → „студирати филозофију“. Метонимијска јединица са глаголом *ићи* коју смо забиљежили у корпусу јесте „*ићи раме уз раме*“ → „ићи заједно“, у којој појам означен метонимијском лексемом стоји у каузалној вези с појмом који замјењује. Перифраза која настаје посредством еуфемизма, као нпр. „*ићи на онај свијет*“ → „умријети“ посебно истиче сему ’усмјереност кретања’, док неперифрастички конкурент „умријети“ потцртава архисему ’завршетак живота’. Фразеолошке перифразе структурно су подударне са фразеологизмима, па се тако изразима нпр. „*ићи од руке*“ или „*ићи за својим послом*“ на врло сликовит начин представља глаголска радња.

У овоме дијелу рада представили смо пренесена значења прототипичних глагола кретања – *кренути* и *ићи*. Разматрајући полисемантичку структуру глагола *ићи*, потврдили смо закључак који је ауторка Н. Миланов (2017: 142) изнијела у истраживању, а то је да глагол *ићи* представља „семантички најбогатији глагол са широким значењем који примарно означава хоризонталну промену положаја тела у простору“.

Имајући у виду да „богатство семантичке структуре глагола у великој мјери зависи од разноврсности значења префикса“ (Виноградов 1986: 339), те да су „метафоризацији више подложни префиксални глаголи“ (Тошовић 1995: 132), тема сљедећег поглавља биће посвећена анализи пренесених значења префиксалних изведеница глагола *ићи*.

3.1. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АДЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Адлативни глаголи означавају приближавање неком оријентиру[11] у простору. За адлативне глаголе кретања „важи да је почетна тачка кретања ван граница локализатора, а тачка ка којој је управљено кретање, односно циљ кретања, налази се у оквирима локализатора, односно у његовој непосредној близини“ (Вујовић 2019: 38). Адлативно усмјерено кретање изражавају глаголи: (1) *доћи*, (2) *прићи*, (3) *ући*, (4) *наићи* и (5) *заћи.* Протипски глагол адлативно усмјерених глагола од кога и полазимо у анализи јесте глагол *доћи*.

Глагол *доћи*

Основна семантичка реализација глагола *доћи* одређује се као „идући, путујући или уопште крећући се стићи, доспети, приспети негде“ (Речник СЈ 2011: 298). Међутим, „осим значења адлативног конкретног кретања ’стићи корачајући ногама’ проистеклог из основног значења глагола *ићи* ’кретати се ногама корачајући’ има и опште значење адлативности, односно стизања до неке тачке у простору без обзира на начин кретања“ (Вујовић 2012б: 529). Из тог се разлога у лексикографској дефиницији основног значења глагола *доћи* наводе подаци да се односи на жива бића, али и на предмете, појаве и сл. (в. Речник САНУ 1966: 638; Речник СЈ 2011: 298). Семантичку структуру овог глагола чине архисема ’премјештати се у простору’ и диференцијалне семантичке компоненте ’адлативност’, тј. ’приближавање локализатору’ и ’завршетак радње’.

Слиједи анализа значења глагола *доћи* која смо забиљежили у грађи.

Метонимијска значења

Секундарна значења глагола *доћи* која су индукована метонимијом јесу: (1) „поћи, кренути заједно, придружити се“ и (2) „довести“. Као нпр.:

[11] П. Пипер (2001: 21–22) издваја елементе локализације, а то су: *објекат локализације*, *оријентир* и *локализатор*. *Локализатор* подразумијева објекат у простору или мјесто у односу према којем се мијења удаљеност носиоца кретања и на тај начин се одвија кретање. Однос између носиоца кретања и локализатора исказује се помоћу *оријентира*, који је конкретизатор односа између објекта локализације и локализатора.

(1) „Поћи, кренути заједно, придружити се“:

Војкану и мени нису нудили да *дођемо* с њима, али ја нисам могао да издржим код куће, отишао сам са стрицем Вељком, да стојим негдје са стране и не сметам, како ми је заповиједио (Рисојевић, ГУ: 90).

(2) „Довести“:

Голован је лично *дошао*, аутомобилом додуше (Пекић, ХАЊ: 153).

Наведени примјери показују да код метонимијских значења глагола *доћи* инваријантна семантичка компонента ’кретати се мијењајући мјесто’ не ишчезава већ се претвара у сему нижег ранга. Такође, у овим се значењима актуелизује и сема ’адлативност’. Међутим, у примјеру (1) самосвојна, основна сема постаје ’ингресивност’, односно, ’почетак кретања’, док у примјеру (2) архисема постаје ’кретати се помоћу превозног средства’.

Метафорична значења

Настанак метафоричних значења глагола *доћи* омогућавају диференцијалне, идентификационе семе, и то: а) ’адлативност’ и б) ’завршетак кретања’, што значи да су метафорична значења овога глагола мотивисана. Почињемо од анализе значења која су настала метафоричном трансформацијом семе ’адлативност’.

а) ’Адлативност’

На основу семантичке компоненте ’адлативност’ настала су сљедећа значења: (1) „настати, наићи, искрснути“, (2) „набавити, прибавити, снаћи, домоћи се“, (3) „стићи до извјесног ступња, границе, стадија у неком послу, обављању радње“, (4) „доспјети до неког степена, фазе у неком процесу, развоју, дотјерати“, (5) „заузети неко мјесто, положај, стећи неко звање“, (6) „настати, наступити“, (7) „допријети“, (8) „надоћи, набујати“, (9) „удати се“, (10) „бити у одређеном сродству, род с неким“ и (11) „испасти, испадати“. Нпр.:

(1) „Настати, наићи, искрснути“:

Олакшање је *дошло* одонуд откуд се најмање смела надати (Андрић, НДЋ: 290); Зато та кобна илузија траје тако дуго, а видљива пропаст *долази* тако брзо и, наоко, неочекивано (Андрић, ЗПП: 33); (...) живот је живот, један као други, свако тражи задовољство, а невоље *долазе* саме (Селимовић, ДС: 168); Осећао сам ја да ми неко зло *долази*, али нисам мислио да је од њега (Ћосић, К: 75); Неко зло је овдје *дошло*, шејтански посао (Рисојевић, БЏ: 65); Тако ће се знати да *долази* нова опасност (Ћопић, ОРЛ: 134); *Дође* ли некад каква невоља, знаћу да имам неког на кога да се ослоним (Ћопић, ОРЛ: 117).

(2) „Набавити, прибавити, снаћи, домоћи се“:

Знали су гдје ће најбрже *доћи* до вина и ракије, а онда би се напили и запјевали (Драгић, КП: 191); Најспокојнији од свих били су њих двојица: гледали су многоглаву руљу и мислили како да *дођу* до мало хлеба и ракије (Булатовић, ЦПЛПН: 20); Док су Бугари и Кумани образовали логор на месту негдашњег манастира, док су крчили драч своје збуњености и док су плели конопе и бирали стабла за израду балисте, братство се изнова стицало ка трпезарији, овог пута око саветовања како да *дођу* до воде за пиће (Петровић, ОЦСС: 139); А горе, игуман и монаси су у трпезарији умовали како да *дођу* до потребне воде (Петровић, ОЦСС: 140).

(3) „Стићи до извјесног ступња, границе, стадија у неком послу, обављању радње“:

Кад је *дошао* до двадесет и осам, застао је један трен ока, погледао скупљене карте странчеве и његово загонетно лице (Андрић, НДЋ: 151).

(4) „Доспјети до неког степена, фазе у неком процесу, развоју, дотјерати“:

Дошло је дотле да Краљ из своје краљевине, која је трајала свега пет година, бјежи главом без обзира, са завежљајима, као поскитани слуга без ниђе никога (Драгић, КП: 35).

(5) „Заузети неко мјесто, положај, стећи неко звање“

Ваши султани су халапљиви, кад на власт *дођу*, не живе дуже од пет до десет година (Братић, СОЗ: 66); „Море, најебаћу им се мајке сељачке кад *дођемо* на власт“ (Стојиљковић, КР: 72); Кад пролетери *дођу* на власт, повешаћу вас све о крушке (Стојиљковић, КР: 136).

(6) „Настати, наступити“:

Све нас испуњавало је то неком нејасном милином и чинило нам се да ће *доћи* неко ново, срећно доба (Драгић, КП: 15); Понекад је заиста помишљао да је *дошло* време да седне и да већ једном отпочне оно што је чврсто био наумио да уради (Ненадић, ДЖ: 14); *Дошла су* нека нова времена (Ненадић, ДЖ: 178); Суви и сунчани дани, кад се и поред студени може јахати, *дошли су* неминовношћу природних појава (Андрић, ТХ: 290); Најзад, *дође* и тај судњи дан, када је Бел Ами требало да оде по заслужену ратну одштету за своје изгубљене родитеље (Капор, ЧА: 32); *Доћи ће* једном и тај час као у трудних жена што порођај долази (Ненадић, ДЖ: 14); Зар пропаде турско, а *дође* швапско?! (Рисојевић, ГУ: 11); *Дошао ј*е час (Селимовић, ДС: 34); Сад су се јавила, јер је *дошло* вријеме да заболе, или се тијело побунило против заборављања и подсјетило ме на себе (Селимовић, ДС: 189); *Дошао је* час да плати својим непријатељима, а имао их је, сигурно (Селимовић, ДС: 286); *Дошло је* њихово вријеме намијењено злу, као мјесечева мијена, јаче од моје, јаче и од њихове воље (Селимовић, ДС: 320); Шта вреди сва та хука, кад ево, *дође* овако време па човек пропадне тако да не може ни да изгине ни да живи, него труне као дирек у земљи и свачији је, само није свој (Андрић, НДЋ: 122); Видиш ли ти, Андро, да је *дошло* некакво погано време и ништа теже него да човек умре (Ћосић, К: 221); Као да је трговао, наслути, да је *дошло* време да је купи (Црњански, С: 72); Је ли то *дошло* доба жетве, када се кукољ од жита раздваја и огњем сажиже? (Петровић, ОЦСС: 62); Је ли то *дошао* послетак века, када се саблазни, и они што безакоње чине, напокон, обећано разлучују од праведника? (Петровић, ОЦСС: 62); Милан затвори очи од страха и помисли да је *дошао* последњи час (Андрић, НДЋ: 152); А кад је *дошло* време да буде ослобођен, било му је тешко да се врати у своју галичку варош

Коломеју, и у очинску кућу са много деце а мало свега осталога (Андрић, НДЋ: 160); Јаков, који је кроз јашмак на лицу пажљиво пратио његове покрете, сматрао је да је *дошао* тренутак да се бежи (Андрић, НДЋ: 170); И тако је *дошла* јесен 1912. године, а затим 1913. година, са балканским ратовима и српским победама (Андрић, НДЋ: 234); Али чим су *дошли* летњи месеци и појавили се студенти, осетљивом Гласинчанину није могла да измакне пажња коју учитељица посвећује Стиковићу (Андрић, НДЋ: 248); А кад *дође* време, диже се исто тако мирно и ћутке, и одлази својој кући у Црнчу (Андрић, НДЋ: 271); *Дође* овако изузетна година са нарочито срећним и повољним узајамним дејством сунчеве топлоте и земљине влаге (Андрић, НДЋ: 280); Тако је *дошло* и ово плодно и немирно лето (Андрић, НДЋ: 291); И кад су *дошле* ове последње године, и са њима немир и „политика“, он је, иако већ у годинама, све чинио да схвати ново време (Андрић, НДЋ: 322); Сва срећа што једном у години *дођу* и Петракови развезани дани кад се много штошта може (Ћопић, БСБ: 8); *Дошло* вријеме да се умире, па то ти је (Ћопић, БСБ: 36); – Богме, кад прољеће *дође*, а у чемерног Саве нестане жита, нема он да се умоли ниједном другом свецу осим Ради Ћопићу (Ћопић, БСБ: 77); *Дође* време кад се човек нађе пред мрачним непрелазним јазом који је годинама, полагано и несвесно, сам себи копао (Андрић, ЗПП: 22); *Дошла* је зима, разиграна, блистава, хучна (Ћопић, ОРЛ: 113); *Дође* тренутак кад осетих снажно и необично, а одједном, не више један, издвојен, утисак света око себе, него саму свеобухватну чињеницу постојања, голу, дивну и страшну (Андрић, ЗПП: 46); Био је лијеп, сунчан дан, љето је било *дошло* и у Сарајево (Рисојевић, БЏ: 160); *Дошла* је зима, потом и прољеће, много је пута Зајфрид с екипом прошао кроз Хаџиће на путу за југ, али брата није пронашао (Рисојевић, БЏ: 121); Те године рано *дође* зима, паде велики снијег и удари жесток мраз (Братић, ЗХ: 174).

(7) „Допријети“:

Звук се појачавао, сада су могли и да му одреде правац, *долазио* је слева, из дубоког мрачног ходника (Стојиљковић, КР: 144); Овога пута, тај звук није

допирао из жбуња, није *долазио* спреда, нити са леве или десне стране (Стојиљковић, КР: 208).

(8) „Надоћи, набујати“:

Но вода је *дошла* до самих зидина, па је чак неко време била продрла и у манастирско двориште (Ненадић, Д: 49).

(9) „Удати се“:

Која не би *дошла* у овакав газдалук? (Ћосић, К: 153).

(10) „Бити у одређеном сродству, род с неким“:

Ристић му онда *дође* као неки брат (Владушић, О: 20).

(11) „Испасти, испадати“:

То му *дође* као великодушна награда за истраживање германске праисторије? (Стојиљковић, КР: 61); То му *дође* као некаква правда, зар не? (Стојиљковић, КР: 243).

Као што се види, заједнички елемент основног и наведених секундарних значења глагола *доћи* налази се у семантичкој компоненти ’адлативност’. У значењу (1) „настати, наићи, искрснути“ семантичку позицију са детерминатором чине апстрактне именице које означавају појмове и појаве, али и физичко односно душевно стање. У примјерима (2) и (3) генитив са приједлогом *до* „јесте једно од средстава спацијалне идентификације, транслокативност типа адлативност“ (Бабић 2008: 285). У овој семантичкој позицији „именица у генитиву означава тачку у простору (локализатор) ка којој се објекат локализације креће или простире и коју достиже“ (Антонић 2007: 35–36). То значи да сема ’приближавање локализатору’ омогућава повезивање основног значења глагола *доћи* „идући, путујући или уопште крећући се стићи, доспети, приспети негде“ са секундарним (2) „набавити, прибавити, домоћи се“ односно (3) „стићи до извјесног ступња, границе, стадија у неком послу, обављању радње“. Значење (2) „набавити, прибавити, снаћи, домоћи се“ посљедица је метафоричног преноса у коме сема ’адлативност’ имплицира приближавање локализатору па се изразима: *доћи до вина*, *доћи до воде за пиће* означава

набављање одређених намирница. Осим семе ’адлативност’, како се из примјера види, у метафоричном процесу учествује и сема ’успостављање контакта са циљем радње’.

Значење (3) настало је метафоричним преносом номинације са конкретног домена доласка до неке тачке у простору на апстрактни домен стизања до извјесног стадија у неком послу, обављању радње. Иста је ситуација и са значењем (4), у коме сема ’доласка, стизања до неке тачке у простору’ омогућава развитак значења „доспјети до неког степена, фазе у неком процесу, развоју, дотјерати“. Семантичка реализација (5) „заузети неко мјесто, положај, стећи неко звање“ настала је преношењем номинације с плана достизања одредишта у физичком простору на апстрактни план достизања одређеног положаја, тј. доласка на власт. Ово се значење остварује у конструкцији с приједлогом „на“ и именицама које значе положај.

Заједнички елемент основне и секундарне семеме лексеме *доћи* (6) „настати, наступити“ такође се налази у семи ’доласка, стизања до неке тачке у простору’. Премјештање у простору није изражено с обзиром на то да семантичку позицију са детерминатором у функцији субјекта чине именице које означавају годишња доба и уопште, временске појмове. Говорећи о метафори кретања временских раздобља, Рубинштејн (в. 2002: 2) издваја двије врсте, и то *фазну* и *процесну*. Тако се, према овом аутору, глаголом *доћи* изражава „фазно, односно, значење почетка кретања, тј. појаве временских раздобља“ (Рубинштејн 2002: 3).

Значење (7) „допријети“ настало је на основу компоненте ’доласка, стизања до неке тачке у простору’, а ова реализација глагола *доћи* остварљива је у семантичкој позицији у којој се односи на звук који ширећи се стиже до некога. Такође, у значењу (8) „надоћи, набујати“ доспијевање до одређеног мјеста у простору и подизање, тј. виши положај на вертикалној оси повезује сема ’адлативност’, а функцији семантичког и синтаксичког детерминатора је именица *вода* .

Семантичка компонента ’доласка, стизање на одредиште’ омогућила је и развитак значења (9) „удати се“, што упућује на апстрактно достизање, односно постизање неког стања, па се овдје „промјена брачног статуса разумијева као приближавање женског трајектора своме брачном партнеру“ (Цикач 2017: 168).

Из дефиниције примарног значења глагола *доћи* „идући, путујући или уопште крећући се стићи, доспјети, приспјети негдје“ види се да овај глагол подразумијева процес будући да означава кретање које доводи до одређеног мјеста као циља. Секундарна семантичка реализација (10) „бити у одређеном сродству, род с неким“, такође „подразумева постојање одређеног процеса – само то сада није процес хоризонталног и вертикалног кретања у простору, већ процес ’рачунања’, односно ’процењивања’ типа односа“ (Јовановић 2018: 31). Из тога произлази да је дато метафорично значење изведено од примарног на основу уочене сличности у процесуалности.

Семантичка реализација (11) „испасти, испадати“, као претходно наведена, заснива се на „процесу ’рачунања’, односно, ’процењивања’, с тим да се у овоме значењу „рачуна, односно процењује садржај исказан предикативом, који се преко глагола *доћи* приписује субјекатском појму“ (Јовановић 2018: 33). Значења (9) „бити у одређеном сродству, род с неким“ и (10) „испасти, испадати“, према ријечима ауторке А. Јовановић (2018: 35), могу се „окарактерисати као својеврстан нетипичан копулативни глагол, који, сем што повезује предикативни садржај са субјекатским појмом има и своје специфично значење рачунања, односно процењивања предикатског садржаја“.

б) ’Завршетак радње’

Осим наведених, у мотивисана метафорична значења сврставамо и семантичке реализације чији настанак омогућава сема ’завршетак радње’, а то су: (1) „постати, добити изглед чега“, (2) „постати, бити“, (3) „обузети, спопасти“, (4) „произаћи, бити проузрокован“, (5) „наћи се, налазити се негдје, заузети своје мјесто“ и (6) „наставити се на што, заређати се“. Ове семантичке реализације актуелизују се у контексту, као нпр.:

(1) „Постати, добити изглед чега“:

> Окрећају Јовандеки ноге, смањи се и он сам, па просто *дође* као батргаво дијете укопано до грла у равницу која се диже као плима и пријети да га сасвим потопи (Ћопић, НБС: 248); За то време Мерџан је гледао да ли је човек жив и пажљиво посматрао то лице које је *дошло* одједном поднадуло, шире и

веће (Андрић, НДЋ: 43); – Ама није му вријеме – брани се Милан, а уста му *дошла* као дрвена и речи као туђе (Андрић, НДЋ: 148); И њена се горња усна згрчи и подиже на десној страни увис, а цело лице јој *дође* одједном много старије, искусно, дрско и ружно (Андрић, НДЋ: 171); Газда Павле, жут у лицу, а очи му *дошле* као две црне косе пруге, проговори муклим туђим гласом (Андрић, НДЋ: 300); Од хода, ветрова и Сунца беше у лицу *дошао* као бакар, задригао и очврснуо од напора (Црњански, С: 145).

(2) „Постати, бити“:

Просто ми *дође непријатно* (КЦТ, 70); Иако му *дође* некако чудно: он зна а не тиче га се, а другога се тиче а не зна (ДС, 140); Али и то прође, па ти после све *дође* смешно (ЦПЛПН, 127); Мученички се обзире осумњичени Пантелија и као највише му *дошло* криво баш на тога младића: та није од њега лијепо ни да слуша о таквим работама, а камоли да о њима јавно суди (Ћопић, БСБ: 110); Николетини одједном *дође* жао ових изгубљених и забринутих људи, сељака као што је и он сам (Ћопић, ДНБ: 21).

(3) „Обузети, спопасти (о жељама, потребама)“:

(...) *долазило* му је да јаукне, да зубима раздере истегнуту, потамнелу кожу њеног трбуха и види како изгледа и на кога личи (Ћосић, К: 190); Разљућен тада од све те помаме женске, он је одгурну, а *дође* му да је тресне о тле (Црњански, С: 28); Треснувши главом о земљану пећ, крај постеље, *дође* јој да виче, од страха, у тај зид, видевши шта је учинила (Црњански, С: 76); Но и то послеподне прође, у великој жутој кући, пуној брашна као каква воденица, тако равномерно, праћено шумом воде што је протицала, да је госпожи Дафини *дошло* да виче, само да би прекинула својим гласом тишину (Црњански, С: 81); *Долази* му, ко зна зашто, да заплаче (Киш, РЈ: 67); *Дође* јој да напусти досадно место на ком је стражарила и премештала се с ноге на ногу (Булатовић, ЦПЛПН: 37); Само јој је *долазило* да издере из плота колац и да их све растера (Булатовић, ЦПЛПН: 42); *Дошло* му је да прокуне самог себе што се из Улице Тодора Миловановића преселио овде, на периферију

(Стојиљковић, КР: 28); Клањање и превијање монаха, у поцепаној црној ризи, над шиљатим дрветом, чињаше му се тако безумно да му је *дошло* да крикне (Црњански, С: 180).

(4) „Произаћи, бити проузрокован“:

Све твоје теорије, сва твоја многобројна духовна занимања, као и твоје љубави и твоја пријатељства, све то произлази из твоје амбиције, а твоја амбиција је лажна и нездрава, јер *долази* од твоје сујете, само и једино од сујете (Андрић, НДЋ: 261); И као и раније, некад, у сличним тренуцима, буди се у мени осећање богатства, чисте среће што *долази* од мисли која гори у мени као пловак у кандилу (Андрић, ЗПП: 24); На крају, сви рачуни и све испитивање, све се сводило на једно: право проклетство његовог живота *долазило* је од високог мишљења које је имао о себи (Андрић, ЗПП: 25); У ствари, то *долази* само од слабљења мога организма, од недостатка чврстине и воље да се мирно поднесе што се поднети мора (Андрић, ЗПП: 109); Довољно је да све те људе који сад стоје или пролазе гневно или набусито испред тебе, замислиш само за тренутак испружене (...) – и ти ћеш се ослободити тешког осећања страха и притисака које ти сада *долази* од њихових речи и поступака (Андрић, ЗПП: 113); Јак смисао за иронију и за карикирање разних људских поступака, који налазимо код неких писаца (и неписаца) *долази* добрим делом од недостатака маште и неспособности тих људи да себе замисле у положају оних који исмевају и карикирају (Андрић, ЗПП: 178); Немам себи шта да пребацим, јер знам да је овај умор *дошао* од напора да што више видим и сазнам (Андрић, ЗПП: 200); Вероватно да то *долази* од потребе тих људи да себи и другима објасне своју немогућност да воле и неспособност да разумеју (Андрић, ЗПП: 216); На махове, кад мало ојача, чује се посве тих ромон, као оно пуцкетање које *долази* од јата скакаваца који брсте и уништавају цео један предео (Андрић, ЗПП: 304); А после задовољства које има од те мисли *долази* сласт од пића самог (Андрић, НДЋ: 194); Људи у којима се сретну оба та недостатка, то су пустиње у људском друштву и од њих *долази* највећа несрећа (Андрић, ЗПП: 57).

(5) „Наћи се, налазити се негдје, заузети своје мјесто“:

Облачио је изврнут џемпер и чарапе; оно што *дође* напријед, код њега је позади (Братић, ЗХ: 155).

(6) „Наставити се на што, зарађати се“:

Од студија оријенталних језика *дошли су* на садржину натписа на белој плочи пред њима и говорили и о мосту и о оном који га је подигао (Андрић, НДЋ: 252).

На основу примјера уочавамо да је семантичка компонента ’резултативност’, тј. ’завршетак радње’ основ за асоцијацију која је омогућила настанак значења (1), (2), (3), (4), (5) и (6). Семантичка реализација (1) „постати, добити изглед чега“ захтијева допуну у облику придјева или поредбене конструкције (нпр. Окрећају Јовандеки ноге, смањи се и он сам, па просто *дође као батргаво дијете*). Услов за реализацију значења (3) „обузети, спопасти (о жељама, потребама), осим безличне конструкције, јесте и логички субјекат у дативу, што значи да је синтаксичка функција *задата*, тј. „није слободна, није ограничено слободна, већ је сасвим одређена, унапред задана“ (Гортан Премк 2004: 57).

У значењу (4) „произаћи, бити проузрокован“ поријекло, односно узрок неког стања означава се приједлошко-падежном конструкцијом *од* + *генитив*. Узрочно значење повезано је са просторним значењем глагола *доћи* „који у сценарију метафоричког кретања црта метафоричку путању од неког узрока (апстрактног или конкретног)“ (Шарић 2014: 53), што примјери и показују. За разлику од примјера (4), у значењу (5) „наћи се, налазити се негдје, заузети своје мјесто“ *доћи* реализује „прилошко значење јер се „субјекатском појму преко глагола *доћи* приписује неки прилошки садржај“ (Јовановић 2018: 34). Посљедње значење из ове групе, тј. значење (6) „наставити се на што, зарађати се“ као колокат захтијева навођење модела *на* + *акузатив*.

У метафоричном процесу наведених семантичких реализација глагола *доћи*, осим семе ’завршетак радње’ учествује и сема ’адлативност’, тј. ’приближавање локализатору и досезање циља’, при чему се „конкретни, просторни односи преносе на план апстрактних односа“ (Бабић 2008: 307). Условно речено, може се рећи да „у сваком значењу постоје

елементи оних других значења“, односно, да су семе ’адлативност’, ’завршетак радње’ те ’успостављање контакта с циљем радње’ присутне у сваком значењу „јер свака радња може бити доведена до краја, баш као што досезање циља у простору подразумева и свршетак радње и контакт с њеним циљем, или као што успостављање контакта с циљем радње није могуће без усмерености и приближавања, укључујући при том и извршење радње до краја“ (Бабић 2008: 307).

Перифразе

а) У корпусу биљежимо велики број примјера *метафорских перифраза* са глаголом *доћи*. Издвајамо примјере перифразе, али истовремено у загради наводимо и конкурентне неперифрастичке изразе:

> Њим је јурнула дрхтавица, па му одједном *дође жеља* {= *пожели*} да јој смрска очи, да је удара, свуда, док је не унакази, уништи (Ћосић, К: 83); Без мене би свакако седео и чекао *смрт да дође* {= *умре*} (Кецмановић, ФЛ: 205); Гледајући једно људско насеље на некој влажној стрмини, ограђено посрнулом оградом, *дође* ми *мисао* {= *помислих*} о правој намени овога света (Андрић, ЗПП: 14); Не знам како ми је *дошла* та *мисао* {= *помислио сам*} заправо и није моја већ Хасанова, а ја сам је примио као своју, и хтио га наговорити да је извршимо (Селимовић, ДС: 168); Љуљала се око њега задимљена шума, испадали су од врућине чворови из нагнутих и старих дебала, и њему је у главу *долазила мисао* {= *помишљао је*} да ће се изгубити (Булатовић, ЦПЛПН: 180); Тад, као и његовим људима, први пут му *дође мисао* {= *помисли*} и нека нејасна *жудња* {= *пожуде*, *пожели*} да се више не врати (Црњански, С: 101).

Као што се из примјера види, перифраза се у истом контексту може супституисати неперифрастичком јединицом којој је семантички потпуно еквивалентна. Друкчије речено, за разлику од неперифрастичких конкурената *помислити*, *пожељети* који потцртавају архисему, перифраза ставља акценат на диференцијалне семантичке компоненте, тј. фазну компоненту у реализацији датог процеса, па се тако

перифрастичким изразима означава почетак појаве неког стања човјека, нпр. у конструкцијама *мисао дошла* реализује се значење „појаве мисли, почетак мисаоне активности“ (Барашкина 2007: 295).

У метафорским перифразама глагол *доћи* може имати статус зеугмичког[12] глагола, што уочавамо у примјеру: Тад, као и његовим људима, први пут му *дође мисао* и нека нејасна *жудња* да се више не врати (Црњански: С, 101), будући да везује за себе два функционално истоврсна и синтаксички координирана члана, који су у субјекатској функцији, а то су именице *мисао* и *жудња*.

Претходно наведени примјери показују да се перифраза може замијенити неперифрастичким конкурентом који јој је потпуно семантички еквивалентан. Међутим, постоје и случајеви када не постоји прави еквивалентни глагол који се декомпонује. То потврђује примјер:

> Само што је у посљедњих неколико година и у Автовац *дошла струја*, па се дјеца сјете старих прича тек кад вјетар негдје споји електричне жице (Пржуљ, ДСГ: 70).

Како се види, у питању је својеврстан перифрастички декомпоновани израз, у значењу „електрифицирати“, дакле без правог еквивалентног глагола који се декомпонује.

У оквиру метафорских перифраза са глаголом *доћи* убрајамо и изразе:

„доћи у сукоб“ [13]→ „сукобити се“:

> Због тога је некада *долазио у сукобе* са људима и плаћао глобе код полицијске власти (Андрић, НДЋ: 211); Јер он не би хтео нипошто да се одваја или туђи од већине својих сународника, али исто тако не жели да *долази у сукобе* са

[12] М. Ковачевић (2015б: 205) дефинише *зеугму* „као конструкцију у којој један глагол према два (или више) синтаксички истоврсна члана наступа у два (или више) различита значења“.

[13] Перифрастички израз *доћи у сукоб* у рјечницима се наводи у оквиру значења „доспети, запасти, бити доведен у неке околности, у неку ситуацију“ (в. Речник САНУ 1966: 638; Речник СЈ 2011: 298).

властима, са којима би хтео да је увек у миру и бар формално у складу (Андрић, НДЋ: 271).

„доћи у сан“ → „сањати“:

(...) последње ноћи у Никеји, Сави *у сан* ненадано *дође* родитељ његов, светопочивши монах Симеон (Петровић, ОЦСС: 16); Мајка му је ријетко *долазила на сан* (Кнежевић, З: 91); Бог ће га сам знати како и зашто ми *долази у сан* (Рисојевић, ГУ: 10).

„доћи на свијет“ → „родити се“:

И ти, Јакове, и ти, Милија, *дошли сте на свијет* а да вам очеви нијесу мајке пољубили (Братић, СОЗ: 200); Али је убрзо *на свијет дошло* и друго мушко дијете (Братић, ЗХ: 215); Стријељао ме је очима што сам одабрао баш тај дан, мјесец и годину да *дођем на* овај *свијет*, поред толико других и љепших датума (Братић, ЗХ: 162).

Свим наведеним примјерима заједничко је то што се перифрастичким јединицама потцртава сема ’завршетак радње’, насупрот основним синонимима који се своде „само на именовање дате радње“ (Ковачевић 1991: 60). Тако, нпр. у перифрази *доћи на свијет* почетак постојања, тј. долазак на свијет сликовито се описује као „физичко кретање усмјерено према одредишту које чини свијет као локација на коју трајектор долази“ (Цикач 2017: 168). На тај се начин „омогућује одсликавање исјечака стварности (а не само указивање на њих)“ (Ковачевић 1991: 61).

б) *Метонимијску перифразу* са глаголом *доћи* у корпусу репрезентује примјер:

Сад је у тами наслућивао све то и са горчином мислио како и посао иде споро и тешко и како ће то једног дана морати *доћи* и везиру *до ушију* {= *чути, дознати*} (Андрић, НДЋ: 36).

Како се види, наведена перифраза *доћи до ушију* настала је преко метонимије. У овој је перифрази, дакле, заступљена метонимијска јединица, која је изражена

конструкцијом *до* + *генитив*, што значи да се „обележје спацијалне адлативности транспонује у поље апстрактног адлативног односа“ (Антонић 2007: 34).

в) *Еуфемистичку перифразу* егземплификује примјер:

> Кад *дођеш у* моје *године* {= *остариш*} видећеш, рекао је (Кецмановић, ФЛ: 191).

Примјер показује да перифраза добија еуфемистичку, али и „естетску функцију“ будући да „говорник бира лепше и елегантније десигнате“ (Стојановић 2021: 226) за непримјерене или непристојне садржаје. А „улазак у одређено временско раздобље, односно остварење становите зрелости које подразумијева промјену психофизичког стања особе“ (Цикач 2017: 165), асоцијативно се повезује са кретањем и доласком до неке тачке у простору.

г) *Фразеолошке перифразе* потврђују сљедећи примјери:

„доћи у главу“ → „сјетити се, помислити“:

> Бога ти, Трифуне, нешто ми *дошло у главу* не могу да га заплашим ни отерам, реци ми, превари ли ти мене икад с другом женом откад се узесмо (Братић, ЗХ: 74); И најглупљем је *дошло у главу* да ту некаквом подсмеху и спрдњи места нема (Ненадић, ДЖ: 81); Кад се нађох напољу, богами, свашта ми *дође у главу* (Михаиловић, КЦТ: 53).

„доћи главе“ → „убити, / упропастити / уништити кога“:

– Ђаво ти однио те твоје челе, *главе* ће нам *доћи* прије нег стигнемо у Банат (Ћопић, НБС: 178); Понека би рекла да ће и њему неко већ *доћи главе* (Рисојевић, БЦ: 51).

„доћи под руку“ → „дохватити“:

> Крали су успут шта им је *дошло под руку* (Ненадић, ДЖ: 21); Што му је *дошло под руку*, то је и радио (Ненадић, ДЖ: 42); Бел Ами се извлачио из куће, бежао на улицу и јурцао по крају увлачећи се кроз крхотине стакала

изломљених излога и извлачио из њих све што би му *дошло под руку* (Капор, ЧА: 17); Али време је вршило свој утицај и нови нараштаји су се с временом навикли и измирили с тим да својим ноћним осећањима пуштају маха при слабој светлости општинског фењера, а да се не бацају сваки пут на њега каменом, штапом или тврдим предметом који им *дође до руке* (Андрић, НДЋ: 142).

„доћи себи“ → „опаметити се, уразумити се“ / „освијестити се“:

Срећом брзо је Кудро *дошао себи* и схватио какву је будалаштину учинио (Ненадић, ДЖ: 174); Лијепо су му поручили да *дође себи*, али он је мислио да га се боје, и није престајао да чини оно што никоме није било од користи (Селимовић, ДС: 104); Млади црнац је, после прве несвестице, *дошао себи* (Андрић, НДЋ: 58); Поново ћу задобити свој ореол првака у разреду и седећу с том круном (...), док госпођа Риго не буде *дошла к себи* од узбуђења и саопштила да ће тај задатак дати да се штампа у „Добром пастиру“ (Киш, РЈ: 36).

Како се види, лексема *доћи* различито је заступљена у датим фразеолошким перифразама, што је мотивисано различитим асоцијацијама у вези са тим глаголом. Свим издвојеним фразеолошким перифразама заједничко је то што се њима наглашава сема ’завршетка радње’.

Како смо видјели, у подлози перифраза чији је конституент глагол *доћи* налазе се метафора, метонимија, еуфемизам те фразеологизми.

г) Основу перифраза могу чинити и *декомпоновани предикати*. Издвајамо примјере:

Дошао је можда *до* неког *сазнања* {= *сазнао је*} од кога се и сам уплашио (Ненадић, ДЖ: 35); Крсман се плашио да постави следеће питање, али нешто у њему, упркос страху од *сазнања до* кога ће можда *доћи* {= *сазнаће*}, говорило му је да то једноставно мора да уради (КР, 219); (Андрић, ЗПП: 227).

Ангажовао сам своје најбоље људе из Аненербеа и, после опсежних истраживања која су нас коштала много времена и новца, *дошли смо до закључка* {= *закључили смо*} да Круна и Копље нису довољни, да су они део неке врсте аријевског Светог тројства (Стојиљковић, КР: 20); У Гламочу, забаченој касаби западне Босне, људи су, под утицајем „туристичке грознице“, *дошли до закључка* {= *закључили су*} да би се и код њих могао „развити туризам“ (Андрић, ЗПП: 317); Ако ствари тако гледаш, *долазиш* до *закључка* {= *закључујеш*} да је смрт мучење, сада знаш на шта мислим, вјештина одржавања живота у патњама (Рисојевић, БЦ: 100).

Врло брзо је научио војнички занат и исто тако врло брзо *дошао до уверења* {= *увјерио се*} да је тај посао управо скројен према њиховом бићу (Ненадић, Д: 66); У тим земљама као да су хотели тако удешени како би сваки који у њима преноћи имао прилике да размишља и *дође до уверења* {= *увјери се*} да је лепше и боље седети у својој варошици него путовати по свету (Андрић, ЗПП: 272).

Као што се из наведених примјера види, основни глагол и перифрастички (декомпоновани) предикат потпуно су еквивалентни. *Доћи* овдје има статус семикопулативног глагола, а носиоци лексичког значења су глаголске именице (*сазнање*, *закључак*, *увјерење*). Док се неперифрастичким изразима *закључити*, *увјерити* наглашава архисема, перифрастичким изразима се потцртава „фазна компонента у реализацији датог процеса“ (Алановић 2013: 50), а то је, како примјери показују ’резултативност’, тј. ’завршетак радње’. У *Речнику САНУ* (1966) и *Речнику СЈ* (2011) ова се значења дефинишу као „размишљањем, проучавањем и сл, открити, установити, нешто“.[14]

[14] У лексикографској одредници лексеме *доћи* у поменутим рјечницима не указује се на то да када се овај глагол нађе у споју са девербативном именицом губи своју значењску самосталност, а да именица постаје носилац лексичког значења. И. Лазић Коњик (2006: 281) сматра да „код глагола, у оквиру дефиниције, треба назначити да се дати глагол јавља у споју са именицом која претежно означава радњу (процес), да у том споју глагол нема сопствено лексичко значење или има ослабљено и да је значење датог глаголско-именског споја семантички еквивалентно радњи означеној именицом (или некој другој у зависности од смисла именице)“, те да би „ваљало навести и све именице које са датим глаголом могу да конституишу перифрастички израз“.

Обиљежавање завршетка глаголске радње, тј. „финитивне акционалности“ (Мразовић, Вукадиновић 2009: 98), како се види, прецизније се изражава перифрастичким изразима. Потврда томе јесте и перифраза:

„доћи на мисао“ → „смислити, сјетити се нечега“:

> У једном од таквих тренутака, он је *дошао* на мисао да би се ослободио те нелагодности кад би збрисао ону скелу на далекој Дрини (Андрић, НДЋ: 19); Природно је да је човек, у коме је плануо зрачак свести и осветлио природу око њега, врло рано *дошао* на мисао о једној сталној тачки која би била ослобођење од робовања томе страху на који је осуђена „натура“ и све у њој (Андрић, ЗПП: 64); Радећи на једној малој приповеци, *дошао* сам на ову мисао (Андрић, ЗПП: 238); Кад читам у књигама и новинама шта све људи пишу, и како пишу, ја се мање чудим оном настраном владару на Истоку који је *дошао* на мисао да спали све што је записано и написано од људи о људима и њиховим мислима (Андрић, ЗПП: 229).

У наведеним примјерима уочавамо да глагол *доћи* „учествује у описивању унутрашњих стања човјека тако што улази у састав више или мање идиоматизованих или полуидиоматизованих израза и метафорички представља мисаони процес или стање“. А у таквом „глаголско-именичком споју фигурира именица која означава ментално стање или његов производ“ (Зализњак 1999: 313).

’Финитивна акционалност’ омогућава и настанак перифраза, као нпр.:

> У тим тренуцима – често би *долазило до свађе* {= *свађали би се*} (Кецмановић, ТЈБВ: 178); Уколико *дође до побуне* {= *побуне се*} морнара или уколико се појаве на броду људи Џоа Мамута (Киш, РЈ: 33); (...) мало је ко вјеровао да ће глава остати и да ће једног дана *доћи до* овако веселог сусрета {= *срести се*} (Ћопић, ДНБ: 78); Згодне и бистре девојке напуштале би нас већ после првог *састанка*, ако би *до* њега уопште *дошло* {= *састали би се*}, чим би виделе како кубуримо са новцем (Капор, ЧА: 74); Наша вршњакиња – сестра коју нисмо имали, завршила је заједно са нама исте године гимназију, али није имала средстава да настави студије па се прихватила дактилографије као најбржег

пута да *дође до запослења* {= *запосли се*}, радећи у дактило-бироу локалног листа Ослобођење (Капор, ЧА: 76).

Закључак

Из досадашње се анализе може закључити да глагол *доћи* реализује широк спектар значења. Значења која се односе на физичко кретање јесу: „поћи, кренути заједно, придружити се“ (нпр. Војкану и мени нису нудили да *дођемо* с њима) и „довести, тј. доћи крећући се превозним средством“ (Голован је лично *дошао*, аутомобилом додуше). Да је „овај глагол значајан у описивању метафоричког садржаја“ (Стаменковић 2013: 181), потврђује велики број значења која су индукована метафором. Највећи број семантичких реализација глагола *доћи* омогућава семантичка компонента ’адлативност’, па се захваљујући њој, развијају семантеме: „настати, наићи, искрснути“, „набавити, прибавити, снаћи, домоћи се“, „стићи до извјесног ступња, границе, стадија у неком послу, обављању радње“, „доспјети до неког степена, фазе у неком процесу, развоју, дотјерати“, „заузети неко мјесто, положај, стећи неко звање“, „настати, наступити“, „допријети“, „надоћи, набујати“, „удати се“, „бити у одређеном сродству, род с неким“ и „испасти, испадати“. Поред семе ’адлативност’, продуктивна је и сема ’завршетак радње’, а на основу ње настају значења: „постати, добити изглед чега“, „постати, бити“, „обузети, спопасти“, „произаћи, бити проузрокован“, „наћи се, налазити се негдје, заузети своје мјесто“ и „наставити се на што, зарађати се“. Према томе, сва пренесена, метафорична значења глагола *доћи* убрајају се у мотивисана јер мотивациону базу за њихов настанак чине диференцијалне семе ’адлативност’ и ’завршетак радње’. Осим тога, начелно, може се рећи да се наведене семантичке компоненте актуелизују у сваком значењу овога глагола.

Доћи је конституент бројних перифрастичких јединица. Најбројнији примјери перифраза јесу *метафорске перифразе* (нпр. „дође ми мисао“ → „помислих“; „дође му жеља“ → „пожели“), у којима је наглашена фазна компонента у реализацији датог процеса. У оквиру ових перифраза, глагол *доћи* може имати статус зеугмичког глагола, што показује примјер: Тад, као и његовим људима, први пут му *дође мисао* (→ „помисли“) и нека нејасна *жудња* (→ „пожудје, пожели“) да се више не врати.

Метонимијску перифразу у корпусу репрезентује примјер „доћи до ушију“ → „чути“, док *еуфемистичку* перифразу егземплификује примјер „доћи у године“ → „остарјети“. Бројне су и *фразеолошке* перифразе, у којима своје значење не губи само глагол *доћи* већ и остали конституенти, као нпр. *доћи главе, доћи себи, доћи под руку*. Такође, фреквентни су примјери са тзв. *декомпонованим предикатом*, гдје је глагол *доћи* семикопулативан глагол, а глаголска именица носилац лексичког значења декомпонованог глагола, као у примјерима: „доћи до закључка“ → „закључити“, „доћи до увјерења“ → „увјерити се“, итд.

Глагол *прићи*

Основно значење глагола *прићи* гласи „идући приближити се“ (Речник СЈ 2011: 1035). Семичку структуру овога значење чини архисема ’премјештати се у простору’ и семе ’помоћу ногу’ и ’адлативност’, тј. ’приближавање’. Код ове глаголске лексеме посебно је изражена ’адлативност’, „при чему је компонента стизања једним делом повезана и са перлативношћу, јер овај глагол описује и својеврсно скраћивање раздаљине, приближавање, па је једним својим делом усмерен ка опису врсте путање“ (Стаменковић 2013: 202). Глагол *прићи* нема развијену полисемију што потврђује мали број значења која смо пронашли у корпусу, али и мали број рјечничких значења.

Сва ексцерпирана значења глагола *прићи* потпадају под метафорична, и то мотивисана метафорична значења, а то су: (1) „стати на нечију страну, удружити се с неким“, (2) „прихватити се, латити се (неког посла)“ и (3) „настати, наступити“. Наведена значења у корпусу репрезентују сљедећи примјери:

(1) „Стати на нечију страну, удружити се с неким“:

> Шта ће бити, ако *приђе* револуционарима, како би се домогао царских ризница, и укључи се у пљачку царскога злата? (Драгић, КП: 45); Био је то знак за побуну и Хрвата у Драчеву, крај Габеле, и одметника Ивана Мусића, који су *пришли* на страну устаника (Братић, СОЗ: 65).

(2) „Прихватити се, латити се (неког посла)“:

Ни сама није била свјесна зашто је са толиком пажњом *пришла* читању овог текста (Кнежевић, З: 23); *Прилазио* је томе послу са сигурношћу и самосвешћу оштроумног богаташког детета, не сумњајући, и не помишљајући ниједног тренутка да би могао не успети у оном што жели и предузима (Андрић, ЗПП: 178); „Хоћу да вјешању *приђем* научно“ (Рисојевић, БЦ: 54); Кад човек *прилази* неком послу од свег срца, онда се може очекивати да ће постићи највише што се ту може постићи (Ненадић, Д: 66).

(3) „Настати, наступити“:

Дан се уморио, а ноћ полако *прилази*, и у тој пукотини времена без свјетлости и без таме, свијет се повлачи, губи се његово присуство у нама, а остајемо ми, сами (Селимовић, Т: 120).

Наведена метафорична значења глагола *прићи*, као што примјери показују, настала су метафоричком трансформацијом семе ’адлативност’, тј. ’приближавање’. У значењима (1) „стати на нечију страну, удружити се с ким“ и (2) „прихватити се, латити се (неког посла)“ као реакцијска допуна, јавља се бесприједлошки датив. То није случај са семантичком реализацијом (3) „настати, наступити“ будући да је у функцији семантичког и синтаксичког детерминатора именица која означава дио временског тока. Међутим, и овдје се, као у претходно наведеним значењима, наглашава завршна тачка кретања, односно, глагол *прићи* карактерише *обавезна семантичка валентност завршне, коначне тачке кретања* (в. Мајсак, Рахилина 1999: 53; Јудина 2009: 521).

Перифраза

У перифрастичке изразе са глаголом *прићи* убрајамо примјер:

Зима је лагано *прилазила* крају {= *завршавала се*} као и све што има свој почетак (Братић, ЗХ: 166).

Како се види, перифрастичка јединица потпуно је еквивалентна неперифрастичкој, с тим да на различит начин приказују денотат. Друкчије речено, „перифразом се основни

синоним, уобичајени и утврђени израз замењује новим, описним, мање обичним, мање сажетим“ (Младенов 1980: 199). У наведеној перифрази „метафорично представљање временских раздобља повезано је са метафором кретања“ (в. Рубиншејн 2002: 2; Конева 2010: 70). А овдје се, како видимо, изражава фазно кретање, чији је фокус на завршној тачки, односно окончању годишњег доба које је сликовито изражено конструкцијом *зима је прилазила крају*.

Закључак

Проведена анализа показала је да глагол *прићи* реализује невелик број пренесених значења. Сва ексцерпирана значења заснована су на метафори, и то захваљујући семи ’адлативност’, која је извориште за пренос номинације на нове реалије сличне по представљању радње, па се тако развијају значења „стати на нечију страну, удружити се с неким“, „прихватити се, латити се (неког посла)“ и „настати, наступити“. Од перифрастичких израза са глаголом *прићи* у корпусу смо пронашли само један примјер, и то: Зима је лагано *прилазила* крају {= *завршавала се*}, гдје је наглашена завршна тачка кретања, која се, као што уочавамо, односи на окончање годишњег доба.

Глагол *ући*

Семантички садржај основне реализације глагола *ући* дефинише се као „идући доспети, стићи у неки затворен, ограничен простор, у унутрашњост нечега“ (Речник СЈ 2011: 1394). Осим архисеме ’кретати се мијењајући мјесто’, семну структуру овога глагола чине диференцијалне семе ’адлативност’, ’помоћу ногу’ и ’интралокализација’.

Интралокализација, тј. унутрашњост локализатора се, према ријечима Д. Вујовић (2019: 113), „схвата веома широко. Именицом у функцији локализатора означава се било који затворен простор, нпр. неки грађевински објекат, али и отворен простор, чак и шире пространство које је, на неки начин омеђено, ограничено, оивичено, чија унутрашњост, односно део унутар међа, представља место на коме се завршава кретање.“

За разлику од претходно анализираних глагола, значења глагола *ући*, осим метонимије и метафоре, могу бити индукована и синегдохом. Анализу почињемо од значења која су настала метонимијским преносом.

Метонимијска значења

Метонимијски индуковано значење глагола *ући* је (1) „проћи“. Ово значење активира се у семантичкој позицији, као нпр.:

> Опет се пењемо степеницама, опет *улазимо* кроз капију у још мање двориште где нас сачекују Лаушева жена Јелена и његови доглавници (Ненадић, Д: 40); *Ушли су* дугим каменим ходником, како се Краљу чинило, према сјеверу, па десно, како је Краљ могао разабрати – ка истоку, па степеницама у дубину и опет на сјевер, па опет на исток и опет у дубину (Драгић, КП: 46).

Примјери показују да су у овом метонимијском значењу актуелизоване архисема и семе ’помоћу ногу’ и ’интралокализација’. Архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ овдје је присутна као сема нижег ранга, док статус архисеме добија ’перлативност’, односно ’путања кретања’. Наведена семантичка реализација, како се види, као колокат захтијева навођење модела *кроз* + *акузатив*.

Синегдохска значења

За разлику од значења „проћи“ које је засновано на метонимији, значење „доћи (некоме), посјетити (некога)“ мотивисано је синегдохом. Код синегдохе, „као и код метонимије, денотати супституитивних лексема увијек стоје у односу *близине* или *сусједности*. Док код метонимије близина подразумијева однос ексклузије, искључивања денотираних предмета и појава (оне постоје самостално, потпуно одвојено једна од друге), дотле код синегдохе однос сусједности или близине увијек подразумијева *укључивање – инклузију*“ (Ковачевић 2015б: 47). Све наведено уочавамо у примјеру:

> Једном сам, као случајно, *ушао* к њему док је она ту била (Ненадић, Д: 145).

Као што се види, инваријантна семантичка компонента ’премјештати се у простору’ постаје сема нижег ранга, док диференцијална сема основног значења

’адлативност’ мијења своју функцију и постаје архисема. А „остале семе основног значења такође се задржавају као интегралне у пренесеном значењу“ (Бирих 1995: 21).

Метафорична значења

Семе које учествују у метафоричном процесу глагола *ући* јесу: а) ’интралокализација’ , тј. ’продирање, доспијевање у унутрашњост нечега’, б) ’потпуно обухватање глаголском радњом и в) ’извршење глаголске радње’. Сема ’интралокализација’ омогућава настанак мотивисаних метафоричних значења глагола *ући*, док семе префикса *у*-, ’потпуно обухватање глаголском радњом’ и ’извршење глаголске радње’ одређујемо као семе које доприносе развитку асоцијативних значења овога глагола.

а) У мотивисана метафорична значења убрајамо семантичке реализације: (1) „ступити у неку дјелатност, активност, почети учествовати у нечему“, (2) „упустити се дубље у нешто“, (3) „продријети, забити“, (4) „убројати, уврстити“, (5) „упасти“ и (6) „унијети“. Ова значења репрезентују примјери:

(1) „Ступити у неку дјелатност, активност, почети учествовати у нечему“:

> Најстарији од четири брата Пашића, он се није женио (у касаби се мислило да је и то због Лотике), није *улазио* у послове ни учествовао у јавном животу касабе (Андрић, НДЋ: 186); Мајка је *ушла* у трговину храбро, таква је била и у другим пословима (Рисојевић, ГУ: 126); „Ја сам *ушао* у тај посао са Драгутином жељан брзе и лаке зараде (Стојиљковић, КР: 217); Он *улази* у издаваштво, објавиће мали роман, предиван је (Кнежевић, З: 200).

(2) „Упустити се дубље у нешто“:

> Нећемо *улазити* у ту причу, јер је дуга, тешка и опасна (Братић, ЗХ: 146); Не могу сад *улазити* у причу о пијаној вечери на прослави у предузећу, када ме је директорова секретарица оборила на под (Братић, ЗХ: 77).

(3) „Продријети, забити“:

Затим извади иза појаса кратак, широк нож, клекну пред испруженог осуђеника и нагну се над њим да му расече сукно од чакшира међу ногама и да прошири отвор кроз који ће колац *уђи* у тело (Андрић, НДЋ: 42).

(4) „Убројати, уврстити“:

У то да *уђе* кућа, грађевине у дворишту, десет ари земље около, службеност пута (Ненадић, П: 184).

(5) „Упасти“:

Ослушкиваху шеве, загледани у необичне кровове Штукштата, са пушкама земљи упртим, не смејући много да се премештају с ноге на ногу, да прашина не би *ушла* у намазане цеви (Црњански, С: 129).

(6) „Унијети“:

У Бранковића куће не сме да *уђе* ниједан комадић нове ношње или обуће (Андрић, НДЋ: 138).

На основу издвојених примјера примјећујемо да је диференцијална сема примарног значења, тј. семантичка компонента ’интралокализација’, односно ’продирање, доспијевање у нешто’ омогућила настанак нових, пренесених значења глагола *уђи* (1), (2), (3), (4), (5) и (6). Наведене семантичке реализације, како се види, "захтијевају формално-семантичку редупликацију у приједлогу падежног колоката“ (Ковачевић 2015а: 67).

б) У асоцијативна метафорична значења сврставамо семантеме: (1) „остати дуже и преко одређене границе“ и (2) „започети неку годину живота, ступити у одређено доба живота“. Ова се значења активирају у семантичкој позицији:

(1) „Остати дуже и преко одређене границе“:

Још је дан, слаб, уморан, сјенке га већ гризу, али мора трајати толико да *не уђем* у ноћ с муком и стидом (Селимовић, ДС: 132).

(2) „Започети неку годину живота, ступити у одређено доба живота“:

Жену сам своју мрзео – пород ми је труо изродила: ниједан од моја три златна синчића није *ушао* у шесту годину живота (Булатовић, ЦПЛПН: 155); Сваки тај дан и месец, узет за себе, изгледа несигуран и привремен, али сви заједно сачињавају сразмерно најдужи период мира и материјалног напретка што га је касаба икад запамтила, главни део живота оног нараштаја који је у тренутку окупације *улазио* у године пунолетства (Андрић, НДЋ: 205).

Значење (1) „остати дуже и преко одређене границе“ настало је на основу семантичке компоненте префикса *у-* која се односи на ’потпуно обухватање глаголском радњом’. За разлику од значења (1), у семантеми (2) „започети неку годину живота, ступити у одређено доба живота“ фокус асоцијативне везе између основног семантичког садржаја *ући* и овог секундарно именованог налази се у семи префикса *у-* ’извршење глаголске радње’. Реакцијска допуна наведених асоцијативних, као и претходно наведених мотивисаних метафоричних значења, јесте *у + акузатив*.

Перифразе

а) У *метафорске перифразе* са глаголом *ући* убрајамо сљедеће изразе:

„ући у рат“ → „заратити“:

Да дознавши то, срчаније *уђемо у рат* како бисмо га задобили (Ненадић, ДЖ: 54).

„ући у моду“ → „постати познат“:

Очигледно, били смо им симпатични што смо се тако млади већ определили за античку породицу винџија, уместо да као остали наши вршњаци, пијемо пиво и вињаке који су тих година *улазили у* велику *моду* (Капор, ЧА: 62); Једне ноћи, тако, појави се и млади Матија, који је баш *улазио у* велику песничку *моду* (Капор, ЧА: 97); Последњи на свету, могао сам тада да замислим да ће тај тип жене, много година касније, *ући у* велику *моду* из које ће изаћи претеране облине (Капор, ЧА: 147).

„ући у траг“ → „пронаћи кога“:

Таман што му *уђу у траг* – он промијени власника (Братић, ТС: 147); Све је оставио, тако да смо лако *ушли у траг* свим тим људима у Босни које је спомињао (Рисојевић, БЦ: 142).

„ући у причу“ → „почети причати“:

Не могу сад *улазити у причу* о пијаној вечери на прослави у предузећу, када ме је директорова секретарица оборила на под (Братић, ЗХ: 77).

У датим перифразама са глаголом *ући* активира се сема ’адлативност’, с тим да се у изразима *ући у рат*, *ући у моду* те *ући у причу* потцртава почетак вршења радње или почетак стања. А „осим фазне модификације радње, глаголом се означава и стицање новог својства субјекатског појма, када се реализује у егзистенцијалном значењу“ (Алановић 2013: 50). То показују сљедећи примјери перифраза:

„ући у живот“ → „постати дио чијег живота“:

Управљала је судбином целог туцета јеврејских породица, *улазила у њихове животе* до у најситније појединости, одређивала удаје и женидбе, упућивала децу на школе или занате, слала болесне на лечење, опомињала и грдила нерадне и расипне, а хвалила чуварне и предузимљиве (Андрић, НДЋ: 183); *Улазио сам у Хасанов живот* по праву пријатељства, и по његовој доброј вољи, али ако сам се надао, или бојао, да ће ми све његово постати јасно и познато, преварио сам се (Селимовић, ДС: 259).

„ући у круг просвећеног света“ → „постати дио просвећеног свијета“:

Зашто балканске земље не могу да *уђу у круг просвећеног света*, чак ни преко својих најбољих најдаровитијих представника? (Андрић, ЗПП: 251).

„ући у чији текст“ → „постати дио чијег текста“:

Можда све ово и није овако како мени изгледа и можда никад ниједан читалац неће приметити да је та реченица излишна и незаконитим путем *ушла у мој текст*, а понекад опет уображавам да можда постоје тако будни и

проницљиви читаоци који су способни да ту моју игру и варку примете (Андрић, ЗПП: 207).

„ући у странку“ → „постати члан странке“:

Ни Пашић није *ушао у странку* као Пашић (Владушић, О: 152).

Како се види, код издвојених перифраза „семантички саодносну конструкцију чини глагол постати који захтева обавезну реализацију партикуларизатора типа члан, део и сл, као управног члана предикативне допуне“ (Алановић 2013: 50). Осим тога, и овдје је, као у претходно наведеним перифразама, присутна компонента ’адлативност’.

б) *Еуфемистичку перифразу* у корпусу репрезентују примјери:

„ући у године“ → „остарјети“:

Људи који *улазе у године* требало би да припазе на своје разговоре и на те своје склоности ведрини и лакоћи (Андрић, ЗПП: 26); А кад жена *уђе у године*, онда се дешава обрнуто (Андрић, ЗПП: 307).

„ући у зрело доба“ → „остарјети“:

Доцније, кад су наишла мирнија времена на касабу, односи између две вере постали сношљиви, а њих двојица *ушли у зрело доба*, они су се спријатељили и у шали звали један другог „комшија“, јер су им куће биле на два противна краја касабе (Андрић, НДЋ: 129).

Примјери показују да се перифраза употребљава за еуфемизацију, односно ублажавање садржаја у вези са одмаклим годинама живота, тј. старошћу. За разлику од неперифрастичког конкурента који потцртава архисему ’унутрашње стање организма’ (в. Брач, Бошњак Ботица 2015: 115), перифраза наглашава диференцијалну сему ’извршење радње’.

в) *Фразеолошке перифразе* са глаголом *ући* илуструју примјери:

„ушла вода у уши“ → „изгубити присебност, способност нормалног расуђивања“:

Ушла ми вода у уши, па га више не зарезујем (Михаиловић, КЦТ: 67).

„ући у главу“ → „постати јасан, разумљив (коме)“:

Коју сам ја само муку видио око било којег школског појма – потешко је то *улазило у* моју округлу и помало чворновату *главу* (Рисојевић, ГУ: 26).

„ући под кожу“ → „стећи чију наклоност“:

Најпре ће бити да нисмо, јер док сам ја причао о Анчици, он је ваљда мислио на Јелену, а док ми је он поверавао тајне о својој недокучивој и недостижној властелинки, ја сам мислио о првој ноћи са оном лудом курвицом која ми је *ушла под кожу* за читав живот (Ненадић, Д: 256).

Примјери показују да се сликовитост и експресивност израза нпр. *ушла вода у уши*, *ући под кожу,* постиже перифразом подударном са фразеологизмом. Овим се изразима, дакле, наглашава ’извршење глаголске радње’. Осим тога, употребом датих фразеолошких перифраза веома упечатљиво ствара се слика човјекове немогућности рационалног расуђивања нпр. *ушла вода у уши,* односно стицања чије наклоности у изразу *ући под кожу*.

Да закључимо. Секундарна значења глагола *ући* најчешће се изражавају конструкцијом *у* + *именица у акузативу*. Међутим, то није случај са метонимијским и синегдохским значењем. Код метонимијског значења „проћи“ реакцијска допуна је приједлошко-падежна конструкција са приједлогом *кроз* и *именицом у акузативу*, а код синегдохског значења „доћи (некоме), посјетити некога“ као реакцијска допуна јавља се приједлог *к* са *именицом у дативу*. У метафоричном преносу значења глагола *ући* учествује диференцијална сема ’интралокализација’ и потенцијалне семе, семе префикса *у-* које се односе на ’потпуно обухватање глаголском радњом’ и ’извршење глаголске радње’. Најпродуктивнија сема ’интралокализација’, тј. ’продирање, доспијевање у нешто’ омогућава развитак највећег броја семантичких реализација глагола *ући* као што су: „ступити у неку дјелатност, активност, почети учествовати у нечему“, „упустити се дубље у нешто“, „продријети, забити“, „убројати, уврстити“ и „упасти“. На основу семе ’потпуно обухватање глаголском радњом’ настало је значење „остати дуже и преко

одређене границе“, док је значење „ступити у одређено доба живота“ настало преношењем номинације са конкретног плана завршетка кретања у простору на апстрактни план ступања у одређено доба живота. Анализа перифрастичких израза са глаголом *ући* показала је да се овим изразима, у чијој основи стоји метафора, изражава ’адлативност’, која се реализује у фазном значењу (као почетак вршења какве радње), нпр. „ући у рат“ → „заратити“ или у егзистенцијалном значењу, нпр. „ући у чији живот“ → „постати дио чијег живота“. *Еуфемистичку перифразу* репрезентује примјер „ући у године“ / „ући у зрело доба“ → „остарјети“, гдје се као „најкарактеристичнија“ издваја сема ’извршеност радње’. Наведена сема, такође се потцртава у *фразеолошким перифразама*, као нпр. „ући у главу“ → „постати јасан, разумљив (коме)“ или „ући под кожу“ → „стећи чију наклоност“.

Глагол *наићи*

Основно значење глагола *наићи* дефинише се као „идући, крећући се приближити се, примаћи се, доћи“ (Речник СЈ 2011: 754). Семантичку структуру овог глагола чини архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне семе ’помоћу ногу’ и ’адлативност’. Такође, у диференцијалне семе убрајамо и сему ’ненадане, непланиране појаве локализатора на путу (не)циљног кретања’ будући да префикс *на-* уз глагол *ићи* „предодређује значење пунктуалног локализатора“ (Ковачевић 2015а: 68).

Пренесена значења глагола *наићи* настају механизмима метонимије, синегдохе и метафоре.

Метонимијска значења

У корпусу смо забиљежили сљедећа секундарна значења глагола *наићи* која су добијена метонимијом, а то су: (1) „доћи крећући се под дејством покретачке силе“ и (2) „свратити, навратити“. Ова се значења активирају у контексту, као нпр.:

(1) „Доћи крећући се под дејством покретачке силе“:

> Уто путем *наиђе* један војни камион и за њим мали војни ауто (Пржуљ, ДСГ: 64); Ето, замисли да сада *наиђу* кола (Булатовић, ЦПЛПН: 81); Да све буде

горе, *наишао* је воз, готово да их све изгази (Рисојевић, БЦ: 196); Уколико *наилазе* кола натоварена сеном, луцерком или житом, хитро се сакрити у одводни канал испод друма и сачекати да кола прођу (Киш, РЈ: 113).

(2) „Свратити, навратити“:

Кад с положаја *наиђу* кући, миловали су по глави и једног и другог и за дар из џепова вадили тврди унпрофорски кекс (Пржуљ, ДСГ: 4); Чини ми се да и видим и чујем оног босанског сељака како разговара са партизанима који су *наишли* у његову кућу (Андрић, ЗПП: 402); Занећио ту и са сумраком *наишао* у онај собичак у коме су још од после подне били затворени коцкари (Андрић, НДЋ: 146)

Као што се види, при метонимијској транспозицији значења актуелизује се сема нижег ранга ’адлативност’, укључујући и архисему ’премјештати се у простору’. У новим, пренесеним значењима архисема мијења своју функцију и трансформише се у диференцијалну сему. У значењу (1) „доћи крећући се под дејством покретачке силе“ архисема постаје ’кретати се под дејством покретачке силе’ будући да су носиоци кретања превозна средства, док ’долазак ради кратког задржавања’ постаје инваријантна семантичка компонента у значењу (2) „свратити, навратити“.

Синегдохска значења

Архисема ’премјештати се у простору’ фокус је значења (1) „доћи, доспјети, стићи“, (2) „идући срести некога, сусрести некога“ и (3) „идући уочити, видјети нешто, набасати“ која су индукована синегдохом. Нпр.:

(1) „Доћи, доспјети, стићи“:

Ако *наиђеш* у непознат крај Херцеговине, умјесто дијете да ти каже: добар дан, позваће остале да те заробе (Братић, СОЗ: 63).

(2) „Идући срести некога, сусрести некога“:

Кад год сам и где год сам *наишао* на људе који су показивали сувише развијену бригу за национални понос и општи интерес или претерану осетљивост за личну част и достојанство, увек сам, готово по правилу, наилазио и на ограничен ум, неразвијене способности, тврдо срце и грубу, кратковиду себичност (Андрић, ЗПП: 55); Легенда каже да је живео тако сам све док једне ноћи не *наиђе* на склупчану женску прилику у прњама покрај једног зида у луци Хаифе (Капор, ЧА: 178); То је најбоље могло да се види кад би *наишао* на забринута или љутита лица, кад би се ко непажљиво, подсмешљиво или грубо опходио са њим (Андрић, ЗПП: 161).

(3) „Идући уочити, видјети нешто, набасати“:

Враћајући се, Зајфрид је прошао Ћемалуша улицом, гдје је *наишао* на потпуно демолиран дућан браће Јовичић (Рисојевић, БЏ: 171); Тад смо *наишли* на плакат концерта, оног истог што сам га слушао на пробама у великој сали, био сам за њега личније и јаче везан од свих ових што га вечерас слушају (Селимовић, Т: 140); А онда смо *наилазили* на хрбате и хриди од самих облутака од огромних камених јаја и финог шљунка са речног дна (Драгић, КП: 30); Кад човек пређе мост, излазећи из касабе, и напусти главни друм који скреће десно, низ реку, па се спусти до саме речне обале, *наилази* на уску камену стазу која иде улево од моста (Андрић, НДЋ: 103); И кад сам већ помишљао да би најбоље било да се вратим у нашу јазбину где је довољно топло и довољно смрдљиво да ми из костију растера новембарску студен а из носа кисели вањ смрти која је била свуда око мене, *наиђох* на онај чудесни спруд чистог светлуцавог песка, који је ту доспео незнано како (Ненадић, Д: 214).

У значењу (1) „доћи, доспјети, стићи“ чувају се семе примарног значења, с тим да инваријантна семантичка компонента ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје обична интегрална сема, док статус архисеме добија диференцијална сема ’адлативност’, односно, ’приближавање локализатору’. Исти је случај и са значењима (2) „идући срести некога, сусрести некога“ и (3) „идући уочити, видјети нешто, набасати“ с тим да у овим

семантичким садржајима архисема постаје ’случајна, непланирана појава локализатора на путу’. Ова значења, како се види, захтијевају навођење допуне – *на некога*, *на нешто*.

Метафорична значења

У мотивисана метафорична значења глагола *наићи* убрајамо семантеме на чији су развитак утицале семе: а) ’адлативност’ и б) ’изненадни, случајни долазак’. Издвајамо примјере:

(1) „Наступити, настати“:

Кише су престале, *наишло је* топло сунчано вријеме, готово без икаква прелаза (Селимовић, ДС: 233); Када *наиђоше* страшне сарајевске зиме, тенор је, кажу, спавао у кантама за смеће прекривајући се ђубретом, остављао је само отвор за уста (Капор, ЧА: 52); *Наилазила ј*е јесен (Андрић, ТХ: 65); Доцније, кад су *наишла* мирнија времена на касабу, односи између две вере постали сношљиви, а њих двојица ушли у зрело доба, они су се спријатељили и у шали звали један другог „комшија“ (Андрић, НДЋ: 29); *Наилазили* су сати кад се и последња светлост у касаби гаси, али прозори на касарни били су још једнако осветљени (Андрић, НДЋ: 166); Стигла старост и *наишла* времена која нису добра (Андрић, НДЋ: 270); *Наиђе* један тренутак кад човјек постане коначно свјестан губитка, кад више не може да буде храбар (Селимовић, Т: 7); Кад *наиђу* тешка мутна времена и учестају сукоби и узбуне међу људима, отвори се одједном Библија на њеним најтамнијим страницама (Андрић, ЗПП: 14); Тешко и споро *наилазило* је неко хладно и тужно пројеће (Ћопић, ОРЛ: 116); Услед фебруара месеца *наиђе* залутао топао дан са јаким сунцем, тихим, модрим морем и неуништивим зеленилом шуме и вртова (Андрић, ЗПП: 314); После кише, *наилазио* је прохладан сумрак који је њему изгледао пун обећања (Андрић, НДЋ: 164); Управо је *наишло* вријеме његових лијепих снова (Селимовић, О: 71); Бива да *наиђе* у људском животу тренутак кад се излаз нигде не види и не наслућује, кад човек осећа да је изгубљен, он и све што је икад његово било или могло бити (Андрић, ЗПП: 145); Али шта вреди његово

слабачко светлуцање кад *наилазе* тмурни дани (Ненадић, Д: 215); Кад *наиђу* несигурна и опака времена, у народу се почињу ширити гласине и испредати свакојаке приче (Братић, ЗХ: 42).

(2) „Јавити се, појавити се“:

Нога је врела, и као да је распорена цијела, оштар бол *наилази* на махове (Селимовић, Т: 114); Само кад *наиђе* бол, не мислимо ни на шта, несрећни смо и огорчени, и знамо само за тај тренутак муке (Селимовић, Т: 119).

(3) „Захватити, обузети“:

(...) *наиђе ће* мисао о смрти, очекивао сам да је поклопи црни облак, видјећу то по тами на њеном лицу (Селимовић, ДС: 330); Бојим се да не *наиђе* немир (Селимовић, Т: 14).

(4) „Напасти, спопасти, задесити“:

И свакоме ко је хтео да га слуша доказивао да је и водовод само једно од знамења за непридвиђена зла која ће пре или после *наићи* на касабу (Андрић, НДЋ: 215); Кад *наиђе* нека болест на нас, ми се увек изненадимо, и у том изненађењу има неке горчине и побуне, као против мучког препада и неправде (Андрић, ЗПП: 51); Очигледно је да се он свакој бризи која на њега *наиђе* даје цео и да се троши и ломи без поштеде, док је не реши или не преболи (Андрић, ЗПП: 271).

(5) „Случајно или трагајући наћи, пронаћи, уочити нешто“:

Отворио сам књигу насумце и *наишао* на причу о Александру Македонском (Селимовић, ДС: 213); Ту и тамо орнитолози су *наилазили* на чеке, својеврсна обележја куражи и вештине претходног господара (Петровић, ОЦСС: 177).

(6) „Доспјети, запасти (у неке тешкоће), суочити се с тешкоћама“:

Прва (и велика) је у томе да личност у свом расту *наиђе* на несавладљиве препреке и отпоре и да тако буде заустављена или изнакажена (Андрић, ЗПП:

80); И поред свих тешкоћа, незнања и неповерења на које је *наилазио*, Давил се надао да ће успети да бар преко своје побожне и паметне жене осигура неки утицај на фратре и католички свет (Андрић, ТХ: 65).

(7) „Изазвати, створити код некога неку реакцију, расположење, став“:

Међу њима, са слугом, и један Скадранин, трговац што је овде *наишао* на *гостољубље* у своме повратку са Севера (Петровић, ОЦСС: 12); Не читај мемоаре бивших политичара и моћника, јер ћеш *наићи на правдања* да они ни за шта нису криви нити су ишта знали (Братић, ЗХ: 238).

Како се види, значења (1) „наступити, настати“ и (2) „јавити се, појавити се“ настају метафоричном трансформацијом семе ’адлативност’. Примјери показују да у издвојеним значењима функцију семантичког и синтаксичког детерминатора има инаниматни референт. Ријеч је о именицама темпоралне семантике усљед чега се глаголом *наићи* означава факт смјене догађаја у времену, што показују примјери (1), односно о апстрактној именици *бол*, као што уочавамо у примјерима (2).

Семантичка компонента ’изненадни, случајни долазак’ мотивациони је фокус за развитак значења: (3) „захватити, обузети“, (4) „спопасти, задесити“, (5) „случајно или трагајући наћи, пронаћи, уочити нешто“, (6) „доспјети, запасти (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама, сметњама, препрекама)“ и (7) „изазвати, створити код некога неку реакцију, неко расположење, став“. Изузев значења (3), све остале семантеме остварују се у синтаксичко-семантичком окружењу које захтијева навођење допуне *на некога*, *на* нешто.

Перифразе

Од перифрастичких израза са глаголом *наићи* у корпусу смо забиљежили само један примјер *метафорске перифразе*:

„наићи на глас / шапат“ → „чути“:

Он изненађује као горски извор без шума и гласа на који случајно *наиђете* (Андрић, ЗПП: 309); Разочаран и још у недоумици, свет се враћао са

> Мезалина белим, широким друмом и како је дубље улазио у варош све је више *наилазио* на неодређен и уплашен шапат о атентату који је јутрос извршен у Сарајеву, о убиству надвојводе Франца Фердинанда и његове жене, о прогонима Срба, који се очекују на све стране (Андрић, НДЋ: 296).

Као што уочавамо, перифрастичка јединица семантички је еквивалентна неперифрастичком конкуренту. Док неперифрастички конкурент, глагол *чути* потцртава архисему ’перципирати звукове чулом слуха’, перифраза *наићи на шапат* наглашава семантичку компоненту ’изненада, случајно’.

Закључак

Архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ фокус је метонимијских трансформација „доћи крећући се под дејством покретачке силе“ и „свратити, навратити“. За реализацију ових семантема, поред трансформисане архисеме, важно је учешће једне од диференцијалних сема основног значења глагола *наићи*, а то је како је анализа показала, сема ’адлативност’. Осим метонимијских трансформација, мутација архисеме ’кретати се мијењајући мјесто’ догађа се и код значења која су индукована синегдохом. Тако се измјена ранга основне и пратеће компоненте архисеме огледа у значењима „доћи, доспјети, стићи“, „идући срести некога, сусрести некога, набасати на некога“ и „идући уочити, видјети нешто, набасати“. Код ових значења инваријантна семантичка компонента постаје ’случајна, непланирана појава локализатора на путу’. Метафорична значења глагола *наићи* мотивисана су трансформацијом сема ’адлативност’ и ’изненадни, случајни долазак’. Семантичка компонента ’адлативност’ омогућила је развитак значења „наступити, настати“ и „јавити се, појавити се“, док трансформацијом семе ’изненадни, случајни долазак’ настају значења: „спопасти, задесити“, „захватити, обузети“, „случајно или трагајући наћи, пронаћи, уочити нешто“, „доспјети, запасти (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама, сметњама, препрекама)“ и „изазвати, створити код некога неку реакцију, неко расположење, став“. Од перифрастичких јединица, чији је конституент глагол *наићи*, забиљежили смо метафорску перифразу „наићи на глас / шапат“ → „чути“, гдје се потцртава семантичка компонента ’изненадни, случајни долазак’.

Глагол *зађи*

Основна семантичка реализација глагола *зађи* дефинише се као „крећући се уклонити се с видика, замаћи иза нечега“ (Речник СЈ 2011: 404). Семну структуру овога глагола чини архисема ’премјештање у простору’ и семе нижег ранга ’адлативност’ и ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’. И. Клајн наводи да је префикс *за-* „један од семантички најсложенијих и најнеодређенијих, без иједног прототипског значења, а са много нијанси које се могу различито тумачити и које граматичари различито класификују“ (Клајн 2002: 251). Полисемичност овога префикса, како истиче Д. Вујовић, „одражава се донекле и у семантици глагола кретања творених са њим који могу да се реализују у неколико значења, али већина њих има једно, основно значење, а тек се неколико појављује у другим значењима“ (Вујовић 2019: 109). Које ће семантичко обиљежје овога префикса омогућити настанак пренесених, метафоричних значења глагола *зађи*, показаћемо у наставку рада. Најприје наводимо значења која су настала метонимијом.

Метонимијска значења

Метонимијски индукована значења глагола *зађи* су: (1) „проћи са стране, иза леђа“ и (2) „залутати“. Ова значења активирају се у контексту, као нпр.:

(1) „Проћи са стране, иза леђа“:

> Био ја конзервативан ил не био, не волим ја да мени неко *залази* иза леђа! (Ћопић, ДНБ: 129).

(2) „Залутати“:

> Пометен слуђен убрзо је изгубио путељак, *зашао* у некакав шибљак, замрсио се у врзину, угазио у поток, сасуљао се у дубоку вододерину и умало при томе врат није сломио (Ненадић, ДЖ: 92); Уз зле слутње, преподобном је на рамена застало и кајање – што је уопште слао гласнике у Маглич, једина војска у околини Спасовог дома била је сасвим *зашла* у мукле пределе (Петровић, ОЦСС: 107).

На основу издвојених примјера уочавамо да се у семантичким реализацијама (1) и (2) актуелизују како семе нижег ранга тако и архисема. Архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ присутна је у наведеним значењима као сема нижег ранга, те тако у значењу (1) „проћи са стране, иза леђа“ статус инваријантне семантичке компоненте добија ’перлативност’, док у семантеми (2) „залутати“ архисема постаје ’случајно скретање са жељеног пута’.

Синегдохска значења

Значење која су индукована синегдохом јесу: (1) „ући, ступити“ и (2) „доћи, свратити“. Као нпр.:

(1) „Ући, ступити“:

> Но и та друга олуја бесова брзо се стишала, кад *зађоше* у Баварску, осиромашену и изгладнелу (Црњански, С: 104); И ретко један другоме у кућу *залазе* (Михаиловић, КЦТ: 10); Биртија је била на самом крају издужена предграђа, уз главни друм, а како је по свему личила на оне старинске босанске ханове, једина уточишта човјеку путнику, у њу је најрадије *залазио* свијет са села (Ћопић, БСБ: 162); Пробаш ли *зећи* у шуму, осјетићеш као да те неко свлачи (Братић, ЗХ: 147); Ви нисте *залазили* у нашу цркву (Кнежевић, З: 37); Све оне сподобе са својим ситним ишчашењима лепог понашања: галамџије спрећу државног поретка, утајивачи пореза, ситне лопуже, преваранти, (...), кривоклетници, чедоморке, који непрописно штроје вепрове и бесправно утицавају бикове, који крадимице у државну шуму са секиром *залазе* (Ненадић, П: 62); Тек када се клачина распламса, када увелико сви *зађоше* у шуму, у потјеру, матичар објасни да је то хајка на чувеног одметника (Братић, СОЗ: 113); Никада нисам био ни у чијој хотелској соби, то ми напросто као гимназијалцу није било ни допуштено, а није било ни неке потребе да тамо *залазим* (Рисојевић, ГУ: 177); Надала се добром послу, нашла поуздану особу, вјероватно из радикалских редова, који се мувао по

Господској улици и *залазио* у кафану „Балкан“ (Рисојевић, ГУ: 205); Велике су шансе да дубоко *зађу* у француску територију (Стојиљковић, КР: 108).

(2) „Доћи, навратити“:

Прегази га и *зађе* у села у којима су га знали (Булатовић, ЦПЛПН: 70); Потказивачи се нису усуђивали да *зађу* у те крајеве, страшно се причало да ту негде вреба само потоње време (Петровић, ОЦСС: 54); Нико јој није причао куд то њезин Миле *залази*, код њих у Босни никад се тако нешто није ни помињало нити га је, канда, било, али овдје, у Банату, све се чешће чује како се та и та млада жена у селу не либи да се упусти с „туђим човјеком“ (Ћопић, НБС: 251); Чули смо да тај човек *залази* овде (Владушић, О: 104).

У семантемама (1) „ући, ступити“ и (2) „доћи, навратити“ такође су актуелизоване архисема и сема ’адлативност’. Међутим, за разлику од метонимијских индукованих значења, која имају нову, самосвојну архисему, у овим семантемама статус архисеме добија сема нижег ранга примарног значења глагола *зећи*, а то је ’адлативност’.

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења глагола *зећи* сврставамо семантичку реализацију чији настанак омогућава сема ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’, а то је (1) „спустити се иза хоризонта“. Издвајамо примјере:

(...) нешто је страшно вечерас, мјесец дуго неће *зећи* (Селимовић, ДС: 53); Последњи зраци сунца које *залази* за лијештанском косом задржавају се и ломе на белом и блештавом лицу те куће (Андрић, НДЋ: 100); Седео је у колима опијен мирисом тек сакупљеног сена и гледао како сунце *залази* за хоризонтом, црвено (Киш, РЈ: 45); Видите, сунце већ *залази* (Киш, РЈ: 45); Када *зађе* сунце, она их покупи (Киш, РЈ: 71); Кад Сунце на Западу *залази*, на Истоку се, у исти час, јавља (Црњански, С: 54); Постоји само неки високи доксат, светао од сунца које *залази*, са лозом и девојком која гледа и чека на кога ће да баци струк калопера (Андрић, НДЋ: 196); И он се греје на том

сунцу, које је *зашло,* како се никад није огрејао на оном стварном што над касабом свакодневно излази и *залази* (Андрић, НДЋ: 197); То је она светла жељена стаза великих подвига, а тамо на далеком њеном крају, тамо је царски град Бруса са истинским богатством и законитим наслеђем, а тамо је негде и сунце које је *зашло* (Андрић, НДЋ: 203); Није ни приметила да напољу *залази* Сунце, ни врућину око куће, ни прашину, није више знала ни где су напољу брда, врбаци, острва и није више чула шум воде (Црњански, С: 166); Срце ме боли кад помислим да постоји сад негде нека планина са које бих још неколико тренутака могао гледати сунце, а мени је овде одавно *зашло* (Андрић, ЗПП: 152); Чим сунце *зађе*, за мене престаје време писања (Андрић, ЗПП: 234); Када ћира свира испред тунела, то он умирује подземне силе, а када сунце *зађе*, ћира схвати да је узалуд јурио (Братић, СОЗ: 211); Предвече, кад сунце *зађе*, једна висока блиједа жена је излазила из куће, полако шетала по башти, или сједила на бијелој вртној столици, затрпана јастуцима (Селимовић, О: 122); Осећам само да негде сунце *залази*, али не знам да постоје предели изван ових које видим (Андрић, ЗПП: 352); Тек што је *зашло* сунце и избледео један од најлепших залазака на свету, паде нека ноћ, пуна неизвесности и дрхтавице и са њом безимени, безмерни јад кратког живота без циља и смисла и мисао на смрт као избављење (Андрић, ЗПП: 261); Сунце је давно *зашло* (Андрић, ЗПП: 261).

Примјери показују да се заједнички елемент основне и секундарне семеме глагола *зађи* – „спустити се иза хоризонта“ налази у семантичкој компоненти ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’. У функцији семантичког и синтаксичког детерминатора, како се види, јесу именице које означавају небеска тијела.

б) У асоцијативна метафорична значења глагола *зађи* убрајамо семантеме: (1) „упустити се у нешто“, (2) „ступити у одређено доба живота“ и (3) „зарадити се, задубити се у посао“. Ова се значења актуелизују у семантичкој позицији, као нпр.:

(1) „Упустити се у нешто“:

– Хоће Ницекања, у свашта ће тај *зађи* – спремно дочекује врагометни Веселица (Ћопић, БСБ: 63); – Ћути, ћути, трпи, *не залази* у мушке послове (Ћопић, НБС: 189); Дода ли се стабло кедра, *зађи ћемо* у фантастику, јер то дрво у овим крајевима не расте (Братић, СОЗ: 136).

(2) „Ступити у одређено доба живота“:

Живи двадесет, тридесет година, *залази* у четрдесете, а својим поступцима као и својим речима не престаје да изазива неспоразуме и сукобе, и стално је у противречности са својим правим бићем (Андрић, ЗПП: 86).

(3) „Зарадити се, задубити се у посао“:

Пекла се код нас ракија од неких раних шљива па се послом *зашло* и у ноћ (Ћопић, БСБ: 18).

Као што се из примјера види, захваљујући семантичком обиљежју префикса *за-* ’ингресивност’, тј. почетак радње или стања’ настају значења (1) и (2). Наведена значења (1) „упустити се у нешто“ и (2) „ступити у одређено доба живота“ добијају се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *у* + акузатив. Семантичка компонента префикса *за-* јесте и ’дуже упуштање у неку радњу’. А ова семантичка компонента захваћена процесом метафоричне трансформације омогућује реализацију значења (3) „зарадити се, задубити се у посао“. Ово значење, како примјер показује, омогућује детерминатив у инструменталу *послом*, којим се исказује „случајни, нехотични узрок као разлог непожељних посљедица“ (в. Ковачевић 2012: 145).

Перифраза

Веома је мали број перифрастичких израза са глаголом *зађи*. У корпусу смо пронашли само примјер еуфемистичке перифразе *зађи у године*. Нпр.:

„зађи у године“ → „остарјети“:

А кад *зађемо* у године, почињемо да нагињемо, неко пре а неко после, стварним, ограниченим предметом разговора, ведријем и блажем тону у свему, врло често лакоћи, веселости, па и ласцивности у конверзацији (Андрић, ЗПП: 25); Познато је да многи људи, кад *зађу* у године, постају тврди на пари (Андрић, ЗПП: 44); Кад човек почне да *залази* у године, све више постаје осетљив на временске промене и ход годишњих доба (Андрић, ЗПП: 108); Кад човек *зађе* у године, изгледа му све што се по улицама и кафанама пева мање-више ружно и бесмислено, и чини му се да се укус маса стално квари и погоршава (Андрић, ЗПП: 271); Кад људи *зађу* у године и видно и осетно стану да губе снагу, они се бране како најбоље могу од онога од чега се одбранити не може (Андрић, ЗПП: 388).

Наведени израз *зађи у године* потпада под еуфемизам, у чијој је подлози перифраза, која се употребљава за „ублажавање непристојних или чак одређеној ситуацији непримјерених садржаја“ (Ковачевић 2015б: 173). За разлику од неперифрастичког конкурента који наглашава основну сему ’постати стар’, перифраза *зађи у године* ставља акценат на сему префикса *за-*, ’ингресивност’, којом се означава почетак стања старости.

Закључак

Секундарна значења глагола *зађи* добијају се механизмом метонимије, синегдохе и метафоре. Метонимијски садржаји овога глагола јесу: „проћи са стране, иза леђа“ и „залутати“. Код ових семантичких реализација присутна је архисема ’кретати се мијењајући мјесто’, али као сема нижег ранга, док у значењу „проћи са стране, иза леђа“ статус архисеме добија ’перлативност’, односно ’случајно скретање са жељеног пута’ у значењу „залутати“. Механизмом синегдохе настају значења: „ући, ступити“ и „доћи, свратити“. У овим значењима, како смо показали, инваријантна семантичка компонента постаје ’адлативност’. Метафорична значења глагола *зађи* добијена су захваљујући семама ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’, ’ингресивност’ и ’дуже упуштање у неку радњу’. Семантичка компонента ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’ мотивациона је база за повезивање основног садржаја глагола *зађи* – „крећући се уклонити се с видика, замаћи иза нечега“ и секундарног „спустити се иза хоризонта“. Метафоричном трансформацијом семе ’ингресивност’ настају значења

„упустити се у нешто“ и „ступити у одређено доба живота“, док је трансформацијом семе ’дуже упуштање у неку радњу’ добијено значење „зарадити се, задубити се у посао“. Од перифрастичких јединица са глаголом *заћи* забиљежили смо израз „заћи у године“ → „остарјети“, гдје се наглашава сема ’ингресивност’.

Проведена анализа пренесених значења адлативних глагола кретања показала је да глагол *доћи* као прототипични представник ове групе остварује најшири спектар значења. Најзначајнији активатор метафоричких процеса глагола којима се означава долазак, стизање до неке тачке у простору јесте семантичка компонента ’адлативност’, која омогућава развијање највећег броја значења глагола *доћи, прићи* и *наићи*. Осим поменуте семантичке компоненте, продуктивна је и сема ’интралокализација’, која је мотивациони фокус за развитак метафоричних значења глагола *ући* и сема ’изненадни, случајни долазак’, захваљујући којој настаје велики број значења глагола *наићи*. Дакле, највећи број метафоричних значења анализираних адлативних глагола кретања настаје на основу продуктивности диференцијалних сема, што значи да потпадају у групу мотивисаних метафоричних значења.

Адлативни глаголи у перифразама служе као фазни модификатори радње. Тако се у перифрастичким изразима чији су конституенти глаголи *доћи* и *прићи* потцртава завршетак радње, док се глаголом *ући* наглашава почетак радње. Изузетак чини глагол *наићи*, којим се потцртава семантичка компонента ’изненада, случајно’.

3. 2. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АБЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Аблативност подразумијева напуштање, удаљавање од почетне тачке кретања. Глаголи који означавају аблативно усмјерено кретање јесу: (1) *отићи*, (2) *поћи*, (3) *изаћи* и (4) *сићи*. „Типичан глагол којим се исказује аблативна концепција кретања је глагол отићи“ (Вујовић 2019: 39). С тим у вези, најприје полазимо од анализе значења овога глагола.

Глагол *отићи*

Основна семантичка реализација глагола *отићи* дефинише се као „напустити неко место, удаљити се“ (Речник СЈ 2011: 882). Семну структуру овог глагола чини архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијална сема ’аблативност’, тј. ’удаљавање’. Значење аблативности којим префикс од- модификује мотивни глагол подудара се са просторним аблативним значењем приједлога од- „одвајање, напуштање, удаљавање“.

Метонимијска значења

У метонимијски индукована значења глагола *отићи* убрајамо: (1) „поћи, кренути“, (2) „отпутовати“, (3) „доћи (некоме), посјетити некога)“ и (4) „удаљити се трчећи“. Издвајамо сљедеће примјере:

(1) „Поћи, кренути“:

> Он ће *отићи* у свет, неће се више никада вратити у село (Киш, РЈ: 53); Дечак се опет спрема да *оде* у свет (Киш, РЈ: 105); Најстарији и најбољи Турци из вароши *одлазе* често у Црнчу као на неки хаџилук, да поседе и поразговарају са Шемсибегом (Андрић, НДЋ: 138); Кад не би у касаби нашао друштво које му треба за игру, *одлазио* је чак у други кадилук (Андрић, НДЋ: 146); Са тим дукатом Букус је без много размишљања *отишао* сутра у Устамујића хан, увукао се у онај собичак где се готово у свако доба дана и ноћи окреће карта (Андрић, НДЋ: 154); Као чудо су гледани први грађани који су истог дана *отишли* у Сарајево, свршили неки посао и увече се враћали кући (Андрић,

НДЋ: 238); У касаби се говорило да је *отишла* у неки санаторијум крај Беча (Андрић, НДЋ: 286); И поред свог политичког, друштвено корисног рата, тетка Соња, мада православка, *одлазила* је сваке недеље у католичку цркву светог Анте на Бистрику (Капор, ЧА: 36); Него се, чим је загустило – спаковала и са дјецом *отишла* у Загреб (Кецмановић, ТЈБВ: 24); Кум Раденко је на почетку рата погинуо код сластичарне „Палма“, а кума и Вања *отишле* су у Аустралију (Пржуљ, ДСГ: 8); Милан и Медо су журили кући јер се дјечак договорио са оцем да данас *оду* до Црвеног крста да виде има ли каквих вијести о несталим Граховљанима (Пржуљ, ДСГ: 21); Није ни видјела ни чула мајку, која је из заједничког купатила носила плави пластични лавор пун опраног веша и викала за њом да се добро обуче и *оде* у мензу по ручак (Пржуљ, ДСГ: 25); Маријана узе дебелу зимску јакну и *оде* на Дрину (Пржуљ, ДСГ: 29); „Пустио сам Ану... моју супругу... да *оде* на један добротворни бал сама“ (Стојиљковић, КР: 218); Запамтила је како су момци с пјесмом *отишли* на Скадар да се бију, и није прошло много, а из оне даљине дође лелек и бивао је све јаснији (Драгић, КП: 179); Затим се без поздрава окрену и *оде* путем којим је дошла (Драгић, КП: 226); А следећег јутра сам *отишао* у продавницу обуће (Кецмановић, ФЛ: 196); Упорни бирташ *оде* и у своје село (Ћопић, БСБ: 164); Рекли су му доле да је калуђер *отишао* у Јањину, због лечења неке деце или тако нешто, не сећам се више шта му је Богдан казао (Ненадић, Д: 14); Зар не видите да никакве туге у њој нема што јој муж *одлази* на опасан пут са кога се можда ни вратити неће? (Ненадић, Д: 72); Нас двојица смо те ноћи *отишли* на југ (Ненадић, Д: 265); Једне године, биће да је то било у јесен 1913, мајка је *отишла* први пут на Косово, да посјети, како нам је свечано рекла, ослобођену колијевку српства (Рисојевић, ГУ: 127).

(2) „Отпутовати, одвести се“:

У ове тренутке јутра *одлазио* би санкама у Паланку да доведе сина школца (Ћосић, К: 37); А за мене су овако мислили: тај сигурно јесте ударен, али кад то њему дође, он предосети, па седне у кола и *оде* у његову луду Југославију (Михаиловић, КЦТ: 11); Мој отац *одлази* сутра колима по њу (Ћопић, ОРЛ:

112); Он *одлази* чамцем, далеко од острва, на пучину, осјећа се усамљен и слободан, или у шуму, у таму, у ноћ, воли кад је невријеме, вјетар и таласи, и држи неодржане говоре, баца у вјетар понеку ријеч, узвик, неку крњу реченицу, и више осјећа него што каже (Селимовић, О: 5); Од априла до октобра, Ружић је ујутро бродом *одлазио* у град, а увече се враћао кући, с много пакета које су му с брода носила дјеца (Селимовић, О: 124).

(3) „Доћи (некоме), посјетити некога)“:

Са писмом у руци *одлазила* је код сестре и зета (Андрић, НДЋ: 275); Не без много плача, искамчила је од кир Аранђела обећање, да ће *отићи* до патријарха Шакабенте и да ће измолити, некако, свештеника, који ће је од једног брата одрешити, а за другог привенчати (Црњански, С: 87); Ако није у кафани, кажу да је *отишо* код сестрића у Куљаву, или на Броћенац, да тражи онога са самоходном машином и да глави с њим некакве послове (Драгић, КП: 174); Драженовићу је наређено да *оде* попу-Николи и да са њим расправи (Андрић, НДЋ: 173); Ријетко је Гаврило *одлазио* код бабе Гоше, јер је мал пазио до самог мрака, па би преспавао на штали (Кнежевић, З: 55); – Ја бих жељела да сада *одемо* код Ане, молим те, одведи ме код своје сестре (Кнежевић, З: 212); Премрзли под јелама тражимо ђе бисмо какав конак нашли, ђе бисмо код јатака *отишли*, који би нам приготовио млаке воде и цијеђа да се умијемо и подавимо ове уши што нас гризу дан-ноћ (Драгић, КП: 114); *Одем* до Лауша да га питам хоће ли дозволити да за косидбу поделим десетак врећа јечма (Ненадић, Д: 251); Кад *одеш* Глушцу, најбоље је да одмах признаш све што је о теби написано, понуди сместа да платиш шта кошта или спреми ћебе за прдекану (Ненадић, П: 62); У реду, често сам *одлазила* њему у стан, али он је увек био тако фин и тако пажљив, никада ништа није покушао а веома ми је много помогао поправљајући моје почетничке песме (Ненадић, П: 139); Није имала клавир, *одлазила* је код ученица и показивала им вјежбе (Рисојевић, ГУ: 57); На некој добротворној лутрији за сирочад, добио је пинг-понг астал, мрежицу, два рекета и три лоптице, па смо *одлазили* код њега да играмо стони тенис у огромној, пустој трпезарији (Капор, ЧА: 37).

(4) „Удаљити се трчећи“:

> Онда би узимао хлеб завијен у ланени убрус, захваљивао (још једном) и *одлазио* трком да обрадује своју мајку (Киш, РЈ: 47).

У свим наведеним примјерима архисема ’премјештати се у простору’ извориште је метонимијских значења. Она је, дакле, присутна у значењима (1), (2), (3) и (4), али као сема нижега ранга. У значењу (1) „поћи, кренути“, осим архисеме, актуелизује се и сема ’аблативност’, тј. ’удаљавање од почетне тачке кретања’, а ова семантема глагола *отићи* добија нову архисему ’ингресивност’. Семичка структура метонимијске лексеме у значењу (2), како примјери показују, укључује нову инваријантну семантичку компоненту неприсутну као сему у саставу примарног значења, а то је ’удаљити се крећући помоћу превозног средства’.

„Када је у питању смер кретања“, како наводи Н. Миланов (2016: 47, у фусноти), „у секундарним значењима префиксирани глаголи кретања могу имати супротно значење у односу на примарно“. Ово запажање ауторке Миланов потврђује управо значење (3) „доћи (некоме), посјетити некога)“. И овдје архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ губи свој статус и постаје диференцијална сема, тј. „мијења своју функцију у структури датог значења“ (Бирих 1995: 20), а нова архисема постаје ’адлативност’. У значењу (4) „удаљити се трчећи“, као што уочавамо, инваријантна семантичка компонента постаје ’кретати се убрзано’.

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења глагола *отићи* сврставамо семантичке реализације: (1) „напустити, оставити некога“ и (2) „просути“. Ова значења егземплификују примјери:

(1) „Напустити, оставити некога“:

> Прије два мјесеца Милорад је сањао зиму, снијег и колону старих предратних пријатеља како од њега *одлазе* (Пржуљ, ДСГ: 12); Онда му рекли да је Мујо

отишо од њих, да држи бусију у Облој глави и надгледа цијели крај, па кад му се учини да доље окуком иде патрола или џандари, он их почасти (Драгић, КП: 127); Тако је адвокат Бајор, који је свирао виолу, можда мало премекано, *отишао* је од нас, одједном незадовољан свим и свачим, говорећи стално да је у соби хладно и зашто се не ложи, мада је био октобар и није било претјерано хладно, онда зашто сада Дворжак, када је уобичајено да овакви квартети свирају Хајдна (Рисојевић, ГУ: 168).

(2) „Просути“:

„Не смијем их...“ – каже – „отворит, док се слегну, оће да букне пиво и *оде* све по долини“ (Драгић, КП: 154).

Значење (1) „напустити, оставити некога“, како се види, добијено је метафоричном трансформацијом семе ’аблативност’ па као колокат захтијева навођење модела *од* + *генитив*. А овај колокат „индивидуализира општеаблативно значење префикса **од-**“ (Ковачевић 2015а: 67). Такође, сема ’аблативност’ повезује основно значење глагола *отићи* – „напустити неко мјесто, удаљити се“ и секундарно значење (2) „просути“. Ово је значење дакле, настало преношењем номинације с плана ’удаљавања од почетне тачке кретања’ на ’удаљавање предмета из одређеног простора’.

б) Асоцијативна метафорична значења глагола *отићи* обухватају сљедеће семантеме: (1) „пружати се, простирати се“, (2) „проширити се, пронијети“, (3) „проћи, минути, протећи“, (4) „пропасти, нестати“, (5) „остати без нечега, изгубити нешто“ и (6) „продати“. Наведена значења активирају се у семантичким позицијама, као нпр.:

(1) „Пружати се, простирати се“:

А стари Хаџи-Зуко, који је два пута ишао на ћабу и коме је прешло деведесет година, каже да неће проћи један људски вијек, а турска граница ће *отићи* чак тамо на карадењиз, на петнаест конака одавле (Андрић, НДЋ: 92).

(2) „Проширити се, пронијети“:

Глас да се ћуприја неће моћи подићи *отишао* је далеко, ширили су га и Турци и хришћани, и све је више добијао облик чврстог веровања (Андрић, НДЋ: 29).

(3) „Проћи, минути, протећи“:

Путили ме и преносили у кућице шаше, а ја се давим од снијета кукурузнога, не смијем ни кинути, нити се накашљати јер ће ми живот *отићи* као и онога који ме носи (Драгић, КП: 112); Љето је *отишло*, брда око Сарајева губе своју свјежу зелену а навлаче жуту боју у безброј нијанси (Рисојевић, БЏ: 118); Не зато што више није било потребе за џелатима, него је с Аустријом и мојим оцем *отишло* вријеме мајстора (Рисојевић, БЏ: 255).

(4) „Пропасти, нестати“:

Оде аустроугарска власт, на примјер, и дође наша (Рисојевић, ГУ: 105); Стајао је послушно (...), али је мисао његова *отишла* далеко, богзна куда и како далеко (Селимовић, ДС: 52); И сви се запрепаштено питају, куд је *отишло* његово знање о коме су и мудериси говорили с признањем (Селимовић, ДС: 42); У трен ока све се око мене волшебно претворило опет у речи које су као игра нечујних звукова, лакше од сенке невидљивих птица – одлетеле далеко од мене, у тишину, у заборав, у непостојање, тамо где *одлазе* речи кад то престану да буду, кад изгубе значење и испадну из употребе (Андрић, ЗПП: 211). Како летњи дани иду, праћени хладним и тромим ветром који промиче опустелим улицама, грађани Ниша као да чекају да зло које их је задесило *оде* само од себе (Стојиљковић, КР: 32).

(5) „Изгубити на картама, прокоцкати“:

Убрзо, Милан је опет изгубио сву готовину. Тада странац предложи да играју за мат, па за земљу и имање. (...) Тако је *отишао* дорат, а за њим још два товарна коња, па краве и телад (Андрић, НДЋ: 149).

(6) „Продати“:

Преживели су некако рат продајући из куће све што су стигли. Најпре је *отишао* грамофон заједно са свим плочама које су слушале „глас свог господара“ (Капор, ЧА: 27).

Као што се види, овај тип метафоричних значења развија се захваљујући факултативним, потенцијалним семама основног значења глагола *отићи*. Аналошким повезивањем семе ’распростирање кретања по површини’ развијају се значења (1) „пружати се, простирати се“ и (2) „проширити се, пронијети“. У семантичкој реализацији (1) „пружати се, простирати се“ означава се простирање границе, те се „статични однос доживљава се као динамични“ (Шарић 2014: 23), па према томе, глагол *отићи* реализује *фиктивно кретање*.[15] За разлику од овог значења, у семантеми (2) „проширити се, пронијети“, као објект локализације појављује се именица *глас*. Будући да је носилац кретања именица инаниматног значења, долази до промјене у семантици глагола *отићи.*

Семантичко обиљежје префикса *од-* које се односи на ’завршетак, окончање радње или стања’ основ је за асоцијацију која је индуковала семантичке садржаје (3), „проћи, минути, протећи“, (4), „пропасти, нестати“, (5) „изгубити на картама, прокоцкати“ и (6) „продати“. Семантичка реализација (3) „проћи, минути, протећи“, како наводи Макејева (2002: 87), развила се „на основу појмовне везе кретања и времена и постала је основа за означавање краја објективне стварности према асоцијацији окончања, завршетка временског периода са прекидом постојања“. У осталим наведеним значењима (4), (5) и (6), која имају извориште у семи ’завршетак, окончање радње или стања’, *фокус* је лексема *отићи*, док су *оквир* како апстрактне именице (нпр. *мисао, знање*), тако и конкретне именице које означавају аниматне референте (нпр. *коњ, крава*), али и инаниматне објекте (нпр. *грамофон*).

Перифразе

У реализацији перифраза са глаголом *отићи* учествују: а) метафора, б) еуфемизам и в) фразеологизми.

[15] Наведени термин преузели смо од Љ. Шарић (2014). Под *фиктивним кретањем* ауторка подразумијева „појављивање глагола кретања у контекстима у којима се описују смјештај или тополошке карактеристике статичних објеката“ (Шарић 2014: 24).

а) *Метафорске перифразе* у корпусу репрезентују примјери:

„отишли погледи“ → „погледати“:

Поглед му је и нехотице *одлазио* – онамо, намо, за брда она (Драгић, КП: 35); Таман тако је један сједио на пароплову док су се приближавали Навијорки, кад је палубом овладала неприродна тишина и кад су сви погледи *отишли* напријед: пред њима се указало чудо (Драгић, КП: 159).

„отићи у висину“ → „повисити се“:

А могло се, све док у томе нисам толико претјерао да сам пореметио крвни притисак и пулс, све *отишло у висину* (Рисојевић, ГУ: 229).

„отићи на студије / на занат“ → „посветити се чему“:

И раније, за првих двадесетак година аустријске окупације, бивало је да младићи из касабе *одлазе* на студије, али нити су били у оволиком броју, ни надахнути овим духом (Андрић, НДЋ: 238); Уз помоћ националних просветних друштава сада већ *одлазе* на универзитете и сељачки синови и деца ситних занатлија (Андрић, НДЋ: 239); Дјеца су им, као и сва дјеца на острву, давно отишла од куће (рано *оду,* на занат или на школе, послије се ријетко враћају) (Селимовић, О: 87).

„отићи у калуђере / у хајдуке“ → „бити, постати (оно што се допуном исказује)“:

Пијанство га је, од вечерњег ваздуха, још једном хватало и са изјавама да ће *отићи* у калуђере опет отпоче (Црњански, С: 183); Ако *одеш* у хајдуке, чинићеш насиље, зашто би се онда на њих љутио (Селимовић, ДС: 201); Млади доктор права *отишао* је у новинаре и постао члан социјалистичке странке (Андрић, НДЋ: 275); (...) не воли да иде у синагогу ни да помаже преко распуста у дединој магази, а прича да ће *отићи* у глумце или постати тако нешто друго славно и необично (Андрић, НДЋ: 283); – Охо, Сајане, *оде* ти у пјеснике – изненади се командант (Ћопић, БСБ: 146); За њега кажу да је побио многе рођаке зато што нијесу *отишли* у партизане (Братић, СОЗ: 151);

Не зна, није сигуран, можда и не би *отишао* у партизане; кад цијелог живота није учинио ништа изузетно, зашто би баш тада, али ко зна? (Селимовић, О: 98); Али да се није десила она глупост и несрећа, може бити да би *отишао* и у партизане (Селимовић, О: 98).

Свим наведеним перифрастичким јединицама, у чијој је основи метафора, као што уочавамо, наглашава се семантичка компонента која се односи на ’почетак кретања’. Друкчије речено, у овим изразима „аблативност се транспонује у инхоативност“ (Алановић 2013: 45). А ’инхоативност’, односно ’почетак кретања’ јесте „карактеристични детаљ“, који доприноси схватању цјелине. Осим тога, у перифрази нпр. *отићи у калуђере*, глагол *отићи* „појављује се у улози инхоативно-егзистенцијалног оператера, чије се лексичко значење може свести на ’већ постати калуђер“ (Арсенијевић 2003: 138).

б) *Еуфемистичке перифразе* репрезентују примјери:

„отићи на онај свијет“ / „отићи под земљу“ → „умријети“:

(...) да смо сви рођени на исти начин, са истим изгледима, и да ћемо *отићи са овог света* ко пре, ко касније (Капор, Ф: 13); Он воли њу која се брани и бори, не, није истина да је мртва, није *отишла,* није (Ћосић, К: 242); Волела бих то више него ишта знати пре него што *одем на онај свет* (Братић, ЗХ: 74); Мајка је бдјела крај тог Николе, стављала му хладне облоге, држала га за руку, као да га држи да не *оде на онај свијет* (Рисојевић, ГУ: 10); Били смо спремни да идемо на барикаде, од којих нећемо одступити све док не извојујемо слободу или *одемо на онај свијет* (Рисојевић, ГУ: 98); Ја ионако јамачно *одлазим под земљу*, да ме једу црви, и сасвим је извесно да више нећу бити међу живима када ти будеш читао ове редове (Кецмановић, ФЛ: 242); Жена ми је раније *отишла на онај свијет* (Селимовић, О: 187); Зна се ред како треба умирати и с овога свијета *одлазити*, па и њезин Ниџо, ма како био гунђав и својеглав, ипак ће се тога попридржати (Ћопић, НБС: 253); „Мој је Станимир на *онај свијет отишао* у најљепшој свили и ботани...“, огласи се Госпава, једина која хоће да буде мушкарац а не жена (Братић, СОЗ: 6); Док један честит, радан и

у сваком погледу исправан човек, *одлази* данас *са овога света*, овде видимо како се неки томе радују (Ненадић, ДЖ: 197).

Ексцерпирани примјери показују да у основи перифразе стоји еуфемизам. То значи да се у оквиру цјелокупне перифрастичке конструкције, лексемом *отићи* ублажава неперифрастички, конвенционални еквивалент *умријети*. Док глагол *умријети* потцртава архисему ’завршетак живота’, перифраза *отићи са овог свијета* наглашава диференцијалну сему ’аблативност’, односно, ’удаљавање од почетне тачке кретања’. Наведене перифрастичке јединице заправо су добијене метафоричким повезивањем вјерске представе о одласку, тј. преласку у други свијет. Друкчије речено, овим се изразима на сликовит начин „наглашава и увјерење да смрт није крај, већ одлазак на боље мјесто, јер селидба у људскоме искуству увијек означава и нови почетак“ (Кружић, Танацковић Фалетар 2019: 412).

в) *Фразеолошке перифразе* у вези са глаголом *отићи* илуструју сљедећи примјери:

„оде глава“ → „умријети, изгубити живот“:

Оде глава ако сазна, али и ако га ухвате, неко ће већ доћи да га свети (Рисојевић, БЦ: 44); Добро је што ми је шешир висок, па му је горњи дио празан, иначе – *оде* глава (Ћопић, ОРЛ: 145).

„отићи низ воду“ → „пропасти“:

Па нећете, ваљда... да све *оде низ воду*? Да припадне... држави? (Кецмановић, ФЛ: 209).

Како се види, сваки од конституената фразеологизама који се налазе у саставу перифразе, губи своје значење те фразеологизам као цјелина има ново, самосвојно значење. Код издвојених фразеолошких перифраза *оде глава* и *отићи низ воду* посебно се истиче сема ’завршетка, окончања радње или стања’.

Да закључимо. Пренесена значења глагола *отићи* настају механизмом метонимије и метафоре. Метонимијски индукована значења овога глагола јесу „поћи, кренути“,

„отпутовати, одвести се“, „удаљити се трчећи“ и „доћи (некоме), посјетити некога)“. У овим значењима архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ трансформише се у: ’ингресивност’ (значење „поћи, кренути“), ’удаљити се крећући се помоћу превозног средства’ (значење „отпутовати, одвести се“), ’кретати се убрзано’ (значење „удаљити се трчећи“ и ’адлативност’ (значење доћи (некоме), посјетити некога). За реализацију издвојених метонимијских значења поред трансформисане архисеме битно је учешће бар једне од диференцијалних семантичких компонената, а то је ’аблативност’, како је анализа и показала. Наравно, изузетак је значење „доћи (некоме), посјетити некога)“, гдје је поменута сема у потпуности десемантизована будући да се овом семантичком реализацијом означава супротно значење у односу на примарно, тј. означава се ’приближавање локализатору’. Значења која су мотивисана метафоричном трансформацијом диференцијалне семе ’аблативност’ јесу „напустити, оставити некога“ и „просути“. Факултативне семантичке компоненте које омогућавају настанак асоцијативних метафоричних значења глагола *отићи* јесу ’распростирање кретања по површини’ и сема префикса *од-* која се односи на ’завршетак, окончање радње или стања’. На основу компоненте ’распростирање кретања по површини’ настају значења „проширити се, пронијети“ и „пружати се, простирати“. Повезивање основног значења глагола *отићи* и секундарних семантичких реализација: „проћи, минути, протећи“, „пропасти, нестати“, „остати без нечега, изгубити нешто“ и „продати“, како смо показали, врши се на основу семантичке компоненте префикса *од-*, ’завршетак, окончање радње или стања’. Глагол *отићи* компонента је перифрастичих јединица у чијој су подлози метафора, еуфемизам те фразеологизам. Тако се *метафорским перифразама* са овим глаголом наглашава семантичка компонента која се односи на ’почетак кретања’, *еуфемистичким перифразама*, као нпр. „отићи на онај свијет“ / „отићи под земљу“ → „умријети“ потцртава се сема ’аблативност’, док је за *фразеолошке перифразе*, као нпр. „отићи низ воду“ → „пропасти“ најкарактеристичнија сема ’завршетак, окончање радње или стања’.

Глагол *поћи*

Примарно значење глагола *поћи* дефинише се као „почети ићи, кретати, упутити се“ (Речник СЈ 2011: 975). Семну структуру овога глагола чине архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне семе ’аблативност’, ’помоћу ногу’ и ’ингресивност’. Оно што глагол *поћи* диференцира у односу на претходно анализиране глаголе јесте то што „од свих префикса који долазе уз глаголе кретања једино префикс по- локално не модификује основни глагол, него има инхоативно значење“ (Ковачевић 2015а: 69). Такође, и Авилова (1976: 273) истиче да префикс *по-* „најочигледније од свих префикса изражава ингресивност“, тј. почетак радње.

Пренесена значења глагола *поћи* која смо забиљежили у корпусу настају механизмом метонимије, синегдохе и метафоре. Наводимо примјере у којима се реализују ова значења:

Метонимијска значења

Метонимијски индукована значења глагола *поћи* су: (1) „саобраћати“, (2) „пловити“ и (3) „полетјети“. Нпр.:

(1) „Саобраћати“:

> (...) иако је време за полазак истекло, и без обзира на то што аутобуси на међуградским линијама у последње време *полазе* према утврђеном возном реду – овај сигурно да касни (Кецмановић, ФЛ: 26).

(2) „Почети пловити“:

> *Пођем* чамцем, вријеме мало чудно, али мислим, неће бити ништа, кад, насред воде, а небо се одједном смрачи, хукну вјетар, море се узбурка (Селимовић, О: 155).

(3) „Полетјети“:

> Мало̑но јато као да нађе невидљив путак – *пође* небесима (Петровић, ОЦСС: 112).

Како се види, при метонимијском преносу актуелизују се семе ’аблативност’ и ’ингресивност’, укључујући и архисему ’кретати се мијењајући мјесто’ која је присутна као сема нижег ранга. У значењу (1) „саобраћати“ нова архисема постаје ’кретати се под дејством покретачке силе’ будући да функцију субјекта заузима именица која означава превозно средство. У семантичком садржају (2) „почети пловити“ архисема постаје ’кретати се помоћу превозног средства по води’. Овим секундарним значењем глагола *поћи*, како истиче Д. Вујовић (2017: 404) „осим кретања човека“, може да се „именује и кретање самог превозног средства којим се кретање одвија“. Семичка структура метонимијске лексеме у значењу (3), како се из примјера види, укључује нову архисему ’кретати се помоћу крила’.

Синегдохска значења

Значење глагола *поћи* које је настало механизмом синегдохе јесте (1) „отићи с одређеног мјеста, удаљити се“. Оно се активира у семантичкој позицији:

> (...) слушам га као из даљине, мобилисан је као љекар, јуче је *пошао* од куће, већ је уморан од пута и чекања, а тамо је вјероватно још горе (Селимовић, Т: 7).

Примјер показује да архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје обична сема у овој семантичкој реализацији, док ’аблативност’, која је заправо „кључна компонента овог глагола“ (Стаменковић 2013: 198), добија статус архисеме у синегдохском значењу. Усмјереност глагола *поћи* овдје се постиже помоћу глаголске допуне исказане приједлошко-падежном конструкцијом *од куће*.

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења убрајамо семантичке реализације које су настале захваљујући семи ’ингресивност’, као што су: (1) „почети“, (2) „почети тећи“, (3) „почети лити“, (4) „почети се забављати“ и (5) „почети се одвијати, дешавати се“. Нпр.:

(1) „Почети“:

Треба *поћи* од људи, људских ликова и доживљаја, а описујући њих све ће наше мисли наћи своје место, чак и оне којих дотле нисмо били ни свесни, и које нам се тек при писању и описивању јављају (Андрић, ЗПП: 192).

(2) „Почети тећи“:

Крв му *пође* на уста (Стојиљковић, КР: 251).

(3) „Почети лити“:

Кад је кум загризао, сузе су му *пошле* на очи и није могао да дође до даха (Пржуљ, ДСГ: 8); Нешто врло, врло смешно да се она зацени од смеха, да јој читаво тело задрхти, затрепери, заталаса, да јој сузе *пођу* на очи (Ненадић, Д: 259); А онда би и сузе *пошле* саме (Булатовић, ЦПЛПН: 42).

(4) „Почети се забављати“:

Али у почетку су с мангупима хтеле да *пођу* и гимназијалке, ухватила би се и понека студенткиња (Михаиловић, КЦТ: 32).

(5) „Почети се одвијати, дешавати се“:

И раније је било свађе међу њима; више пута би се псовкама извикао на њу; ућутала би и идућег дана све би *пошло* по старом (Ћосић, К: 33).

Дати примјери показују да у семичкој структури метафоричних значења (1), (2), (3), (4) и (5) у први план долази сема ’ингресивност’. У значењу (1) „почети“ ’ингресивност’ је заправо инваријантна семантичка компонента, а глагол *поћи* у овој семантичкој позицији прелази у лексичко-семантичку групу фазних глагола будући да означава почетну фазу радње. Значења (2), (3) и (4) настају на исти начин, тј. преношењем номинације са плана почетка премјештања у простору на план почетка истицања какве течности , што уочавамо у примјерима (2) и (3), односно на план почетка љубавног односа између мушкарца и жене у примјеру (4). Такође, почетно значење глагола *поћи* остварује

се и у примјеру (5), гдје је ријеч о „метафоричком преносу са кретања у простору на кретање у времену“ (Ивановић 2009: 42).

б) Групу асоцијативних метафоричних значења глагола *поћи* чине семантичке реализације: (1) „раширити се, распростријети се“, (2) „напасти некога, навалити на некога“, (3) „угледати се на некога“ и (4) „прожети“. Наведена значења настају на основу сема ’распростирање кретања по површини’ и пратећих сема префикса *по-*, и то семе ’дистрибутивност’ и семе ’радња која је (из)вршена у извјесној, малој мјери’. Издвајамо примјере у којима се реализују асоцијативна метафорична значења глагола *поћи*:

(1) „Раширити се, распростријети се“:

Гомилицом *пође* слаб жамор (Ћопић, НБС: 211).

(2) „Напасти некога, навалити на некога“:

Не знам шта бих све учинио да су *пошли* на мене, као некад, али ме није уплашило толико очију, окренутих у мене, као кубуре (Селимовић, ДС: 321); Аћим је стегао песнице и *пошао* на њега, претио је и псовао, и помињао ноћ кад га је са залеђеним чакширама, кад крова за њега нигде не беше, примио у кућу (Ћосић, К: 132); Виђеше Турци да не могу изаћи на крај са Змијањцима, а и Змијањци се опет уморише од дугог и неприкидног војевања, па се погодише да чувају у Стражицама стражу и да по мало војују с Турцима кад би на кога *пошли* (Кочић, П: 7).

(3) „Угледати се на некога“:

(...) а његов син под Милошем Обреновићем церовим младарима тукао је Преровце по крстима и туру, и сада, то село око шупљег бреста пред општином сложно слуша њега, Аћима, спремно да и у смрт *пође* за њим (Ћосић, К: 121); Само, хоће ли Прерово сада *поћи* за њим, као некад за Василијем? (Ћосић, К: 99).

(4) „Прожети“:

Јованчету *пође* уз тијело чудна, дотад непозната језа, запали му читаво лице и шумно га понесе некуд навише (Ћопић, ОРЛ: 121); Ледена језа *пође* пре воде уз глежњеве и листове рашчеречених ногу (Булатовић, ЦПЛПН: 103).

’Распростирање кретања по површини’, као сема која је захваћена процесом метафоричне трансформације индукује значење (1) „раширити се, распростријети се“. Ријечи се преносе од човјека до човјека, па се у томе огледа њихово кретање, тј. простирање, те се глаголом *поћи* у датоме контексту означава распростирање, ширење неразговијетног говора више људи.

Семантичко обиљежје префикса *по-* које се односи на ’дистрибутивност’ омогућава развитак значења (2) „напасти некога, навалити на некога“ и (3) „угледати се на некога“. Примјери показују да радњу обавља више субјеката – аниматних референата, а глагол *поћи* у семантичкој реализацији (2) прелази у лексичко-семантичку групу *глагола борбе* (в. Брач, Бошњак Ботица 2015: 115). Значење (2) „напасти некога, навалити на некога“, како се види, добија се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *на* + *акузатив*. И у семантеми (3) „угледати се на некога“ радњу врши више лица, али за разлику од претходно наведеног значења, овдје је детерминатор уз лексему употријебљену у метафоричном значењу означен просторном метонимијом, и то (под)типом „назив насељеног мјеста / краја – житељи тог мјеста/ краја“ (в. Ковачевић 2015б: 38). Ово значење глагола *поћи* као колокат захтијева навођење модела *за* + *инструментал*.

Заједнички елемент основног и секундарног значења глагола *поћи* (4) „прожети“ налази се у семи префикса *по-*, ’радња која се одвијала извјесно, краће вријеме’. У овоме синтаксичко-семантичком окружењу, као што уочавамо, глагол *поћи* реализује *континуативно значење*.[16]

[16] Термин *континуативно значење* преузели смо од И. Клајна (2002), који под *континуативним глаголима* подразумијева глаголе „са значењем вршења радње за извесно краће време“ (Клајн 2002: 276, према Стевановић 1964: 464).

Перифразе

Перифрастичке јединице чија је компонента лексема *поћи* у основи имају: а) *метафору*, б) *метонимију* и в) *фразеологизме*.

а) *Поћи* је конституент *метафорске перифразе* у примјерима:

„поћи за неког → „удати се“:

> Због његових дугих трепавица и *пошла је за њега* мислећи да је његова необична моћ у њима (Ненадић, ДЖ: 22); Па, ет’, кад би она и *пошла за ме*, ђе би’ је довô (Кочић, П: 114); И она, Симка, једва чека да га мртвог нагази два метра у смоницу, па после да се вуцара са слугама, да газдује, живи као кнегиња, јер је и она ради дуката *пошла за њега* (Ћосић, К: 28).

У метафорској перифрази *поћи за неког* посебно се истиче сема ’почетка радње’. Друкчије речено, значење „удати се“ настало је метафоричним преносом, гдје почетак премјештања у простору и ступање у брачну заједницу повезује сема ’ингресивност’. Тако се „осликава цијела конкретна ситуација посредством једног иманентног елемента те ситуације, док основни синоним ту ситуацију само именује дистингвирајући је од свих сродних“ (Ковачевић 1991: 61).

б) *Метонимијску перифразу* репрезентују примјери:

„поћи погледом → „погледати“:

> Бурсаћево је добро име – мирно потврди Миле Цепелин и све очи *пођоше* {= *сви погледаше*} десном углу сале гдје је у тамном мушком капуту, у црној марами, сједјела Николина матер, Марија (Ћопић, НБС: 212); – Пребиће њему неко и ову једину, индивидуално! – учено закрекета Миле Бањац и *пође* очима {= *погледа*} по рашћуђореним дјевојчурцима (Ћопић, НБС: 173); (...) али му се оно „брате“ учини одвећ богорадно и он *пође* погледом {= *погледа*} навише и диже се у недохватне ратничке висине (Ћопић, НБС: 219); Баба се сневесели и одједном охладњела и пуста *пође* погледом {= *погледа*} по зидовима око себе као да се пита гдје ли је ово доспјела (Ћопић, НБС: 247).

У наведеној перифрази, како се види, заступљена је метонимијска јединица. Перифраза *поћи погледом* потпуно је еквивалентна неперифрастичком конкуренту „погледати“ будући да се односе на исти денотат. Међутим, разликују се у сигнификативном значењу, па се перифрастичким изразима са глаголом *поћи* потцртава семантичко обиљежје које се односи на ’почетак радње’, тј. ’ингресивност’.

в) *Фразеолошке перифразе* у корпусу репрезентује примјер:

„поћи за руком“ → „успјети“:

> Од прве му је *пошло за руком* оно што је у читању најтеже, да раздвоји слепљене речи и да одгонетне скраћења (Ненадић, ДЖ: 53); Иако се деспина трудила да прикрије своју зловољу према Мари, није јој то сасвим *полазило за руком* (Ненадић, ДЖ: 57); Неки су запиткивали Петрашина да им каже како му је тако што *пошло за руком* (Ненадић, ДЖ: 61); Четврте или пете вечери *пође* му *за руком* да се савлада и остане код куће (Андрић, НДЋ: 147); Њима ће вероватно *поћи за руком* да и за ову чудну годину нађу објашњење и да јој одреде право место у историји света и развоју човечанства (Андрић, НДЋ: 280); Покушавао је свом лицу да прида израз свирепости, али је био свестан да му то тешко *полази за руком* (Булатовић, ЦПЛПН: 50); Између мраморја тетурале су се црне фигуре гробара, којима никако није *полазило за руком* да се удаље од блештавог товара на даскама (Булатовић, ЦПЛПН: 135); Албин и Елбин тата је знао да у рату не може бити побједника и зато је покушавао да измири зараћена племена, али му то није *полазило за руком* (Пржуљ, ДСГ: 13); Али то *полази за руком* само изузетним људима чија дела бацају своју светлост и на наш пут (Андрић, ЗПП: 107); Тек у неко доба ноћи *полази* нам *за руком* да смиримо крвоток, погасимо привиђења и ућуткамо наопаке мисли (Андрић, ЗПП: 378).

Фразеологизам *поћи од руке* структурна је компонента перифразе и овим се изразом наглашава сема префикса *по-* ’извршеност радње или стања’.

Закључак

Анализа показује да је у полисемантичкој структури глагола *поћи* најпродуктивнија семантичка компонента ’ингресивност’, с обзиром на то да је присутна у већини пренесених значења, како метонимијских тако и метафоричних. ’Ингресивност’ се актуелизује у метонимијским значењима „почети пловити“ и „полетјети“, а метафоричном трансформацијом ове семе настају сљедећа мотивисана метафорична значења: „почети“, „почети лити“, „почети тећи“, „почети се забављати“ и „почети се одвијати, дешавати се“. Настанак асоцијативних метафоричних значења глагола *поћи* омогућавају семе ’распростирање кретања по површини’, ’дистрибутивност’ и ’континуативност’. ’Распростирање кретања по површини’ мотивациони је фокус за развитак семантичке реализације „раширити се, распростријети се“. Метафоричном трансформацијом семе ’дистрибутивност’ настају значења „напасти некога, навалити на некога“ и „угледати се на некога“, док значење „прожети“ има извориште у семантичкој компоненти ’континуативност’. У перифрастичким јединицама са глаголом *поћи* сема ’почетак радње’ показала се као „најкарактеристичнија“, чему иде у прилог запажање М. Алановића (2013: 50) да се у овим изразима „аблативност транспонује у инхоативност“.

Глагол *изаћи*

Примарно значење глагола *изаћи* гласи „напустити неко затворено место, отићи, удаљити се“ (Речник СЈ 2011: 431). Из семне структуре овога глагола издваја се архисема ’премјештати се у простору’ и семе нижег ранга ’аблативност’ и ’екстралокализација’, тј. ’кретање из унутрашњости локализатора’.

Метонимијска значења

Метонимијски индукована значења глагола *изаћи* јесу: (1) „доћи, појавити се негдје“ и (2) „попети се, испети се“. Као нпр.:

(1) „Доћи, појавити се негдје“:

> *Изашао* је у двориште и стао над животињом што је умирала (Селимовић, О: 172); *Изашао* је на колосек лево, где су били вагони дотерани пре два дана из

Грчке, и опет, сада много јаче, осетио исти, благо иритирајући мирис (Стојиљковић, КР: 9); Баш на Светог Саву, 27. јануара ове године, беше ударио неки јак снег, *изађемо* ми у околину Бање, и ту у заседи Петровић и његови четници заскоче Пећанца и заробе га (Стојиљковић, КР: 160); Наивнији међу бригадистима очекивали су тријумфални мимоход кроз раздрагану светину која је *изашла* на улице да испрати своје синове (Ненадић, П: 94); Однекуд *изашао* на чистину, један је од бранилаца, не обазирући се на љуљање манастира, скакао са бусена на бусен, спретно прилазио хладовини од невеликог скупа јеловог дрвећа (Петровић, ОЦСС: 199); Обојица се насмијаше, а Гаврило се мало охрабри и *изађе* на чистину (Кнежевић, З: 57); Не знам зашто, било ми је силно стало да је то истина, као да ћу чим *изађем* на улицу постати важнији у очима мојих другара (Рисојевић, ГУ: 125); А она је *излазила* на двориште, на веранду, обучена само у кошуљу, док је напољу дрво пуцало од зиме, тако загледана у своју несрећну љубав, пушила и призивала смрт (Рисојевић, ГУ: 237).

(2) „Попети се, испети се“:

Али после краћих застајкивања и прекида, дижем се и последњим напором *излазим* на врх брда, одакле се отвара широк и занимљив видик (Андрић, ЗПП: 182); Данас је *изашао* на голо брдо изнад борове шуме, и сјео на камен, сличан великој гробници (Селимовић, О: 69).

Како примјери показују, у значењима (1) и (2) архисема ’премјештати се у простору’ присутна је као сема нижег ранга. Нова архисема у значењу (1) „доћи, појавити се негдје“ постаје ’адлативност’, док у значењу (2) „попети се, испети се“ актуелизује се архисема ’кретати се навише’. У овоме значењу, како се види, активира се и ’аблативност’, сема нижег ранга номинационог значења глагола *изаћи*.

Синегдохска значења

Архисема ’премјештати се у простору’ није само фокус трансформација индукованих метонимијом већ и синегдохом. Значење глагола *изаћи* које је индуковано синегдохом јесте (1) „напустити неку средину“, а остварује се у примјерима:

> А да су Павловићи, Пошарци и Пандуровићи – отишли на вријеме, када је без по муке могло да се *изађе* из града (Кецмановић, ТЈБВ: 22); И помогнете му да безбедно *изађе* из Берлина (Стојиљковић, КР: 270); Једва чекам да *изађеш* из болнице, да се возимо на бициклу (Пржуљ, ДСГ: 55); – Било је то онда кад сам *изашао* из болнице (Селимовић, Т: 169); Нема ни живаца ни времена да се обазире на околиш него гледа како сув из чаршије да *изађе* (Ненадић, П: 166).

Као што се види, у семичкој структури овог секундарног значења у први план долази сема основног значења префикса *из-* ’кретање из унутрашњости локализатора’. Она, наиме, постаје архисема у новоме семантичком садржају „напустити неку средину“, док архисема примарног значења ’премјештати се у простору’ мијења своју функцију и постаје сема нижег ранга, што значи да долази до синегдохске транспозиције „цјелина → дио“ (в. Ковачевић 2015б: 48–58).

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења сврставамо семантеме чији настанак омогућава „најопштија схема префикса *из*“, тј. ’екстралокативност’ (в. Ајџановић 2018: 17). Значења која смо пронашли у корпусу јесу: (1) „појавити се, засвијетлити“ и (2) „појавити се, бити објављен“. Ова значења репрезентују примјери:

(1) „Појавити се, засвијетлити“:

> Сунце *излази* изјутра да бисмо ми људи могли да видимо око себе и да свршавамо потребне послове (Андрић, НДЋ: 6); Сад спавајте док сунце не *изађе* (Ћосић, К: 70); Сећао се како у Прерову ври зора од кукурикања, и мислио: његове слуге сигурно спавају док сунце не *изађе* (Ћосић, К: 163); Ноћ

летња, топла, *излазио* је месец (Ћосић, К: 227); Ујутру, када *изађе* сунце, то је свијет пун радости, у подне се све са свим судара и бије, а увече изгледа да нема никакве наде (Братић, СОЗ: 179).

(2) „Појавити се, бити објављен“:

Чак су и неке синдикалне новине почеле да ме бране – *излази* овде један такав листић: он је, кажу, био болестан (Михаиловић, КЦТ: 11); Престао је да *излази* „Нови живот“, о чему нас је Коста Мајкић обавјештавао скоро из дана у дан, повезујући то са покретањем новог, Кочићевог листа (Рисојевић, ГУ: 94); Зашто су се у том загребачком листићу баш за њега толико заинтересовали, не знам, тек, тамо му је *изашла* и слика и опширно су цитиране његове прогнозе о мечу (Михаиловић, КЦТ: 66); Чита много и пише чланке, под већ познатим псеудонимом, у револуционарним омладинским листовима који *излазе* у Прагу и Загребу (Андрић, НДЋ: 243); Али поуздано казати какво ће по врсти, обиму и имену бити књижевно дело које ће у одређеном року *изаћи* као резултат тога рада – то нисам никад могао ни умео, и то не могу и не умем ни сада (Андрић, ЗПП: 204); Постављали су му и питање, наравно у књигама које су *излазиле* далеко у свету, зашто су се у Србији организовале партизанске дивизије када је за сваког убијеног немачког војника стрељано стотину Срба (Братић, ЗХ: 95); Негде у јесен 1923. године, у издању угледног аргетинског издавача, из штампе је *изашла* књига младог писца Хорхеа Луиса Борхеса, под насловом Одушевљење Буенос Ајресом (Братић, ЗХ: 113); Текст је објавио у једном студентском листу који је *излазио* на универзитету (Братић, ЗХ: 120); (...) Пончо с књигама везе нема, ни буквар није до краја дочитао а камоли да зна ове нове ствари што *излазе* (Ненадић, П: 90); И он као матичар држи вазда дигнуту главу увис, као да му је јутрос слика *изашла* на насловној страни главних београдских новина (Братић, СОЗ: 107).

Из примјера се види да су значења (1) „појавити се, засвијетлити“ и (2) „појавити се, бити објављен“ настала метафоричком трансформацијом семе префикса *из-* која се односи на ’кретање изнутра вани’. У значењу (1) „појавити се, засвијетлити“, као што

уочавамо, субјекат је неживи ентитет који се креће као резултат неког процеса, док у значењу (2) „појавити се, бити објављен“ функцију субјекта врши инаниматни референт, као нпр. *књига, новине*, итд. Филипенко (2002: 259) истиче да префикс *из-* у случајевима метафоричког кретања „кодира прелазак из непостојања у постојање“. Друкчије речено, у изразу *изашла књига* – „описује се прелазак књиге из стања ’не постоји у штампаном облику’ у стање ’постоји у штампаном облику’.“

б) У групу асоцијативних метафоричних значења глагола *изаћи* убрајамо семантичке реализације: (1) „постати, испасти“, (2) „напустити нешто, престати учествовати у нечему“ и (3) „престати бити у неком стању“. Нпр.:

(1) „Постати, испасти“:

Из разговора са таквим људима човек *излази* богатији и радоснији, дуже памти такав сусрет и пријатније га се сећа (Андрић, ЗПП: 157); Тако купујеш сигурност свом дупету у случају да ми из овог рата *изађемо* као победници (Стојиљковић, КР: 134); И он и сви око њега из рата су *изашли* као гоље и пролетери (Братић, СОЗ: 27).

(2) „Напустити нешто, престати учествовати у нечему“:

Али нешто се мислим: онај висок момак с кратком косом – као да је тек *изашао* из војске – да ниси можда то био ти? (Михаиловић, КЦТ: 122).

(3) „Престати бити у неком стању“:

А већ на Цетињу, на оштрој арији, и још много прије, на Крсцу, чим се дигао из Котора и сјетио Тријешта и Марпурга, све му је то било причина управа, као да је *изишао* из тешког бунила, из врућег и знојавог сна, који га је могао одвући право у смрт (Драгић, КП: 52); Његово питомо, неупадљиво лице младића који само што је *изашао* из пубертета постаде искривљена маска бола и ужаса (Стојиљковић, КР: 98); Отац ме данас чека у хану, Хасан вечерас у текији, стоје на свим путевима, и на свим раскршћима, не дају ми *изаћи* из бриге (Селимовић, ДС: 97); (...) али идући за својим послом, у тој злосрећној касаби у којој је вода све без изузетка оштетила или бар изменила,

> сваки је знао да у том њиховом животу има нешто што одолева свакој стихији и што због несхватљивог склада својих облика и невидљиве, мудре снаге својих темеља, *излази* из сваког искушења неуништиво и непромењено (Андрић, НДЋ: 76).

На основу наведених значења (1), (2) и (3) уочавамо да је сема префикса *из-* која се односи на ’завршетак, окончање радње или стања’ омогућила њихов настанак. Друкчије речено, значења као што су: „напустити нешто, престати учествовати у нечему“ и „престати бити у неком стању“ развила су се метафоричним преносом номинације са конкретног домена напуштања неког простора на апстрактни домен напуштања неке службе, односно престанка неког стања. Семантема (1) „постати, испасти“ захтијева допуну у облику придјева или поредбене конструкције (нпр. И он и сви око њега из рата су *изашли* као гоље и пролетери). За разлику од овог, значења (2) и (3) остварују се помоћу глаголске допуне исказане приједлошко-падежном конструкцијом *из + генитив*.

Перифраза

а) *Метафорске перифразе* са глаголом *изаћи* репрезентују примјери:

„изаћи из моде“ → „изгубити се, ишчезнути, бити потиснут“:

> У животу сам био свједок, како су уске ногавице и шими-ципеле, најмање десет пута улазиле и *излазиле* из моде (Капор, ЧА: 94); (...) још увек држи Каровића плоче, свој самачки собичак је облепио Каровића сликама, са зидова, куд год погледаш, Каровић емитује своје многобројне зубе, ништа што више нико и не зна ко је тај Каровић и што је *изашао из моде* пре петнаестак година (Ненадић, П: 27).

Као антоним горенаведеном значењу „појавити се, бити објављен“, гдје префикс *из-* „кодира прелазак из непостојања у постојање“, у овој се перифрастичкој јединици означава „ситуација ишчезнућа“, односно, „прелазак из постојања у непостојање“ (Филипенко 2002: 258–259). С тим у вези, јасно је да се у перифрази „изгубити се,

ишчезнути, бити потиснут“ потцртава семантичка компонента префикса *из*- која се односи на ’престанак радње’.

Издвајамо и примјере:

„изаћи на добро“ → „испасти“:

> Помислио сам: Боже помози, ваљда ће све *изаћи* на добро (Братић, ЗХ: 194); Ово ипак неће на добро *изаћи* (Рисојевић, ГУ: 161); Па ђе ће то на добро *изаћи*, мој побратиме? (Драгић, КП: 113).

За разлику од претходно наведене перифразе, гдје је глагол *изаћи* конституент аблативне конструкције, у изразу *изаћи на добро* глаголска лексема појављује се „у моделу са адлативним адвербијалним формама“, а наведени израз, како се види, „усмерен је на денотирање ефеката каквог деловања“ (Алановић 2013: 46).

б) *Синегдохску перифразу* илуструју сљедећи примјери:

„из чијих уста излазе ријечи“ → „изговарати ријечи“:

> Волио је Прокопије домаће ријечи, знао је да их препозна и одабере, једнако се ругао свим *туђицама* без обзира из *чијих уста изашле* {= *ко их је изговорио*} (Братић, СОЗ: 41); А онда, из крупних уста човјека – страшила *изађоше* и *ријечи* {= *изговари*}, (Братић, ЗХ: 221); Гледа их у *уста из којих излазе те ријечи*{= *изговарају*}, што га још више узбуђује (Рисојевић, БЏ: 127).

Будући да се „именицом за дио именује цјелина којој тај дио припада“ (Ковачевић 2015б: 49), јасно је да синегдоха у датим примјерима учествује као структурни конституент перифразе. Овим се вишечланим називом, како се види, наглашава семантичка компонента ’кретање из унутрашњости локализатора’.

в) Интерференцију перифразе и фразеологизама репрезентују неколике *фразеолошке перифразе*, као нпр.:

„изаћи у сусрет“ → „помоћи коме“:

То је једноставно, кратко, лијепо, људски. Обраћаш се непознатим људима обичним поздравом, *излазиш им у сусрет* отворена срца (Селимовић, О: 108).

„изаћи на видјело“ → „сазнати се, прочути се“:

То је то место где *на видело излази* раскошна Жујова машта (Ненадић, ДЖ: 74); Додуше, тако сам мислио послије, а у том часу био сам пометен, огорчен, несвјесно киван на њега што је открио што нисам знао, свјестан да морам учинити све да истина *изађе на видјело* (Селимовић, ДС: 107); Мало-помало *излазила је на видело* цела истина (Андрић, НДЋ: 169).

„изаћи на нос“ → „присјести“:

Обично је свакоме већ *на нос изашло* (Ненадић, ДЖ: 73); *На нос би ми изашло* кад би и остао (Селимовић, ДС: 269); Само ти је пиће у глави, пиће ти *на нос изашло* дабогда, викнула је комшиница Тица (Кецмановић, ТЈБВ: 137).

„изаћи на глас“ → „прочути се, разгласити се“:

Каравиљанци су тачно оценили да би кошкање између Муњаса и Ранђеловића, *изађе ли* случајно *на глас*, свима наудило (Ненадић, П: 153).

„изаћи на крај“ → „свладати кога“:

Дадара би *изашао накрај* са три чопора (Ненадић, Д: 230); (...) није лако мушкарцу да *изађе на крај* ни са једном јединoм женом жељном чулних уживања, а подвиг је већ ако, како ваља, одузме невиност некој која једва чека да се тога терета ратосиља (Ненадић, П: 67); Па ипак, и с њима сам некако *излазио на крај* (Кецмановић, ФЛ: 180).

Сви издвојени примјери фразеолошких перифраза показују да је ријеч о конструкцијама којима се одређени појам, односно појава сликовито, упечатљиво, а тиме и експресивно изражава. Перифразама *изаћи на видјело*, *изаћи на нос* те *изаћи на глас*, како истиче М. Алановић (2013: 46), „денотирају се радње, перцептивне и комуникативне, у којима субјекат није активно, тј. агентивно ангажован. Субјекатски појам у њима има улогу објекта визуелне перцепције, односно теме комуникативне радње, при чему се као

носилац поменутих радњи појављује какав неодређени људски колектив или заједница“. У датим фразеолошким перифразама, како примјери и показују, наглашава се семантичка компонента ’извршеност радње’.

Закључак

Из досад реченог произлази да су секундарна значења глагола *изаћи* заснована на метонимији, синегдохи и метафори. Метонимијски индукована значења су: „доћи, појавити се негдје“ и „попети се, испети се“. У семантичком садржају „доћи, појавити се негдје“ основна сема постаје ’адлативност’, а у значењу „попети се, испети се“ архисема постаје ’кретати се навише’. Значење „напустити неку средину“ добијено је синегдохом будући да ’аблативност’ која је диференцијална сема примарног значења постаје инваријантна семантичка компонента у овоме значењу. Најзначајнији активатори метафоричних преноса, како је анализа показала, јесу семе ’екстралокативност’ и ’завршетак, окончање радње или стања’. Захваљујући семи ’екстралокативност’, добијена су значења „појавити се, засвијетлити“ и „појавити се, бити објављен“. Фокус асоцијативне везе између основног значења глагола *изаћи* и секундарно именованих: „постати, испасти“, „напустити нешто, престати учествовати у нечему“ и „престати бити у неком стању“ налази се у семи ’завршетак, окончање радње или стања’. Када је ријеч о перифрастичким јединицима, показали смо да се семантичка компонента ’завршетак, окончање радње или стања’ потцртава како у *метафорским перифразама*, као нпр. „изаћи из моде“ → „изгубити се, ишчезнути, бити потиснут“ тако и у *фразеолошким перифразама*, као нпр. „изаћи на видјело“ → „сазнати се, прочути се“. За *синегдохску перифразу*, пак, најкарактеристичнија је сема ’екстралокативност’, што се види из примјера: Волио је Прокопије домаће ријечи, знао је да их препозна и одабере, једнако се ругао свим *туђицама* без обзира из *чијих уста изашле* {= *ко их је изговорио*}.

Глагол *сићи*

Према *Речнику СЈ* (2011: 1202), *сићи* се дефинише као „идући доспети на ниже место, спустити се, напустити неко (обично уздигнуто или истурено место)“. Семну

структуру чине архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне семе ’аблативност’ и ’кретање с горње површине локализатора’.

Метонимијска значења

У корпусу смо забиљежили сљедеће примјери метонимијски индукованог значења глагола *сићи*, а то су: (1) „сјахати“ и (2) „изаћи из каквог превозног средства“. Нпр.:

(1) „Сјахати“:

> Осетивши да даље одлагање носи опасност за плод, она заустави коња, некако *сиђе* са њега и породи се далеко од помајке, међу хуктањем совуља, крицима еја и лепетима тмица (Петровић, ОЦСС: 55).

(2) „Изаћи из каквог превозног средства“:

> „Ту треба да *сиђемо*“, говори ми Црњански, „даље не можемо трамвајем“ (Владушић, О: 35).

Дати примјери показују да су у метонимијском значењу присутне како архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ тако и семе примарног значења ’аблативност’ и ’кретање с горње површине локализатора’. Самосвојна основна сема у семантичком садржају (1) постаје ’сићи с коња’, док је „специфична доминантна сема ’превозно средство’“ (в. Халас 2012: 287–292). Значење „сјахати“, како запажамо, „условљава реализацију падежног модела с хомоформним истозначним приједлогом - с (а) + Ng“ (Ковачевић 2015а: 67). У значењу (2) „изаћи из каквог превозног средства“ инваријантна семантичка компонента, како се види, јесте ’удаљити се од превозног средства’.

Метафорична значења

а) Мотивисана метафорична значења глагола *сићи* чине семантеме којима је извориште у семантичкој компоненти ’кретање с горње површине локализатора’, а то су: (1) „слити се“, (2) „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“ и (3) „спустити се на нижи друштвени положај“. Издвајамо примјере:

(1) „Слити се“:

Пуштам да ми вода *силази* низ кичму, сливајући се са голе главе (Ненадић, Д: 259).

(2) „Спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“:

Са планинских ћувика у град је *силазио* мирис гара спаљене траве који је дражио ноздрве (Капор, ЧА: 141).

(3) „Спустити се на нижи друштвени положај“:

А данашњи наши радикалски Министри, кад *силазе* с министарске столице – ради прљавих афера – могу да буду људи поштени, али не могу да умру као сиромаси (Рисојевић, ГУ: 223).

Значења (1) „слити се“, (2) „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“ те (3) „спустити се на нижи друштвени положај“, како смо навели, настала су аналошким повезивањем семе ’кретање с горње површине локализатора’, с тим да у метафоричном процесу значења (2) „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“ учествује и сема ’распростирање кретања по површини’.

За разлику од семантичких реализација (1) и (2), значење (3) „спустити се на нижи друштвени положај“ у Речнику МС (в. Речник 2011: 1202) квалификовано је као фигуративно. Квалификатор *фиг.* испред наведеног значења ставља се због тога што је значење индуковано метафором, али и због тога што представља „семему која осим невеликог броја идентификационих сема садржи и експресивне, конотативне семе“ (Гортан Премк 2014: 159).

б) Развитак асоцијативних метафоричних значења глагола *сићи* омогућава факултативна сема примарног значења ’распростирање кретања по површини.’ А ова је семантичка компонента мотивациони фокус за настанак значења (1) „пружати се, водити“ које се активира у контексту:

Ова каменита голет се таквим једним мањим кратером спушта у заклонити Шоројевац, а из њега дубоком јаругом *силази* у село Бијела (Драгић, КП: 89).

Асоцијативно повезивање семантичких садржаја „идући доспјети на ниже место, спустити се, напустити неко мјесто“ и „пружати се, водити“ омогућава сема ’распростирање кретања по површини’. Друкчије речено, значење премјештања у простору овдје се трансформише у значење размјештаја у простору, с обзиром на то да функцију субјекта врши именица *голет*.

Перифраза

У оквиру перифрастичких јединица са глаголом *сићи* само смо забиљежили примјер *фразеолошке перифразе*:

„сићи с ума / памети“ → „полудјети“:

> Заиста не би требало да вас занима бунцање неког ко је *сишао са ума* (Стојиљковић, КР: 217); – Ајме, ћери, јадна ти сам и жалосна, то ти од чуда не могу ни казати, помислићеш да је бака *сишла с памети* (Ћопић, БСБ: 201); – Ма јесте ли ви *сишли с памети*, шта ли вам је? ! – гракну Николетина (Ћопић, ДНБ: 76); Ако је заиста полудела или ако добије срчани напад и умре, она ће *сићи с памети* или се растати са светом носећи само ту слику и те речи (Андрић, ЗПП: 262); Мало је ту било јунаштва, и сјетио се: није му *силазила с ума* она баба с Вилуса кад га је упитала (Драгић, КП: 133).

Фразеологизам *сићи с памети* у основи има перифрастичку јединицу, којом се наглашава семантичка компонента префикса *с*(*а*)-, ’доспијевање у неко стање’. С обзиром на то да и перифраза и фразеологизам имају сликовитост као иманентно својство, то својство је у наведеној фразеолошкој перифрази као редуплицирано, посебно наглашено.

Закључак

Из досад реченог произлази да глагол *сићи* нема изражен полисемијски потенцијал. Од секундарних значења добијених метонимијском трансформацијом забиљежили смо семантичке реализације „сјахати“ и „изаћи из каквог превозног средства“. Сема ’кретање

с горње површине локализатора’ индуктор је секундарних, метафоричних значења глагола *сићи*: „слити се“, „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“ и „спустити се на нижи друштвени положај“. Значење „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“, осим семе ’кретање с горње површине локализатора’, има извориште и у семантичкој компоненти ’распростирање кретања по површини’. Ова сема, захваћена процесом метафоричне трансформације такође индукује значење „пружати се, водити“. Од перифрастичких јединица са глаголом *сићи* забиљежили смо конструкцију „сићи с ума / памети“, у којој се на врло сликовит начин дочарава ’доспијевање у неко стање’.

У групи аблативних глагола кретања, како је анализа показала, највише значења реализује прототипски глагол ове групе, тј. глагол *отићи*. Најпродуктивније семантичке компоненте које омогућавају настанак метафоричних значења аблативних глагола кретања јесу: ’аблативност’ (глагол *отићи*), ’ингресивност’ (глагол *поћи*), ’екстралокативност’ (глагол *изаћи*) и ’кретање с горње површине локализатора’ (глагол *сићи*). Када је ријеч о перифрастичким изразима са овим глаголима, треба истаћи да се у њима, најчешће, ’аблативност’ транспонује у ’инхоативност’, тј. почетак радње, што показују примјери перифраза са глаголима *отићи* и *поћи*, док се перифрастичким јединицама чија је компонента глагол *изаћи* потцртава ’завршетак, окончање радње или стања’.

3. 3. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ПЕРЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Перлативно усмјерено кретање изражавају глаголи (1) *прећи*, (2) *проћи*, (3) *обићи* и (4) *разићи*. Овим се глаголима денотира „прелазак преко површине локализатора с једног његовог краја на други крај. У њиховом значењу у фокусу је путања кретања која води преко локализатора од почетне до крајње тачке кретања које се налазе на границама локализатора“ (Вујовић 2019: 40). У групи глагола који означавају перлативну концепцију кретања, обично се као представници наводе глаголи *прећи* и *проћи* (уп. Митриновић 1990: 33; Вујовић 2019: 100–114). Иако изражавају исти тип усмјереног кретања, разлика између ових глагола огледа се у томе „да ли простор који се савлађује кретањем представља површину (глагол *прећи*) или унутрашњост (глагол *проћи*)“ (Пипер 1977–1978: 14–17).

Анализу пренесених значења глагола који означавају перлативност почињемо од глагола *прећи*.

Глагол *прећи*

Семантички садржај основне реализације глагола *прећи* дефинише се као „идући премештајући се, превалити (какво растојање, какав простор)“ (Речник СЈ 2011: 1014). Семну структуру овога глагола чини инваријантна семантичка компонента ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне семе ’помоћу ногу’ и ’перлативност’.

Метонимијска значења

Секундарна значења добијена метонимијском трансформацијом јесу: (1) „промијенити мјесто пребивања, преселити се“ и (2) „превести се“. Издвајамо примјере:

(1) „промијенити мјесто пребивања, преселити се“:

> (...) и потпуно разуме господина пензионера што жели да *пређе* у неко мирније место (Кецмановић, ФЛ: 11); Османлије су отишле у Турску, али његов отац Суљага Мутапџић, још млад човек, али већ угледан и један од првих ужичких Турака, решио је да *пређе* у Босну, одакле су и били старином

(Андрић, НДЋ: 309); И тако је, по трећи пут избеглица, *прешао* са целом породицом у ову касабу у којој је провео детињство (Андрић, НДЋ: 310); Гавро је први пут откако су *прешли* овамо сишао у село (Кнежевић, З: 38).

(2) „Превести се“:

Тамо још траје рат, и они ће сигурно у току ноћи *прећи* скелом (Селимовић, Т: 6).

Како се види, архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ у значењу (1) „преселити се“ трансформише се у архисему ’прелажење из једног мјеста у друго’, а осим трансформисане инваријантне семантичке компоненте у наведеном семантичком садржају присутна је сема ’перлативност’, односно, ’путања кретања.’ У семантеми (2) „превести се“, као што примјер показује, нова архисема постаје ’кретати се помоћу превозног средства’, а као доминантна, појављује се сема ’по води’.

Метафорична значења

а) Мотивисана метафорична значења глагола *прећи* чине семантичке реализације: (1) „напустивши кога прићи, приступити другоме“, (2) „промијенити занимање“, (3) „напустивши једну вјероисповјест, постати припадник друге“, (4) „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“, (5) „измијенити начин рада, почети радити друкчије, почети примјењивати једно умјесто другог“, (6) „превући“ и (7) „премазати“. Поменута значења илуструју примјери:

(1) „Напустивши кога прићи, приступити другоме“:

Кад човек који је предодређен за духовни живот и већ посвећен у њега, *пређе* – aves armes et bagages – у противни табор, у свет искључиво спољњег и материјалног живота, то је за духовни свет огроман поремећај, отприлике као што су велике геолошке катаклизме за земљу (Андрић, ЗПП: 20); Она је изашла из круга означених и *прешла* у оне који се не дирају – нека влада мир (Рисојевић, ГУ: 204); Али, у тренутку наше највеће несреће, када се радило о

нашем опстанку, он је окренуо од нас главу и *прешао* нашим непријатељима (Ненадић, Д: 153).

(2) „Промијенити занимање“:

Због те особине удаљио се и од сарајевских моћника и напустио место управника Народног позоришта *прешавши* у слободне уметнике (Братић, ЗХ: 46).

(3) „Напустивши једну вјероисповјест, постати припадник друге“:

Стога би се ласно дало закључити да је он *прешао* у њену вјеру, а не она у нашу (Драгић, КП: 40); Човек за кога је та синовица требало да се уда био је богат берзијанац, али хришћанин, калвинист, и ставио је као услов да девојка *пређе* у његову веру (Андрић, НДЋ: 276); *Прешла* бих на православље, вјера ми баш много не значи, и остала овдје у овом мом граду (Рисојевић, ГУ: 174); То је могла да буде само католичка и да је вјероватно прије тога Милена *прешла* на католицизам (Рисојевић, ГУ: 261).

(4) „Напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“:

Тиме је разговор на ту тему био завршен, *прелазило* се на ракију (Рисојевић, ГУ: 17); Време је да се *пређе* на постизавање вишег степена, а то је: унутарње ћутање (Андрић, ЗПП: 91); Туширао се свако јутро топлом па хладном водом, цио сат радио гимнастику дижући тегове разне величине и растежући федере са два и три крака, затим се с јутарњим новинама затварао у клозет, на вријеме одлазио на посао, на вријеме се враћао кући, слатко јео свој поштено зарађени ручак, заричући се да ће од сутра *прећи* на дијеталну храну јер му стомак осјетно расте (Селимовић, О: 131); „Хајде да се, у то име, деликатно напијемо!“, био је упоран Екарт сипајући пиће. „Тако је, друже... Време је да се *пређе* на пиво“ (Стојиљковић, КР: 96).

(5) „Измијенити начин рада, почети радити друкчије, почети примјењивати једно умјесто другог“:

Хитао сам да са општих разматрања *пређем* на оно што ме боли, док га опруга држи, док су му очи колико толико живе (Селимовић, ДС: 156); Са поломљених алатки *прелазили* смо на ратне дописнице и обична писма, откривали ријетку љубавну пошту и забезекнути стајали пред неким новим и нама непознатим, луцкастим и дјетињастим, нашим очевима, теткама, ујацима (Ћопић, БСБ: 107).

(6) „Превући“:

Кад први пут *пређе* гудалом преко струне, то је још дрхтав звук, пун неравни као излокан друм (Андрић, НДЋ: 190); Пажљиво, полако сам *прелазио* руком преко њеног тијела, памтећи је прстима (Селимовић, Т: 169); Адвокат би *прешао* језиком преко усана и наставио пословни разговор (Андрић, ЗПП: 320); (...) он је ставио нашу нову виолину, заправо стару, јер су све добре виолине у Бањалуци биле старе, десном руком узео гудало и лагано *прешао* преко струна (Рисојевић, ГУ: 85); Треба видети младе парове са колико паганске искрености удишу дах једно другом и *прелазе* прстима последњи пут преко чела, очију, уста и грла (Андрић, ЗПП: 264); Тешком руком *пређе* преко очију и мрких образа (Булатовић, ЦПЛПН: 30); Ту младић, коме су понестајале речи, подиже нагло руку и *пређе* брзо преко њене богате смеђе косе (Андрић, НДЋ: 298); Наточи чашицу ракије, *пређе* руком преко босиока, помирише га и испије је (Капор, ЧА: 80); Тада би *прешао* руком преко жица своје цитре и одлетио још даље, у плаветни простор гдје га више не може нико да слиједи (Рисојевић, БЏ: 87); Липа је мирисала и мирисала, *прелазио* сам кистом по жутој боји, растапао је да добијем ту нијансу жутог, нестварног као и град што је доље био свечан и врео (Рисојевић, БЏ: 163); Лагано му је *прелазила* руком преко чела као да нешто брише и поучно, добродушно наглашава (Ћопић, НБС: 286).

(7) „Премазати“:

Остављајући цитру, погледао је у Отов собичак, нема врата, само завјеса, чује га кад се креће, кад дише, чак понекад и кад четкицом *прелази* преко папира – био је наднесен над акварел који је радио (Рисојевић, БЏ: 135).

Сви досадашњи примјери (1–7) показују да је сема примарног значења глагола *прећи*, ’перлативност’ основ за асоцијацију која је омогућила настанак датих метафоричних значења. Асоцијативно повезивање примарног значења глагола *прећи* и секундарних (1) „напустивши кога прићи, приступити другоме“, (2) „промијенити занимање“ и (3) „напустивши једну вјероисповјест, постати припадник друге“ резултирало је преносом номинације с референта, са појма *прећи* као преласка локализатора површине са једног његовог краја на други крај на референт приступања другоме – значење (1), промјене занимања – значење (2), односно промјене вјероисповјести – значење (3). Осим тога, глаголом *прећи* означава се престанак једне ситуације и почетак друге, што показује значење (4) „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“. Овдје се заправо, аспектуално значење почетка радње „изводи из просторног, али је с кретања напред (у простору, односно времену) пренето на прелазак одређене границе која означава престанак једне ситуације и почетак друге“ (Ивановић 2009: 42). Ситуација која престаје, како се види, експлицирана је именицом у облику генитива са приједлогом *са*, а глагол *прећи* овдје „функционише као завршно-почетни“ (Ивановић 2009: 42).

Семантеме (1–3), како се види, добијају се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *у* + *акузатив*, док се семантеме (4) и (5) добијају реакцијом *на* + *акузатив.* Значења (6) „превући“ и (7) „премазати“ као колокат захтијевају навођење модела *преко* + *генитив*, а ова конструкција „појачава перлативну компоненту“ (Пипер 1977–1978: 20).

Асоцијативна метафорична значења

б) Асоцијативна метафорична значења индукована су сљедећим семантичким компонентама: ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’претварање, превођење из једног стања у друго’, ’претјераност радње’, ’завршетак радње’, ’обухватање радње’ и

’распрострањеност кретања по површини’. Велики број наведених потенцијалних сема глагола *прећи* јавља се због тога што је префикс *пре-* вишезначан. „Његова многобројна и разноврсна значења, како наводи Клајн, „могу се добрим делом директно или индиректно извести из просторног значења, које је изражено предлогом преко“ (Клајн 2002: 269).

Значења која су настала захваљујући поменутим факултативним семама глагола *прећи* су: (1) „појавити се и брзо ишчезнути“, (2) „промијенити се, постати друго“, (3) „проћи, минути, протећи“, (4) „опростити, не обазријети се на нешто“, (5) „пренијети се од једнога другоме, раширити се“, (6) „прекорачити“, (7) „прекорачити старосну границу“ и (8) „учинити више него што је допуштено“, (9) „обрисати“ и (10) „пружати се, водити“. Дата значења репрезентују примјери:

(1) „Појавити се и брзо ишчезнути“:

Њему као да преко лица *пређе* нека сенка (Михаиловић, КЦТ: 107); Лицем јој *пређе* нешто као дрхтај, као сенка, обрве јој се натуштише и примакоше једна другој (Ћосић, К: 175); Драинац пребледе, лагани дрхтај *пређе* му преко усана (Стојиљковић, КР: 73); Није склонила његову руку, мада сам приметио како је лагани дрхтај *прешао* преко њеног стомака (Капор, ЧА: 117).

(2) „Промијенити се, постати друго“:

Потом је тај глас *прелазио* у цвилеж какав пуштају младо пруће и лиснике при сагоријевању на букари (Драгић, КП: 20); Сјећање на гувно *прелазило* је у сан, па се и он тулио (Драгић, КП: 187); Ни чељад ни комити, нико није склопио ока, а пред зору је узнемиреност почела *прелазити* у жучне изливе бијеса (Драгић, КП: 208); Миле Миљанић из Бањана пјевао је, а његова попијевка је неосјетно *прелазила* у лелек, а лелек се, на тренутке, преобраћао у пјесму (Драгић, КП: 213); Зато је живео у сталним узбуђењима и *прелазио* из самртне потиштености у грозничаву и свирепу ревност (Андрић, НДЋ: 31); Није хтео ништа да једе, а сваки разговор који би отпочео прекидао је нагло и *прелазио* у игру и детињско уверавање при сваком покрету (Андрић, НДЋ: 53); Али већ идућег лета, спомен на велику почео је да *прелази* у сећање старијих људи (Андрић, НДЋ: 77); Мој плач *прелазио* је у нарицање (Булатовић, ЦПЛПН:

207); Дитрихов глас је *прелазио* у тенор када је покушавао да звучи као људско биће (Кнежевић, З: 97); Све што гледам испуњава ме задовољством које на махове *прелази* у одушевљење (Андрић, ЗПП: 316); Жив разговор сваки час *прелази* у свађу која опет брзо замире (Андрић, ЗПП: 283); (...) не жали кад изгуби, ништа не чини са страшћу, већ са чудном насмијаном упорношћу која јој је *прешла* у навику, претворивши се у потребу без нарочитог задовољства (Селимовић, Т: 163); Отворио је транзистор: зачуо се мутан, несигуран глас који је одмах *прешао* у ружно крклјање (Селимовић, О: 180); Хоће ли се икада ова изврнута четири ћирилична слова с окренути једно према другом и српска неслога *прећи* у слогу? (Братић, СОЗ: 12).

(3) „Проћи, минути, протећи“:

Толико је божјих година *прешло* преко касабе поред моста и толико ће их још *прећи* (Андрић, НДЋ: 279).

(4) „Опростити, не обазријети се на нешто“:

Подстичем је: *пређи* преко моје злобе, умири ме тихим додиром, не мучим те без разлога (Селимовић, Т: 110); Но, Краљица се само благо осмехнула и *прешла* преко тога, гестом праве леди (Капор, Ф: 216); (...) шта да радим, добри човјече, који си *прешао* преко опомене свога разбора и кренуо у сусрет другом човјеку, реци ми шта да учиним? (Селимовић, ДС: 107); Осудивши га, предавши га властима, *прешао бих* преко своје збуњености (Селимовић, ДС: 67); Е, богами, нећу више да ме жали и да *прелази* преко мојих дугова (Булатовић, ЦПЛПН: 24); Охоли и кратковиди завојевачи одбили су њене понуде, а олако су *прешли* и преко спремности моћног бугарског цара да с њима отпочне преговоре (Петровић, ОЦСС: 365); Примао је сваки улог, најмањи као и највећи, *прелазио* је преко ситних неправилности појединих играча као да их не примећује, али је веће отклањао хладно и без много речи (Андрић, НДЋ: 147); Али он бјеше вољан преко свега *пређи* и састати се само да избави „дијете“ од проклетника (Драгић, КП: 123); Постављао је сувишна питања, јер је дјело учињено, а он није начисто како да поступи: да ли да је

изгрди или мирно с њом поразговара, или да равнодушно *пређе* преко свега (Селимовић, О: 24); Преко тога се није могло мирно *прећи* (Селимовић, О: 131).

(5) „Пренијети се од једнога другоме, раширити се на друге“:

Сад је *прешло* на њу нешто од смирености ових тупих предмета (Селимовић, Т: 53); Тада његов дуг *прелази* на друге, живе, људе чији је положај у друштву сличан његовом (Андрић, ЗПП: 119); Зато болест треба излијечити док је још на оцу, а не чекати да *пређе* на сина (Братић, СОЗ: 97).

(6) „Прекорачити“:

Све су то кретени, знао је доктор Кречмар рећи Зајфриду у тренуцима опуштености, кад је ниво алкохола у крви једног и другог *прелазио* црвену црту (Рисојевић, БЏ: 84).

(7) „Прекорачити старосну границу“:

А стари Хаџи-Зуко, који је два пута ишао на ћабу и коме је *прешло* деведесет година, каже да неће проћи један људски вијек, а турска граница ће отићи чак тамо на карадењиз, на петнаест конака одавле (Андрић, НДЋ: 92); Он је *прешао* седамдесету годину, али је још увек свеж и јак (Андрић, НДЋ: 124); А после, кад је *прешла* тридесету, некако је почела да се боји (Михаиловић, КЦТ: 8); Многи од тих стараца *прешли* су седамдесету годину (Андрић, НДЋ: 237); – Тако ми крстимо кум-Петра, и ето, нек је жив и здрав, *прешао* је четрдесету и ништа му не фали (Андрић, НДЋ: 316); (...) помиње неку грбаву кћерку или сина који је *прешао* тридесету, а још није ништа завршио (Андрић, ЗПП: 347).

(8) „Учинити више него што је допуштено“:

Важно је да она *пређе границу* коју је поставио њен понос (Селимовић, Т: 55); А ако, понесени својом страшћу или натерани од противника, *пређу границе* разумних поступака, они силазе на клизав пут и означавају тиме сами почетак

своје пропасти (Андрић, НДЋ: 81); (...) тешко се заустављам у овом часу што тече, све се у мени отима према ономе што је било или што ће бити, али не успијевам да *пређем границе* ове ноћи (Селимовић, ДС: 141); На крају, ако неко *пређе* баш сваку меру, ту је тешки, ћутљиви Зарије који својим мргодним и зловољним лицем разоружава и обесхрабрује и најбешње пијанице и свађалице (Андрић, НДЋ: 189); Али има ствари које су по својој природи такве да не могу да остану скровите и које пробијају сваки и најкрући оквир и *прелазе* сваку и најстрожу *границу* (Андрић, НДЋ: 258); А кад *пређемо* ту *границу*, наћи ћемо се на чврстом тлу тачно одређеног односа и обавеза којих се бојим (Селимовић, Т: 54).

(9) „Обрисати“:

Навуци чисту кошуљу, обуци тамно одијело, сјајно је на коњенима, *прећи ћу* га влажном крпом (Селимовић, О: 196).

(10) „Пружати се, водити“:

Пруга је била испред ње, вијугала је у правцу истока, и *прелазила* преко челичног моста на Нишави баш испод места где се видео зашиљени врх кожаре (Стојиљковић, КР: 168).

Мотивациону базу за настанак наведених значења чине различите потенцијалне семе основног значења глагола *прећи*. Заједнички елемент примарног значења глагола *прећи* и секундарног (1) „појавити се и брзо ишчезнути“ налази се у компоненти префикса *пре-* која подразумијева ’мали степен радње или њену краткоћу’. Осим ове семантичке компоненте, у метафоричном процесу учествује и сема ’перлативност’, што потврђује модел приједлошко-падежне конструкције *преко* + *генитив*. Семантичка компонента која се односи на ’претварање, превођење из једног стања у друго’ омогућава развитак семантичке реализације (2) „промијенити се, постати друго“. Примјери показују да је значење ’промијенити се, постати друго’ добијено метафоричким преносом номинације са конкретног домена кретања, тј. преласка површине локализатора са једног на други крај на апстрактни домен преласка из једног стања у друго. Овакво се значење реализује у одређеном синтаксичко-семантичком окружењу, с обзиром на то да глагол

прећи стоји уз неживог агенса, те се и на тај начин одвија пренос номинације са живог конкретног вршиоца радње, на неживог.

Факултативна семантичка компонента префикса *пре-* која се односи на ’завршетак радње’ метафоричком транспозицијом индуковала је значења: (3) „проћи, минути, протећи“, (4) „опростити, не обазријети се на нешто“, и (5) „пренијети се од једнога другоме, раширити се“. У значењу (3) „проћи, минути, протећи“ лексемом *прећи* означава се протицање времена, па се вријеме схвата као „предмет који је способан да заузме неку област и да буде смјештен у неком мјесту“ (Конева 2010: 70). Значење „проћи, минути, протећи“ и значење (4) „опростити, не обазријети се на нешто“ остварују се у конструкцији *преко* + *генитив*. За разлику од њих, семантичка реализација (5) „пренијети се од једнога другоме, раширити се“, како се види, добија се помоћу реакције *на* + *акузатив*.

Компонента префикса *пре-* која се односи на ’претјераност радње’ основ је за асоцијацију која је омогућила настанак значења: (6) „прекорачити“, (7) „прекорачити старосну границу“ и (8) „учинити више него што је допуштено“. Примјери показују да глагол *прећи* реализује ексцесивно значење (в. Клајн 2002: 271). За реализацију ових значења, као што уочавамо, потребна је семантичка позиција са детерминатором у функцији објекта коју чине апстрактне именице. Реакцијска допуна ових значења, како се види, јесте бесприједлошки акузатив.

Сема префикса *пре-* која се односи на ’обухватање радње’ омогућава секундарни семантички садржај (9) „обрисати“. Ово се значење добија помоћу реакције која је исказана бесприједлошким инструменталом, тј. просекутивом. И посљедње наведено значење, тј. значење (10) „пружати се, водити“ настало је на основу семантичке компоненте ’распростирање кретања по површини’. Функцију субјекта врши инаниматни референт, а значење се остварује у конструкцији *преко* + *генитив*, што значи да је „савлађивани простор површина локализатора“ (Митриновић 1990: 81).

Перифраза

Глагол *прећи* је конституент: а) *метонимијске перифразе* и б) *синегдохске перифразе*.

а) *Метонимијске перифразе* са глаголом *прећи* егземплификују примјери:

„прећи погледом → „погледати“:

> Она стаде крај стола, лево од Немање, који је са занимањем *прелазио погледом* по просторији уређеној у маниру традиционалних јужњачких кућа богате господе (Стојиљковић, КР: 54); Погледом је *прелазио* преко сваке његове неравнине (Стојиљковић, КР: 190); Овлашно је *прешао* погледом по просторији а онда се зауставио на средини круга, код забоденог мача (Стојиљковић, КР: 205); Кан равнодушно *пређе* погледом по лицима двадесеторице радника који су постројени стајали крај бедема (Стојиљковић, КР: 121); Дјевојка мирно, пријатељски, *пређе* очима по својим новим друговима, али се затрављеном Николетини учини да их она, редом, покоси једним јединцатим рафалом (Ћопић, ДНБ: 46); Такве се мисли, биће – пет, десет, можда и петнаест минута – у глави Симеона Ракића мешају са насловима преко којих *прелази погледом* (Кецмановић, ФЛ: 27); Онда је погледом *прешла* преко људи у соби (Кецмановић, ТЈБВ: 150).

„прећи преко усана → „изговорити“:

> По свој прилици, хтели би да разумеју и схвате речи које с муком *прелазе преко* њених *усана* (Булатовић, ЦПЛПН: 104); И да ли присећање заборављеног јутрошњег сна заокупља његову пажњу док изговара и слуша реченице какве су му безброј пута *прешле преко уста* (Кецмановић, ФЛ: 38).

Перифрастичке јединице „прећи погледом“ и „прећи преко усана“, како се види, у истој семантичкој позицији могу се супституисати неперифрастичким јединицама којима су семантички потпуно еквивалентне. Док неперифрастички конкурент *погледати*, односно *изговорити* потцртавају архисему, перифрастички израз *прећи погледом*, односно *прећи преко усана* наглашавају сему ’линија кретања’.

б) *Синегдохску перифразу* илуструје примјер:

Карте *прођоше* неколико пута из једних руку у друге, али се на крају усталише код странца (148).

Наведени примјер показује је перифраза у односу интерсекције са синегдохом, будући да на цјелину денотата указује посредно наглашавањем карактеристичног дијела. У овоме примјеру дио тијела човјека, тј. руке, представљају човјека у цјелини, а датим вишечланим изразом *прећи из руке у руку* наглашава се компонента ’перлативност’, тј. ’линија кретања’.

Закључак

Секундарна значења глагола *прећи* добијена метонимијом јесу „превести се“ и „преселити се“. У семантичкој реализацији „превести се“ архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ трансформише се у ’кретати се помоћу превозног средства’, а у значењу „преселити се“ нова архисема постаје ’прелажење из једног мјеста у друго’. Осим трансформисане архисеме, у значењу „преселити се“ актуелизује се и сема нижег ранга основног значења, ’перлативност’. Ова компонента активира се и у метафоричним значењима, па на основу ње настају семантичке реализације: „напустивши кога прићи, приступити другоме“, „промијенити занимање“, „напустивши једну вјероисповјест, постати припадник друге“, „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“, „измијенити начин рада, почети радити друкчије, почети примјењивати једно умјесто другог“, „превући“ и „премазати“. Потенцијалне семе глагола *прећи* које омогућавају настанак асоцијативних метафороричних значења јесу: ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’претварање, превођење из једног стања у друго’, ’претјераност радње’, ’завршетак радње’, ’обухватање радње’ и ’распростирање кретања по површини’. Сема префикса *пре-*, ’мали степен радње или њена краткоћа’ мотивациона је база за настанак значења „појавити се и брзо ишчезнути“, док захваљујући семи ’претварање, превођење из једног стања у друго’ настаје значење „промијенити се, постати друго“. Семантичка компонента која се односи на ’завршетак радње’ метафоричком транспозицијом индуковала је значења: „проћи, минути, протећи“, „опростити, не обазријети се на нешто“, и „пренијети се од једнога другоме, раширити се“. Такође, продуктивна је и сема

’претјераност радње’ јер омогућава настанак семантема „прекорачити“, „прекорачити старосну границу“ и „учинити више него што је допуштено“. Значење „обрисати“ постало је активношћу семе ’обухватање радње’, док је значење „пружати се, водити“ настало захваљујући продуктивности семе ’распростирање кретања по површини’.

Када је ријеч о вишечланим изразима у којима се глагол *прећи* појављује као конституент, у корпусу смо забиљежили *метонимијске* и *синегдохске* перифразе. У *метонимијским перифразама*, као нпр. „прећи погледом“ или „прећи преко усана“ наглашава се компонента ’линија кретања’, која се такође, потцртава и у перифрази, у чијој је основи синегдоха, као нпр. „прећи из руке у руку“.

Глагол *проћи*

Глагол *проћи* означава „пролазак линијом кретања која води са једног краја на други крај локализатора било да се кретање одвија његовом површином или унутрашњошћу, дуж, око, изнад или испод њега“. Друкчије речено, овај глагол обиљежава „кретање, односно онај део кретања који се одвија између супротних тачака површине, унутрашњости, или спољашњости граница локализатора и његових оријентира, али које је почело и наставља се или завршава изван граница локализатора“ (Вујовић 2019: 100). У свом основном значењу глагол *проћи* као колокат захтијева навођење модела *кроз + акузатив*.

Примарно значење лексеме *проћи* дефинише се као „идући преместити се с краја на крај неког простора“ (Речник СЈ 2011: 1063). Као што се из дефиниције види, семантичку структуру овог глагола чине архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и семе нижег ранга ’помоћу ногу’ и ’перлативност’.

Метонимијска значења

У метонимијски транспоновано значење глагола *проћи* сврставамо значења: (1) „пролетјети“ и (2) „пројахати“. Издвајамо примјере у којима се реализују наведена значења:

(1) „Пролетјети“:

Пролазили су нови авиони (Ћопић, ОРЛ: 119).

(2) „Пројахати“:

Прашни, зајапурени, промукли од вике и беса, наредници су на коњима *пролазили* између кола и натоварених коња, давали очајне знакове руком, псовали на свим језицима Аустроугарске монархије, све светиње свих признатих конфесија (Андрић, НДЋ: 305).

Примјери показују да у семантичкој реализацији (1) „пролетјети“ архисема ’премјештати се у простору’ постаје диференцијална сема, док нова архисема постаје ’кретати се летећи’, будући да функцију субјекта врши именица која означава превозно средство. Семе нижег ранга основног значења у овој су семантеми десемантизоване. У семантеми (2) „пројахати“, такође је присутна инваријантна семантичка компонента основног значења ’премјештати се у простору’, која овдје постаје диференцијална сема. Нова архисема постаје ’кретати се помоћу јахаће животиње’, што значи да сема превозног средства постаје доминантна у овоме семантичком садржају.

Синегдохска значења

Значења (1) „мимоићи“, (2) „оставити иза себе (некога, нешто)“, (3) „прећи, обићи, пропутовати“ индукована су синегдохом која се „у основи састоји од сужавања или проширивања уобичајеног плана садржаја неке ријечи“ (Шкиљан 1985: 40). Ова се значења активирају у семантичкој позицији, као нпр.:

(1) „Мимоићи (поред некога, нечега)“:

Сачекао је да прођу а онда кренуо даље, *прошао је* поред олупине немачког тенка и разореног бункера па скренуо лево (Стојиљковић, КР: 238); Кракати и мршави старац Цветко Туфегџић, звани Ћетко Пацулино, пацоловац овдашњи, клатарио се као трска на ветру док је с муком *пролазио* мимо Ћирића магазе (Ненадић, П: 111); Хтеде да *прође* мимо Џакала и његове зграновне крмаче али је крмача њушком муну у бутину па се Ракила затетура, кофер картонски јој склизну са рамена (Ненадић, П: 171); *Пролазим* поред оног слепог старца који залудно продаје бајате новине (Владушић, О: 116);

Окрећем се у правцу *Какаду бара*, али не видим више нигде оног младића који је *прошао* поред мене (Владушић, О: 117); Да ли је све то уопште допирало до њега, или би *прошао* покрај фасаде свог родитељског дома и не погледавши је као професионални револуционар (Капор, ЧА: 127).

(2) „Оставити иза себе (некога или нешто)“:

Прошо сам Будош – и кад смо Царев мост прешли и кренули амо к Требјеси – наш ми је чоек казо да смо прошли испред цијеви двије чете, да су нас све могли поскидати но су чекали да виде ђе ћемо (Драгић, КП: 142); Већ издалека, само што се *прође* Маглич, утврђена градина, видео се урушен свод (Петровић, ОЦСС: 332); Ето, *прође* и Скадар и Мојковац и дочекасмо да видимо крај Шваби, али он не претече (Драгић, КП: 112); Шест врлетних гора морао је да *прође* соколар Љубен (Петровић, ОЦСС: 127).

(3) „Прећи, обићи, пропутовати“:

Прошао си свет (Ћосић, К: 82); – Има ли колико држава *проћи* до тога Баната? – квоцну Јовандекина баба (Ћопић, НБС: 159); *Прошао* сам свет уздуж и попреко (Ненадић, Д: 144).

У издвојеним значењима глагола *проћи* (1) „мимоићи“, (2) „оставити иза себе (некога или нешто)“ и (3) „прећи, обићи, пропутовати“ у први план долази сема примарног значења – ’перлативност’. Она постаје архисема у наведеним значењима, док архисема основног значења ’кретати се мијењајући мјесто’ мијења своју функцију те постаје сема нижег ранга. Према томе, овдје је дошло до синегдохског преноса типа „цјелина → дио“. А наведена синегдохски транспонована значења, како се види, разликују се од метонимијских према статусу архисеме. „У метонимији пренесено значење има нову архисему несадржану у семама основног значења, док у синегдохи „цјелина → дио“ архисема постаје једна од диференцијалних сема основног значења. Зато је у метонимији пренесено значење увијек богатије од основног за најмање једну сему (за архисему) од основног, док је код синегдохе „цјелина → дио“ број сема, само с различитом хијерархијом, исти у основном и у пренесеном значењу“ (Ковачевић 2015б: 49).

Семантичка реализација (1) „мимоићи“, како се из примјера види, исказује се

помоћу приједлошко-падежних конструкција *поред* + *генитив*, *мимо* + *генитив* те *покрај* + *генитив*. Овим се моделима, како истиче П. Пипер (1977–1978: 40), „поред указивања на простор у близини локализатора указује и на то да кретање објекта локализације има карактер пресецања оријентира“. За разлику од семантеме (1) „мимоићи“, значења (2) „оставити иза себе (некога или нешто)“ и (3) „прећи, обићи, пропутовати“ као колокат захтијевају навођење модела бесприједлошког акузатива, а овом се конструкцијом наглашава да је „радња усмерена на објекат“ (Гортан Премк 1971: 59).

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења глагола *проћи* сврставамо семантичке реализације у чијем метафоричном процесу учествује семантичка компонента ’перлативност’, а то су: (1) „продријети, пробити се“ и (2) „провући“. Наводимо примјере:

(1) „Продријети, пробити се“:

> Кад је Милан пошао да погледа ране повријеђеном пријатељу, стражар крај улазне рампе окину, и метак *прође* Меди кроз главу (Пржуљ, ДСГ: 22); „Ако метак не *прође* кроз мозак или срце, ткиво се зацељује само од себе“ – глас који је изговарао ове речи је био једноличан и хладан (Стојиљковић, КР: 216); Када је Растку амерички куршум код Тобрука *прошао* кроз срце, саборци га плитко затрпаше пијеском и Гоши упркос сумраку и страшној пјешчаној олуји није било тешко да га пронађе (Кнежевић, З: 214).

(2) „Провући“:

> Њена кратка коврџава коса изазивала је жељу да се *кроз њу прође прстима* (Капор, ЧА: 75); (...) лукаво зашкиљи дјевојка, изненада му завуче руку под капу и *прође* му *прстима кроз косу* (Ћопић, ДНБ: 50); Из другог џепа вади чешаљ, којим неколико пута *пролази* кроз косу (Кецмановић, ФЛ: 19).

Сви наведени примјери значења (1) „продријети, пробити се“ и (2) „провући“ показују да је ’перлативност’ присутна као интегрална семантичка компонента, а то

потврђује и модел *кроз + акузатив*. Дакле, пренос номинације са примарног значења *проћи* на наведена пренесена, метафорична значења омогућава сема ’линије кретања’.

б) Асоцијативна метафорична значења настају метафоричном трансформацијом сема: ’распростирање кретања по површини’, ’континуираност кретања’, ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’почетак вршења какве радње’ и ’довршена радња’. У ову групу сврставамо сљедеће семантичке реализације глагола *проћи*: (1) „пронијети се, раширити се“, (2) „пружати се, водити“, (3) „тећи“, (4) „прожети“, (5) „појавити се и брзо нестати“, (6) „струјећи, ширећи се, испунити неки простор, прострујати“, (7) „минути, протећи“, (8) „завршити“, (9) „ишчезнути, нестати“, (10) „престати бољети“, (11) „бити прихваћен, изабран већином гласова“, (12) „снаћи се“, (13) „подврћи се чему“, (14) „напустити, оставити, ослободити се чега“, (15) „претрпјети, поднијети, преживјети“ и (16) „престати радити нешто, оставити некога на миру“. Наведена значења у корпусу репрезентују сљедећи примјери:

(1) „Пронијети се, раширити се“:

> Двораном *прође* тај глас као свечана порука, а ја ту поруку преводим одмах на обичан људски говор и претварам у једноставан призор (Андрић, ЗПП: 359); *Прође* шапат да је хтео да скочи у мрачну матицу која је сада текла пешчаном јалијом, управо над оним местом где су били његови амбари и качаре (Андрић, НДЋ: 73).

(2) „Пружати се, водити“:

> Та пруга *пролази* кроз саму касабу, која је најважнија станица пред њој (Андрић, НДЋ: 216); Налетео је на жице далековода и срушио се у близини Пацифика поред аутостраде А-1 која туда *пролази* (Андрић, НДЋ: 198); Њих двојица кренуше стазом која води горе, на друм крај кога је *пролазила* пруга (Стојиљковић, КР: 106); Припремио сам јако бјелово коље, зашиљио га и одоздо одозго, згулио му кору и пренео га код згодног усека између две стене куда је *пролазила* стазица утабана свињским папцима (Ненадић, Д: 206).

(3) „Тећи“:

Црна вода је *пролазила* неких пола метра испод греде моста коју је благословио својим говором пре пет година приликом пуштања моста у саобраћај (Ненадић, П: 53); У низу мена и брзом оцветавању људских нараштаја, он је остајао непромењен као и вода која *пролази* испод њега (Андрић, НДЋ: 66); Чула је како шуми река, и како подмукло и преварантски *пролази* поред њих (Булатовић, ЦПЛПН: 103).

(4) „Накратко обузети, прожети“:

И поред тешког одела које је лежало на њему, Давила *прође* дрхтавица при помисли (Андрић, ТХ: 40); Језа га је *пролазила* од тог усамљеничког кукурикања (Ћосић, К: 163); Кад су замакле у чаршију, младића *прође* језа, и он поче да шета брзим корацима од једне терасе до друге (Андрић, НДЋ: 165); При тим првим стиховима њих све редом, и Турке и хришћане, *прође* један исти дрхтај неодређене жудње и жеђи за истом росом, која живи у песми као и у свим њима, без разлике (Андрић, НДЋ: 191); Ватра му *прође* ждрелом и он зажмирка (Булатовић, ЦПЛПН: 19); Језа ми је *прошла* кичмом (Владушић, О: 87); Талас ледене језе *прошао* му је низ читаво тело (Стојиљковић, КР: 198); И чим сам се нашао на улици, погледао звезде на небу и њихов одсјај на површини широке реке, *прође* ме хладан, оштар дрхтај који је полазио са дна утробе (Андрић, ЗПП: 305); Како се сунце спушта, мене *пролази* чудна језа (Андрић, ЗПП: 393); И сваке ноћи ја слушам те шумове са дубоким узбуђењем од којег ме језа *пролази* и у исто време са јасном мишљу о једноставним и вечитим физичким законима и о утицају студени и топлоте на стезање и растезање материје (Андрић, ЗПП: 251); Од те мисли *прође* ме језа од ножних прста до темена, и ја се сурвавам у себе смртоносним падом пробуђеног месечара (Андрић, ЗПП: 189); Мртвачка језа *прође* му уз тијело, диже га на ноге и он се, набраних обрва и уоштрена ока, поче да повлачи натрашке грчевито стежући пушку (Ћопић, ДНБ: 148); Брз дрхтај *прође* целим њеним телом (Петровић, ОЦСС: 89).

(5) „Појавити се и брзо нестати“:

Њему преко лица као да *прође* неки грч (Михаиловић, КЦТ: 70); Од тога нам се заврти у глави, понесе нас лака несвестица која брзо *прође*, али после тога чувамо дуго сећање на тај тренутак, као сазнање које нас крепи и даје нам снаге да издржимо ову стварност на коју смо осуђени (Андрић, ЗПП: 104).

(6) „Струјећи, ширећи се, испунити неки простор, прострујати“:

Кућа беше опкољена дубоким јарковима, оборима и пластовима сена, чији се мирис, на сунчању предвечерја, топио и *пролазио* не само кроз блистав ваздух, већ и кроз врући, спарни набој (Црњански, С: 56).

(7) „Минути, протећи“:

Ма *не прође* ни нећеља дана, ево ти другије хајдука (Драгић, КП: 28); Река овде тече спорије, од таласа до таласа *прође* по неколико дана (Петровић, ОЦСС: 51); Давно је *прошло* то вријеме кад је вјерово у култ јунаштва и части (Драгић, КП: 61); *Прошле* су већ двије недјеље како у Гаети борави чета нове црногорске власти (Драгић, КП: 67); Много је времена *прошло* откако смо се последњи пут пољубили (Селимовић, Т: 29); *Пролази* дан, два, три, не знам колико, а ја чекам да се нешто деси (Селимовић, Т: 33); *Пролазили* су дани, седмице и месеци и рупа у стени је бивала све дубља и дубља (Ненадић, ДЖ: 23); *Прошло* је било више од четврт вијека, како Краљ примаше дарове од Штросмајера и од самога Папе (Драгић, КП: 38); Смуцао сам се једно време са својим новим пријатељима и не примећујући како недеље *пролазе* и како ишчезавају последњи трагови мог грађанског живота (Капор, Ф: 27); *Пролазили су* месеци и година се ближила крају а аустријски конзул, за кога се раније веровало да ће стићи у стопу за француским конзулом, није долазио (Андрић, ТХ: 107); Већ је шеста година *прошла* од последњег купљења овог данка у крви, зато је овог пута избор био лак и богат (Андрић, НДЋ: 19); Године *пролазе*, радови се шире и расту, али им се не види краја ни смисла (Андрић, НДЋ: 25); И поноћ је *прошла* (Андрић, НДЋ: 33); *Пролазиле с*у године, смењивала се лета и јесени, зиме и пролећа, одлазили су и враћали се радници и мајстори (Андрић, НДЋ: 57); *Прошло је* првих сто година, време

дуго и смртоносно за људе и многа њихова дела, али неосетно за велике грађевине (Андрић, НДЋ: 67); Требало је опет да *прође* извесно време па да се избрише утисак који је на све стране оставио поглед на овог изгубљеног човека (Андрић, НДЋ: 74); *Пролазило је* време над мостом и касабом, у годинама, у деценијама (Андрић, НДЋ: 91); Међутим, *пролазили су* месеци па и године, а новац није стизао (Андрић, НДЋ: 68); Само је трен *прошао* како сам ликовао због побједе над њим, и оним што је могао да значи, а већ је оживио у моме сјећању, још опаснији (Селимовић, ДС: 76); Чекао сам само да *прође* извјесно вријеме, и да по свему падне заборав (Селимовић, ДС: 223); *Прошло* је више од тридесет година од овог разговора на капији (Андрић, НДЋ: 93); Међутим, са сваким месецом који *пролази,* број тих странаца бива све већи (Андрић, НДЋ: 136); *Прође* десетак дана, *прође* месец – њега нема (Михаиловић, КЦТ: 43); Петнаест година је *прошло*, сада, сада ће да врисне пушка (Ћосић, К: 26); Преста да плаче и сва задрхта, кад се сети како брзо *прођоше* те лепе године, чим он први пут оде у рат, а она први пут роди (Црњански, С: 78); Следећа година *прође* у миру (Булатовић, ЦПЛПН: 76); Вријеме нам тако *пролази* у нагађању, без правих и тачних одговора (Братић, ЗХ: 87); *Прође* сам дан, заметну се ноћ, једва се разјутри (Петровић, ОЦСС: 28); *Прошло* је тек неколико дана како су цркву подигли у ваздух (Петровић, ОЦСС: 139); Сам Господ зна колико је *прошло* времена (Петровић, ОЦСС: 334); Тако су *прошли* први и други дан (Кецмановић, ТЈБВ: 16); *Прошле* су од тога времена две године (Андрић, НДЋ: 159); А треба се журити, јер време *пролази* и само повећава забуну и неприлику (Андрић, НДЋ: 167); Ноћ је *пролазила,* али се лампе нису гасиле ни у касарни ни у Конаку (Андрић, НДЋ: 167); Отада је *прошло* неколико година, свет се навикао на многе ствари и долазак страних свирача (Андрић, НДЋ: 192); *Прошло* је двадесетак година од како су прва аустријска, жуто обојена војна кола прешла мост (Андрић, НДЋ: 205); Румени на почетку и на крају, а златни у средини, октобарски дани *прошли* су над касабом која је очекивала брање кукуруза и нову ракију (Андрић, НДЋ: 234); Поноћ је одавно *прошла*, а Лотика, расањена и занесена, ниже бројку и преврће лист за листом (Андрић, НДЋ: 269); Месеци су

пролазили и њена велика потиштеност није попуштала (Андрић, НДЋ: 276); *Пролазиле* су летње ноћи, али без песме, без младићких седења на капији, без шапутања парова у тами (Андрић, НДЋ: 297); Тако им *пролази* ноћ и са њом живот, сав од опасности и страдања али јасан, непоколебљив и прав у себи (Андрић, НДЋ: 316); Тако је *прошао* цео месец у повременом бомбардовању моста и у пушкарању по околним брдима (Андрић, НДЋ: 325); Зимски распуст је давно био *прошао,* љетњи је још далеко, а наставници су к'о откачени гомилали градиво (Пржуљ, ДСГ: 21); Улудо *пролази* овај мај у Касиндолској улици (Пржуљ, ДСГ: 32); Шест сати већ је *прошло* (Пржуљ, ДСГ: 47); И ухватим је за руку жељно, не опире се, дани су *прошли* а нисам се усуђивао да ишта убрзам (Селимовић, Т: 69); *Прође* понедељак, *прође* уторак, а од вас ни гласа (Кецмановић, ФЛ: 183); *Прошла* је поноћ и Ниш спава обасјан сребрном месечином (Стојиљковић, КР: 185); Тако *пролазе* дуги минути пете ноћи без вољеног човека (Андрић, ЗПП: 387); Летњи дан, сав у мрежи јаког сунца и дубоких сенки, *пролази* брзо (Андрић, ЗПП: 382).

(8) „Завршити се“:

Али свака светлост брзо догори и свака свечаност *прође* (Андрић, НДЋ: 143); А док се говори о стварима духа, оне стрпљиво чекају да тај разговор *прође*, као невреме, па да наставе своје калибанско ровање по земљи и испод ње (Андрић, ЗПП: 138); Али, ови не дају лијека, но су нас све о јаду забавили, иако је рат *прошо* и нова се власт успоставила (Драгић, КП: 156).

(9) „Ишчезнути, нестати“:

Женина лепота брзо *пролази* – вајка се добричина (Андрић, ЗПП: 429); Ништа за то што ће радост *проћи*: била је, други пут у току дана (Селимовић, Т: 164).

(10) „Престати бољети“:

Повреде од детонације су *прошле* (Кецмановић, ТЈБВ: 69).

(11) „Бити прихваћен, изабран већином гласова“:

Новинар на крају текста пише да се не морате бринути за своју будућност, ако не *прођете* на изборима у Индији Вас чекају раширених руку (Кнежевић, З: 147).

(12) „Снаћи се“:

Он је мислио да ће боље *проћи* на другом послу, и пријавио се у туристички биро, за тумача и водича (Селимовић, О: 118).

(13) „Подврћи се чему“:

„Ти да си с нама био у Гаети и да си *проша* обуку, знао би како се треба владати!“ (Драгић, КП: 111); Свеједно, морало се испитати како влада вјештином и *прошао* је неколике пробе прије но је у њу сјео (Драгић, КП: 147).

(14) „Напустити, оставити, ослободити се чега“:

И причекај: муке ће брзо *проћи* (Булатовић, ЦПЛПН: 155); Такве особе и када их бес *прође* никада се не кају (Братић, ЗХ: 34); Па попиј и ти, да те *прође* сичија, а ако си јунак, ево можеш одма погинути! (Драгић, КП: 142). Послије сам био потиштен, љутина ме брзо *прошла*, а смијенило је кајање због наглости која ми није својствена (Селимовић, ДС: 92).

(15) „Претрпјети, поднијети, преживјети“:

Њима су готово непознате оне тешке и опасне кризе чулног и осећајног живота кроз које *пролазе* толики други младићи њихових година, али зато они тешко налазе смирење својих духовних немира и врло често остају за цео живот сваштари, занимљиви особењаци, без сталног дела и без одређеног правца уопште (Андрић, НДЋ: 250); Касније, хватаће ме страх и несаница само кад бих помислио на опасности кроз које сам *прошао* и игру случаја да сам још жив (Рисојевић, ГУ: 228); Шта је ово кроз шта смо *прошли*, ако није нека врста покушаја уништења? (Рисојевић, БЦ: 173); Не бјежим, досадио ми

је овај град и не могу дозволити да ми кћерка *пролази* сама кроз ово (Кнежевић, З: 199).

(16) „Престати радити нешто, оставити некога на миру“:

„*Прођи* ме *се* тим вашим марксистичким глупостима...“, промрмља Крсман горко (Стојиљковић, КР: 72).

’Распростирање кретања по површини’ као пратећи елемент примарног значења глагола *проћи* омогућава да се њиме реализују значења (1) „пронијети се, раширити се“ и (2) „пружати се, водити“. У значењу (1) „пронијети се, раширити се“ глагол *проћи* је, ако се послужимо термином Макса Блека (1986: 145–178), *фокус* метафоре, док су *оквир* именице *глас* и *шапат*, које су индикатори метафоричног значења у датој семантичкој позицији. Осим наведених апстрактних именица, *оквир* метафоре могу чинити и конкретне именице, као што су *пруга*, *стазица* и сл, те се глаголом *проћи* означава распоред неког материјалног објекта, што потврђује значење (2) „пружати се, водити“. Тако се значење премјештања у простору, тј. проласка линијом кретања која води са једног на други крај локализатора трансформише у значење о распрострањености објекта по површини.

’Континуираност кретања’, као факултативна сема глагола *проћи*, индуктор је значења (3) „тећи“. Семантичку позицију са детерминатором, како се види, чине именице које означавају течну материју. Семантичка компонента префикса *про-* која се односи на ’мали степен радње или њену краткоћу’ мотивациони је фокус за развитак семантичких реализација (4) „накратко обузети, прожети“ и (5) „појавити се и брзо нестати“. Као субјекатски аргумент појављују се апстрактне именице што значи да је ова метафорична асоцијација заснована на трансформацији типа *конкретно* → *апстрактно* (в. Гортан Премк 2004: 105–107; Драгићевић 2010: 149).

Сема ’почетка вршења какве радње’ мотивациона је база за настанак значења (6) „струјећи, ширећи се, испунити неки простор, прострујати“. Захваљујући семантичкој компоненти префикса *про-* која се односи на ’довршену радњу’ реализује се већи број метафоричних значења глагола *проћи*: (7) „минути, протећи“, (8) „завршити“, (9) „ишчезнути, нестати“, (10) „престати бољети“, (11) „бити прихваћен, изабран већином

гласова“, (12) „снаћи се“, (13) „подврћи се чему“, (14) „напустити, оставити, ослободити се чега“, (15) „претрпјети, поднијети, преживјети“ и (16) „престати радити нешто, оставити некога на миру“. У значењу (7) „минути, протећи“ изражава се фазно кретање временских раздобља, тачније, „пажња посматрача фиксира се на завршну границу трајекторије суштине која се креће“ (Рубинштејн 2002: 2).

Проћи значи (8) „завршити се“ када означава „догађаје, односно, ситуације које се дешавају у времену и простору и имају дужину, тј. заузимају одређени интервал“ (Кустова 2002: 74). За разлику од значења „завршити се“ у значењу (9) „ишчезнути, нестати“ као субјекат се појављује апстрактна именица која означава неку особину или емоционално стање.

Већина пренесених, метафоричних значења глагола *проћи*, као што се из примјера види, настала су на основу семантичке компоненте ’довршена радња’. С тим у вези, у одређеним семантичким позицијама, лексемом *проћи* означава се завршетак, окончање временских раздобља, завршетак неке радње, нестанак односно ишчезнуће осјећања, итд.

Перифраза

Перифразе у чији састав улази глагол *проћи* налазе се у односу интерсекције са: а) метафором и б) метонимијом.

а) *Метафорску перифразу* илуструју примјери:

„проћи кроз чији кревет“ → „водити љубав“:

> Кад помислим на све оне мушкарце који су *прошли кроз њен кревет* {= *са којима је водила љубав*} (Ненадић, П: 145).

На основу наведеног примјера уочљиво је да се у основи перифразе налази метафора. Перифрастичким изразом *проћи кроз чији кревет* нагласак се ставља на сему ’перлативност’, тј. линију кретања.

б) *Метонимијске перифразе*, тј. перифразе које настају посредством метонимије у корпусу потврђују примјери:

„проћи кроз сјећање“ → „сјетити се“:

Као далека али мучна ствар *прође му кроз сећање* {= сјетио се} данашње послеподне у забаченој школској соби и тек тада се присети да су се Гласинчанин и Зорка лепо гледали до његовог доласка у касабу (Андрић, НДЋ: 260).

„проћи кроз главу“ → „помислити“:

Као да слути какве све мисли *пролазе* кроз Богданову *главу* {= *помишља*}, Петрашин наједном окреће да прича нешто друго (Ненадић, ДЖ: 27); Док му све ово *пролази кроз главу* {= *помишља*} Богдан се пита шта је Петрашин: обична будала, верник или мудрац (Ненадић, ДЖ: 150); Док мени, чак и кад брбљам, различите мисли *прођу кроз главу* {= *помишљам*} (Кецмановић, ФЛ: 184); Прво што ми је *прошло кроз главу* {= *помислио*} било је... (Кецмановић, ФЛ: 207): *Кроз главу* Ота фон Фена *прошла* је само једна мисао {= *помислио је*} (Стојиљковић, КР: 202).

„проћи кроз чије очи“ → „видјети“:

Очи су му древне: кроз њих су *прошле* хиљаде људи и сваки је оцијењен у дјелићу секунде (Селимовић, Т: 33).

„проћи кроз грло“ → „попити“:

Стресао се када му је ракија *прошла* кроз грло {= *попио*} (Рисојевић, БЏ: 53).

У свим издвојеним примјерима, у истом контексту, перифраза се може супституисати неперифрастичком јединицом. „Оно што омогућује међусобну замјену у истим контекстима јесте, дакле, *подударност* или *блискост* значења перифразе као структурно сложеније и неперифразе као структурно простије језичке јединице“ (Ковачевић 1991: 59). Док неперифрастички конкурент ставља акценат на архисему, перифрастичке јединице потцртавају диференцијалне семе, а то су, као што уочавамо,

сема ’довршене радње’ и сема ’перлативност’, тј. ’линија кретања’ (нпр. *мисао прошла кроз главу*, *ракија прошла кроз грло*, итд).

Закључак

Значења глагола *проћи* која су добијена механизмом метонимије јесу „пролетјети“ и „пројахати“. У обје семантичке реализације присутна је архисема основног значења ’кретати се мијењајући мјесто’, с тим да има функцију семе нижег ранга. У значењу „пролетјети“ нова архисема постаје ’кретати се летећи’, док у значењу „пројахати“ инваријантна семантичка компонента постаје ’кретати се помоћу јахаће животиње’. Архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ присутна је и у синегдохски индукованим значењима: „мимоићи“, „оставити иза себе (некога, нешто)“ и „прећи, обићи, пропутовати“. У овим значењима инваријантна семантичка компонента постаје ’перлативност’. ’Перлативност’ се активира и у метафоричним значењима, те представља мотивациону базу за настанак семантичких реализација: „продријети, пробити се“ и „провући“. Развијање асоцијативних метафоричних значења глагола *проћи* омогућавају неколике семантичке компоненте, као што су: ’распростирање кретања по површини’, ’континуираност кретања’, ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’почетак вршења какве радње’ и ’довршена радња’. Метафоричком транспозицијом семе ’распростирање кретања по површини’ настају значења „проширити се, пронијети“ и „пружати се, водити“, а трансформацијом семе ’континуираност кретања’ настаје значење „тећи“. Сема ’мали степен радње или њена краткоћа’ извориште је значења „накратко обузети, прожети“ и „појавити се и брзо нестати“, док је компонента ’почетак вршења какве радње’ продуктивна за настанак значења „струјећи, ширећи се, испунити неки простор, прострујати“. Највећи број метафоричних значења глагола *проћи* настаје на основу семе ’довршена радња’, тј. она је у основи значења: „минути, протећи“, „завршити“, „ишчезнути, нестати“, „престати бољети“, „бити прихваћен, изабран већином гласова“, „снаћи се“, „подврћи се чему“, „напустити, оставити, ослободити се чега“, „претрпјети, поднијети, преживјети“ и „престати радити нешто, оставити некога на миру“.

Анализа перифрастичких израза са глаголом *проћи* показала је да се овим изразима, у чијој основи стоји метафора, као нпр. *проћи кроз чији кревет*, потцрава ’перлативност’. Такође, ова сема наглашава се и у метонимијским перифразама, као нпр. *проћи кроз сјећање* или *проћи кроз чије очи*, с тим да се код ових израза потцртава и компонента ’довршене радње’.

Глагол *обићи*

Примарно значење глагола *обићи*, према *Речнику СЈ* (2011: 832), гласи: „(око нечега, некога или нешто, некога) направити круг ходајући око нечега“. Осим инваријантне семантичке компоненте ’премјештати се у простору’, овај глагол садржи семе ’перлативност’ и ’обилажење’. „Префиксом об- додаје се значење кружног кретања (циркумлокалности) са локализатором у центру или полукружног кретања поред локализатора“ (Вујовић 2019: 117). Значења глагола *обићи* која смо забиљежили у корпусу заснована су на синегдохи и метафори.

Синегдохска значења

Секундарна семантичка реализација (1) „проћи залазећи на много мјеста, прокрстарити“ индукована је синегдохом. Наводимо примјере у којима се ово значење остварује:

> *Обилазим* земље и градове (Андрић, ЗПП: 362); *Обилазио* је бојишта и страдалишта, планине и кланце, гудуре и јаруге, у којима су се збили јуначки подвизи, не би ли на лицу земље нашао бразготине и трагове битака (Драгић, КП: 22).

При синегдохској транспозицији значења, као што уочавамо, „долази до свеукупне прерасподјеле сема“ (Ковачевић 2015б: 48), па тако архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје диференцијална сема, док семантичка компонента ’перлативност’ добија статус архисеме.

Метафорична значења

а) Групу мотивисаних метафоричних значења глагола *обићи* чине семантеме: (1) „проћи унаоколо избјегавајући некога, заобићи“ и (2) „погледати да ли је нешто у реду, извршити преглед, контролу“. Нпр.:

(1) „Проћи унаоколо избјегавајући некога, заобићи“:

> Зашто сам ја био некако прионуо уз бабу Савку, док су други *обилазили* око ње као око сталне гњаваже (Рисојевић, ГУ: 14).

(2) „Погледати да ли је нешто у реду, извршити преглед, контролу“:

> По блештавом и топлом априлском дану *обишли* су грађевину и утврдили распоред за прве послове (Андрић, НДЋ: 81); Наступала је година 1900, крај тога срећног столећа и почетак новог, које по схватању и осећању многих треба да буде још срећније, кад су дошли нови инжењери и почели да *обилазе* мост (Андрић, НДЋ: 209).

Повезивање примарног значења глагола *обићи* „(око нечега, некога или нешто, некога) направити круг ходајући око нечега“ и секундарних (1) „проћи унаоколо избјегавајући некога, заобићи“ и (2) „погледати да ли је нешто у реду, извршити преглед, контролу“ врши се на основу семе ’обилажење’, односно ’извршење радње око објекта’. У значењу (1), осим семантичке компоненте ’обилажење’, активна је и сема ’перлативност’. Наведено значење, како се из примјера види, омогућује и детерминатив у генитиву *обилазили око ње као око сталне гњаваже*. За разлику од значења (1), које за колокат има модел *око* + *генитив*, реакцијска допуна у семантеми (2) јесте „облик акузатива без предлога као прави објекат око којег се одвија кретање“ (Вујовић 2019: 117–118).

б) У асоцијативна метафорична значења глагола *обићи* сврставамо значење (1) „посјетити некога“, а оно се реализује у контексту, као нпр.:

> Онима који су долазили да га *обиђу*, причао је о Херцеговини, дјетињству и родитељима које је једва памтио, јер су поумирали док је био дјечак (Рисојевић, ГУ: 23); Кога сам *обилазила* у Биограду? Ко нам је долазио из

Биограда (Рисојевић, ГУ: 142); Били су то родитељи једног важног човека. Није имао времена ни да их *обиђе* а камоли да их пази и чува (Братић, ЗХ: 63).

Примјери показују да се фокус асоцијативних веза између примарног значења глагола *обићи* и пренесеног „посјетити некога“ налази у семи ’извршености радње’.

Закључак

Проведена анализа показује да глагол *обићи* развија мали број секундарних значења. Архисема ’премјештати се у простору’ фокус је синегдохске трансформације „проћи залазећи на много мјеста, прокрстарити“. У овоме значењу архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје сема нижег ранга, док статус архисеме добија ’перлативност’, која је диференцијална сема примарног значења. ’Перлативност’ је продуктивна и за настанак метафоричних значења будући да заједно са компонентом ’обилажење’ омогућава развитак значења „проћи унаоколо избјегавајући некога, заобићи“. Осим наведеног значења, сема ’обилажење’, захваћена процесом метафоричне трансформације, индукује и значење „погледати да ли је нешто у реду, извршити преглед, контролу“. Значење „посјетити некога“ настало је продуктивношћу потенцијалне семе префикса *об-*, ’извршеност радње’.

Глагол *разићи се*

Примарно значење лексеме *разићи се* јесте „отићи на разне стране (о већем броју лица); отићи у два смера, раздвојити се“ (Речник СЈ 2011: 1096). Семну структуру овога глагола, дакле, чине архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ и диференцијалне семе ’перлативност’ и ’размјештеност / разноусмјереност кретања’, будући да се њиме означава „кретање које почиње у једном центру и одвија се центрифугално, ка периферији у различитим правцима“ (Вујовић 2019: 115). Значење кретања од центра ка периферији, како наводи Д. Кликовац (2004: 170), представља „централно, најтипичније значење (односно, скуп најтипичнијих значења префикса раз-)“. Сва ексцерпирана значења глагола *разићи се* добијена су механизмом метафоре.

Метафорична значења

а) У мотивисана метафорична значења сврставамо семантему (1) „показати неслагање са неким у мишљењу, доћи у сукоб, посвађати се“. Наведено значење илуструје примјер:

> Због своје пргаве нараве и самосталности у мишљењу, он се често *разилазио* са месним улемом и старешинама (Андрић, НДЋ: 113).

Као што уочавамо, основно значење глагола *разићи се* и наведено секундарно значење „показати неслагање са неким у мишљењу, доћи у сукоб, посвађати се“ повезује сема ’разноусмјереност кретања’. Наведено значење, као колокат захтијева модел *са + инструментал*.

б) У асоцијативна метафорична значења глагола *разићи се* потпадају значења (1) „постепено се расплинути, распршити се, изгубити се, ишчезнути, нестати“ и (2) „распростријети се, раширити се“. Издвајамо примјере:

(1) „Постепено се расплинути, распршити се, изгубити се, ишчезнути, нестати“:

> Над вртачом се *разилазио* љут дим од гранате (Ћопић, ДНБ: 34); Преко дана је сиво и облачно, предвече се облаци мало *разиђу* и небо зарумени, а већ после девет сати оно је ведро, тамномодро, раскошно, и пуно звезда што изгледају као лепотице које излазе само ноћу (Андрић, ЗПП: 289); А кад отворим очи, тама се постепено *разилази*, али остаје магла, мука и безвољност (Селимовић, Т: 112);

(2) „Распростријети се, раширити се“:

> Свеже светло стаде да се *разилази* Савином катихуменијом, слива по каменом поду, грли стубове, плави сени, спира и најситнији мрак (Петровић, ОЦСС: 61).

Значење (1) „постепено се расплинути, распршити се, изгубити се, ишчезнути, нестати“ настаје метафоричном трансформацијом семе префикса *раз-* ’ублажавање интензитета нечега, тј. прекидање или завршетак неког стања’. Функцију субјекта у овоме

значењу, како примјери показују, врше инаниматни референти. Семантема (2) „распростријети се, раширити се“ разликује се од значења (1) по томе што у њеној мотивацији учествују двије семе. На основу издвојеног примјера уочавамо да је семантичка компонента ’ширење нечега, повећавање обима нечега’, која је факултативна сема префикса *раз*-, у садејству са семом ’разноусмјереност кретања’.

Закључак

Из досад реченог произлази да глагол *разићи се* развија мали број секундарних значења. Потврда томе јесте чињеница да ексцерпирана значења настају искључиво механизмом метафоре. Продуктивне, активне семе које доприносе развитку нових значења глагола *разићи се* јесу семе ’разноусмјереност кретања’, ’ублажавање интензитета нечега, тј. прекидање или завршетак неког стања’ и ’ширење нечега, повећавање обима нечега’. Значење „показати неслагање са неким у мишљењу, доћи у сукоб, посвађати се“ настало је захваљујући продуктивности семе основног значења лексеме *разићи се*, ’разноусмјереност кретања’. Семантичка реализација „постепено се расплинути, распршити се, изгубити се, ишчезнути, нестати“ постала је активношћу потенцијалне семе префикса *раз*-, ’ублажавање интензитета нечега, тј. прекидање или завршетак неког стања’, а значење „распростријети се, раширити се“ добијено је метафоричном трансформацијом двију сема, ’ширење нечега, повећавање обима нечега’ и ’разноусмјереност кретања’.

У групи перлативних глагола кретања најшири спектар значења имају глаголи *прећи* и *проћи*. Најпродуктивније диференцијалне семе које омогућавају настанак значења наведених глагола јесу: ’перлативност’, ’извршење радње око објекта’ и ’разноусмјереност ’кретања’. У вишечланим изразима чија су компонента перлативни глаголи наглашава се ’перлативност’, тј. линија кретања, док се перифразама са адлативним и аблативним глаголима, како је анализа показала, потцртавају фазе радње – почетак или завршетак радње.

Посљедњи глагол кретања, чија ћемо пренесена значења анализирати у наставку рада јесте глагол *водити*. Овај глагол разликује се од досад наведених глагола по томе што га карактерише сема ’несамосталност кретања’

.

Глагол *водити*

Дефиниција примарног значења глагола *водити* у Речнику СЈ (2011: 152) гласи „ићи испред некога или напоредо с неким показујући му пут или помажући му у ходу“. Из семантичке структуре овога глагола издваја се архисема ’премјештати се у простору’ и диференцијалне семе ’помоћу ногу’, ’заједничко кретање’, тј. ’активни субјекат и пасивни објекат’ и ’усмјереност’. За разлику од претходно анализираних глагола које карактерише сема ’самосталност кретања’, код глагола *водити* „нагласак није на кретању субјекта, него на чињеници да субјект дјелује на објект тако да се објекту промијени мјесто и да се посредством кретања субјекта нађе на неком мјесту, које представља завршну точку радње, а усто и завршни положај објекта. Стога је у овоме случају кретање субјекта важно само утолико што се објект на некоме другом мјесту, мјесту циља, може наћи једино посредством кретања субјекта“ (Ораић 2006: 219). Пренесена значења глагола водити индукована су метонимијом и метафором.

Метонимијска значења

Механизмом метонимије настаје значење (1) „силом одводити, тјерати“, као нпр.:

> *Водите* диванију у Плевље, и нека га вежу у кући да не будаљака наоколо (Андрић, НДЋ: 53); *Водимо* заробљенике да им суди учитељ Паприка (Ћопић, ОРЛ: 106).

Као што се види, при метонимијској транспозицији значења семичка структура метонимијске лексеме укључује нову архисему ’присиљавати некога да се креће’. У овоме значењу актуелизује се и сема нижег ранга примарног значења ’заједничко кретање’.

Метафорична значења

Сва метафорична значења глагола *водити* потпадају под мотивисана будући да се развијају захваљујући продуктивности диференцијалних сема примарног значења овога глагола. Значења која смо забиљежили су: (1) „бити на челу, предводити“, (2) „предводити у пјесми“, (3) „руководити, управљати нечим“, 4) „пружати се, протезати се одређеним правцем“, 5) „служити као пут, правац“, 6) „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, 7) „упућивати, наводити на нешто“, 8) „састављати, уносити нешто (писмено)“. Њих у корпусу репрезентују примјери:

(1) „Бити на челу, предводити“:

Он *води* летећи одред од тридесет до четрдесет људи, све прекаљених пушконоша (Ћопић, ОРЛ: 86); Он је у свјетском рату, на фронту код ријеке Соче, једанаест пута *водио* Босанце у напад на талијанске положаје (Ћопић, ОРЛ: 99); – Ама, *водила* си чету између бункера, кроз патроле, испод носа блиндираног воза? (Ћопић, ДНБ: 71); – Па јест, богами, није лако војску *водити* (Ћопић, ДНБ: 73); „Момци, данас Обилић преузима команду и *води* чету (Ћопић, ДНБ: 126); Ником не дозвољава увид, *води* са собом читаву чету војника која данонoћно обезбеђује локацију (Стојиљковић, КР: 63).

(2) „Предводити у пјесми“:

Ако он *води* гангу, нема ко да пјева: Ооо, ако он пјева Ооо, личиће на кријештање а не на пјесму (Братић, СОЗ: 11); Сви очу: Ооо-ооо, и тако што само један *води* пјесму а да се никада не разумије шта тачно пјева! (Братић, СОЗ: 11); То је онај човјек који у херцеговачкој ганги *води* пјесму (Братић, СОЗ: 41); Било је и пјесме коју су *водили* чланови „Јединства“ (Рисојевић, ГУ: 92).

(3) „Руководити, управљати нечим“:

Да би био што независнији, *водио* је сам дућан који му је остао од оца (Андрић, НДЋ: 113); Шрајбер је држао оно што се звало „мешовита радња“ или „шпецерај“, Гутенплан је отворио кантину за војску, Цалер је *водио* хотел, Шперлингови су отворили фабрику соде и фотографски „атеље“,

Цвехер јувелирску и сајџијску радњу (Андрић, НДЋ: 179); И то је чинила са истом умешношћу са којом је *водила* хотел и држала на одстојању пијане, похотљиве и насртљиве госте, узимајући им све што може, не дајући им ништа и не одбијајући их никад трајно и потпуно (Андрић, НДЋ: 182); Да није ово што јесте и на месту на коме је, ко зна шта би била и шта би дала ова мудра и човечна жена која не мисли на себе и која, грабежљива а несебична, лепа и заводљива, а чедна и хладна, *води* један паланачки хотел и празни џепове касабалијским севдалијама (Андрић, НДЋ: 182); Да сам икада био поносан на своје аустријско поријекло било би ме срамота што та двојица *воде* национално министарство спољних послова (Кнежевић, З: 185); Док је Андрија *водио* радњу, ја сам седео код куће и читао Гетеа и Цицерона (Стојиљковић, КР: 69).

(4) „Пружати се, протезати се одређеним правцем“:

Две старије жене иду стазом која *води* од Уметничког павиљона до оне две црквице на крају самог Калемегдана (Андрић, ЗПП: 373); Појавио се једног дана око подне, ко зна одакле, никад га нису видјели, застао на стази што је *водила* према кући, дуго стајао на дрхтавим ногама не усуђујући се да приђе ближе (Селимовић, О: 163); – Зато што је Смедерево близу ушћа Мораве у Дунав, – одговарао је Петрашин, – и зато што сви путеви *воде* уз Мораву, кроз плодну моравску долину, кроз равницу (Ненадић, ДЖ: 36); Каква је то била земља кад сам ја, који сам у Бечу положио тек пет испита, постављен за инжењера на Источној прузи која је из Сарајева *водила* за Србију и Турску (Кнежевић, З: 99); Нишавац и Немања изађоше из кафане на стари калдрмисани пут који је *водио* у варош (Стојиљковић, КР: 30); Немања Лукић брзо је напредовао кроз нишке улице и сокаке који су *водили* ка Калач брду (Стојиљковић, КР: 187); Кад сам већ поверовао да сам их изгубио за сва времена, сазнадох јутрос случајно од једног меропха који је поткресивао живицу дуж пута што *води* од манастира за Диљ, да је он угледао неке три људске прилике како се мувају, усред бела дана, око гротла Беле пећине (Ненадић, Д: 187); Путељци из града *водиће* на све четири стране света

(Ненадић, Д: 248); Зверам лево и десно да ко не наиђе кроз честар, јер би се и то неким случајем могло десити мада ниједан путељак не *води* овуда, сви су око Мртваја вира или низводно на три стреломета код Ристовића воденице (Ненадић, Д: 254); До њега *води* свега један једини пут из Вишеграда (Андрић, НДЋ: 103); То је пут који *води* из касабе у Незуке (Андрић, НДЋ: 103); (...) не чак ни на целом путу од Вељег Луга до Незука, него на том кратком и жалосном комадићу друма који *води* од мешћеме у којој ће је кадија привенчати за Мустајбегова сина, па до краја моста где се каменита стрмина спушта на уски пут којим се иде у Незуке (Андрић, НДЋ: 107); (...) да јој прикрати мало узенгије, јер сад долази онај стрми прелаз са моста на камени пут који *води* у Незуке (Андрић, НДЋ: 108); Залутали су у вароши коју нису познавали и уместо да избију на рзавски мост и да се тако докопају друма који *води* из вароши ка једној и другој граници, обрели су се пред неком турском кафаном из које су управо излазили неки људи (Андрић, НДЋ: 170); Пењали смо се уз Бистрик стрмом улицом што *води* ка обронцима Требевића низ коју сам се као дечак спуштао санкама и лигурама (Капор, ЧА: 141); Ускотрачна пруга што је од Дубровника преко Сарајева *водила* на север одавно је укинута (Капор, ЧА: 141); На мосту што од Гази Хусреф-бегове медресе *води* према Чаршији, виђао сам свакога дана једног одрпаног мршавог младића (Капор, ЧА: 159); Набујала Миљацка, умало не однесе мост Дрвенију што *води* ка Женској гимназији (Капор, ЧА: 163); Гдје вам је уређен пут који *води* до стрелишта? (Братић, СОЗ: 79).

(5) „Служити као пут, правац“:

Тачно испод њега ископали су дубоко склониште, постоје ходници који *воде* тамо директно из зграде фелдкомандантуре (Стојиљковић, КР: 47); Пољана испред њега била је широка, а траг који је пратио *водио* је у правцу реке која је шумела негде у мраку (Стојиљковић, КР: 178); То је мали, споредни ходник који *води* из ове куће у врт и служи као остава (Андрић, ЗПП: 284); Праћен режањем опаког звера, смехом Кумана и крицима жртава, преподобни истрча на степенице што су из келије *водиле* ка кули (Петровић, ОЦСС: 42); Гранате

су падале час у реку, лево и десно од моста, час се распрскавале о масивне камене стубове, а час опет ударале у сам мост, али ниједна није погодила железни поклопац над отвором који *води* у унутрашњост средњег стуба у коме се налази експлозив за минирање моста (Андрић, НДЋ: 306); На великим међународним аеродромима вијао је оне тунеле – хармонике који су *водили* из салона и класе директно у авион да фини путници не би кисли и да се не би тискали по аеродромским аутобусима (Ненадић, П: 77).

(6) „Доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“:

Свака вијест која би изневјерила њихово очекивање *водила* их је опијању (Драгић, КП: 191).

(7) „Упућивати, наводити на нешто“:

И чини то поштено и несебично чак и онда кад нас наше размишљање *води* до закључака који су у противности са онима до којих је он дошао (Андрић, ЗПП: 235).

(8) „Састављати, уносити нешто (писмено)“:

Сваки је на своме делу зида *водио* евиденцију боравка, исписану загонетним знацима налик на сумерско клинасто писмо (Ненадић, П: 132); Тако се *води* строга евиденција о животним добрима, да не дође до злоупотреба (Братић, СОЗ: 125); Сваког мјесеца понеко би се убио, кафана „Балкан“ била је мјесто гдје се *водила* евиденција и откривали разлози, свако на свој начин (Рисојевић, ГУ: 196).

Као што уочавамо, наведене семантичке реализације (1), (2) и (3) развијају се на основу семантичке компоненте ’активни субјекат и пасивни објекат’. Значење (1) „бити на челу, предводити“ заправо се остварује аналошким повезивањем сема ’активни субјекат и пасивни објекат’, ’усмјереност’ те замјењивањем архисеме ’кретање’ у ’управљање’, што има за посљедицу прелазак глагола *водити* у лексичко-семантичку групу глагола *владања, контроле и утицаја* којим се изражава „свјесно настојање субјекта да добије од објекта реакцију какву жели или што друго“ (Брач, Бошњак Ботица 2015:

116). У мотивацији значења (2) „предводити у пјесми“ такође учествују семе ’активни субјекат и пасивни објекат’ и ’усмјереност’. За разлику од претходно наведеног значења, овдје се у функцији директног објекта налази инаниматни референт. Компонента ’активни субјекат и пасивни објекат’ фокус је и за развитак значења (3) „руководити, управљати нечим“. У овоме семантичком садржају, како се види, доминантна сема постаје ’руковођење’.

Семантичке реализације (4), (5), (6), (7) и (8) мотивисане су метафоричном трансформацијом семе ’усмјереност’. Међутим, у мотивацији значења (4) „пружати се, протезати се одређеним правцем“ и (5) „служити као пут, правац“, поред семе ’усмјереност’ учествовала је и сема ’распростирање кретања по површини’. У значењу (4) „пружати се, протезати се одређеним правцем“, како се наводи у литератури, „метафорички помак очитује се у пријеносу с X као живог бића које усмјерава нечије кретање у простору, на стазу као неживо.“ (в. Рафаели 2007: 163). Примјери показују да се у позицији субјекта дакле, налазе именице које немају могућност премјештања у простору, да позиција директног објекта није изражена, те да се усмјереност постиже приједлошко-падежним конструкцијама (нпр. *према кући*, *за Србију*, *у варош*, итд.). У овим значењима, како се види, архисему кретања замјењује нова архисема ’простирати се у простору’, а доминантна сема постаје ’служи да буде нешто’ (в. Кузњецова 1989: 119).

Значење (6) „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ индуковано је семом ’усмјереност’, али и семом ’усклађеност’, која је овдје трансформисана у ’узрочно-посљедичну зависност’. Примјер показује да позицију субјекта заузима апстрактна именица, позиција директног објекта није изражена, док је посљедичност исказана дативом . Значење (7) „упућивати, наводити на нешто“ такође је настало активношћу семантичке компоненте ’усмјереност’. Наведено значење, како се види, исказује се помоћу приједлошко-падежне конструкције *до* + *генитив* и овим се семантичким садржајем изражава „ментално значење“ (в. Зализњак 1999: 316–319).

Семантема (8) „састављати, уносити нешто (писмено) добијена је, такође, метафоричном трансформацијом семе ’усмјереност’. Она је, према ријечима Кузњецове (1989: 119), „најапстрактнија варијанта значења глагола *водити*. Садржај овога значења, у суштини, своди се на најопштије глаголске семе ’радња’ и ’активност’“.

Перифразе

У перифрастичке јединице чији је конституент глагол *водити* убрајамо сљедеће изразе:

„водити преговоре[17]“ → „преговарати“:

> Морам да ступим у контакт са нашим људима у манастиру Вета, као и да *водим* неку врсту *преговора* са Пећанчевим људима (Стојиљковић, КР: 56); У суштини, он је по нарави исти какав је био кад је оно са Караманлијом *водио преговоре* на капији (Андрић, НДЋ: 211).

„водити разговоре“ → „разговарати“:

> Или се мени чини, или су *разговори* који се *воде* око мене исто тако чудни као и све ово што се дешава у мени (Андрић, ЗПП: 287); Често су *водили* исти *разговор*, и добро је што су могли ишта да говоре (Селимовић, О: 7); Али највише су седели на капији, *водили* гласне и живе *разговоре* на шпанском језику, изговарајући само псовке српски (Андрић, НДЋ: 153); Код Лотике се и пило и картало, и певало и играло, и *водили* озбиљни *разговори* и свршавали послови, и добро јело и чисто спавало (Андрић, НДЋ: 180); Увече, на капији, они су *водили* између себе другима неразумљиве *разговоре* и измењивали мале брошуре без корица (Андрић, НДЋ: 221); Ту је ваљда онај пар несрећних људи, лекар и пуковниковица, *водио* своје разговоре о музици и љубави или о својим личним судбинама (Андрић, НДЋ: 266).

„водити дискусију“ → „дискутовати“:

---

[17] У вези са лексикографском обрадом перифрастичких јединица чији је конституент глагол *водити*, ауторка И. Лазић Коњик (2006: 281) сматра да би у оквиру дефиниције овога глагола „требало да има и тумачење са многим именицама, које претежно означавају радњу или процес (ређе стање), образује спојеве са значењем те или друге радње у зависности од смисла именице: ~истрагу, ~ преговоре, ~ разговор (в. код тих именица)“.

Пред њима се *воде дискусије,* као пред дамама ранијих столећа (Андрић, НДЋ: 245); Из њих је и Галус црпео своје познавање немачких модерних филозофа, нарочито Ничеа и Штирнера, и могао је о њима да *води*, на шетњама поред Миљацке, бескрајне *дискусије* са неком хладном и веселом страшћу (Андрић, НДЋ: 250).

„водити расправу“ → „расправљати“:

И, заиста, сви старци за столом, пили су искључиво тешка, црна вина, о којима су се *водиле* бескрајне *расправе* и изговарали читави есеји из којих су излетале винске мушице (Капор, ЧА: 51).

„водити поријекло“ → „потицати“:

Јаков Ћумурџић, високи и достојанствени старац дуге беле браде, налик на старозаветног патријарха, приповедао је Џоу Томићу у перо да Ћумурџићи *воде порекло* од илирског племена које су одавде истиснули дивљи Словени (Ненадић, П: 13).

„водити рат“ → „ратовати“:

С временом, он је постао млад и храбар силахдар на султановом двору, па капудан-паша, па царски зет, војсковођа и државник светскога гласа, Мехмед паша Соколовић, који је на три континента *водио* већином победоносне *ратове*, проширио границе Турске царевине, осигурао је споља, и добром управом учврстио изнутра (Андрић, НДЋ: 19).

„водити бригу“ → „бринути“:

Он је *водио бригу* о чувеном Каменитом хану, поред моста (Андрић, НДЋ: 112); Они *воде бригу* о томе да се пије много и плаћа уредно, али да се све свршава глатко и лепо (Андрић, НДЋ: 187).

Примјери показују да су на семантичком плану основни глагол и перифрастички (декомпоновани) предикат потпуно еквивалентни. Наведени примјери декомпонованих предиката на структурном су плану сродни глаголско-именичким фразеологизмима, али

„на семантичком плану глаголску перифразу мотивише именички конституент својим денотативним глаголом, док је глагол дјелимично или потпуно десемантизован. Како ниједан конституент не може бити носилац творбеног фразеолошког процеса, то нема услова да се ове перифразе сматрају фразеолошким јединицама“ (Мршевић Радовић 1987: 48).

Глагол *водити* може бити конституент *еуфемистичке парафразе*, што потврђује израз *водити љубав*:

„водити љубав“:

> Желиш ли да *водимо љубав*, нисмо одавно (Кнежевић, З: 175); Борко је први пут *водио љубав* са женом (Кнежевић, З: 180); Можда су они ноћас *водили љубав* у кревету који је он намијенио тој убожници која је својим блентавим осмијехом разведрила небо његове непритворне мизантропије (Кнежевић, З: 207); Тако смо се договорили и убудуће: кад се год једно другог сети, да у машти *водимо љубав*! (Братић, ЗХ: 77); Сигурно би му радо рекла, кад би смјела, да је ослободи овог мучног сата обострано нежељеног присуства, а она ће свакоме причати да *воде љубав* свако вече, ако му то годи (Селимовић, О: 136).

У конструкцији *водити љубав*, како се из примјера види, еуфемистичко изражавање опсценог садржаја остварује се помоћу *парафразе*, која је настала декомпоновањем еуфемистичке лексеме на њене семе. А *парафраза* је „заправо аналитички термин, односно описни експланативни конкурент лексичком термину“ (Ковачевић 2015б: 171). Због описног карактера парафраза се понекад изједначава са перифразом. Ипак, М. Ковачевић наводи разлике између њих, те истиче: „парафраза и перифраза, у погледу стилске маркираности, јесу супротне језичке јединице: парафраза је немаркирана, а перифраза увијек стилски маркирана језичка јединица. Посредно се то може закључити већ и из чињенице да парафраза није, а перифраза јесте стилска фигура. Посматране у суодносу с перифразама, парафразе би се могле дефинисати као граматикализоване, терминологизиране перифразе“ (Ковачевић 2015б: 172).

Закључак

Секундарна значења глагола *водити* добијају се механизмом метонимије и метафоре. Метонимијски садржај овога глагола јесте „силом одводити, тјерати“. Код ове семантеме присутна је архисема ’премјештати се у простору’, али као сема нижег ранга, док нова архисема постаје ’присиљавати некога да се креће’. Значења која су мотивисана метафоричном трансформацијом диференцијалне семе ’активни субјекат и пасивни објекат’ јесу „бити на челу, предводити“, „предводити у пјесми“ и „руководити, управљати“. У метафоричном процесу ових значења учествује и сема ’усмјереност’ која је заправо „присутна у свим значењима глагола водити“ (Кузњецова 1989: 104). Ова семантичка компонента у садејству са семом ’распростирање кретања по површини’ омогућава развитак значења „пружати се, протезати се одређеним правцем“ и „служити као пут, правац“. Метафоричном трансформацијом семе ’усмјереност’ настају и значења: „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, „упућивати, наводити на нешто“ и „састављати, уносити нешто (писмено)“. Глагол *водити* конституент је перифрастичких израза са декомпонованим предикатом, у којима постаје семикопулативан глагол, а глаголска именица носилац лексичког значења декомпонованог глагола, као у примјерима: „водити преговоре“ → „преговарати“, „водити разговоре“ → „разговарати“ и сл. Такође, *водити* може бити и компонента *еуфемистичке парафразе* „водити љубав“, која настаје декомпоновањем еуфемистичке лексеме на семантичке компоненте.

На крају овог поглавља можемо закључити да су пренесена значења примјерена књижевноумјетничком функционалном стилу, па је сасвим разумљива фреквентност и разноврсност значења глагола којим се означава кретање. Проведена анализа пренесених значења глагола кретања у прозним текстовима српских писаца 20, односно 21. вијека показала је да пренесена, секундарна значења настају из једног центра, тј. из примарног значења. Мали је број значења која настају механизмима метонимије и синегдохе, а највећи број значења развија се механизмом метафоре. Велика продуктивност метафоричних номинација заправо је условљена когнитивним способностима корисника

језика да забиљеже ново знање о неком појму на основу асоцијативног повезивања са већ познатим појмом.

Запазили смо да је извор метафоризације често непредвидљив јер је „свијет асоцијација које стварају семантичко преосмишљавање практично неограничен и зато није никакво чудо што се скуп језичких метафора на први поглед чини као несређен хаос, који не подлијеже систематизацији“ (Скљаревскаја 1987: 60).

Глаголи кретања у књижевноумјетничком стилу реализују широк спектар пренесених значења, па тако продиру у различите лексичко-семантичке групе. Разлог преласка глагола у друге лексичко-семантичке групе, према Кузњецовој, дешава се због диференцијалних сема. Ауторка истиче да „присуство неколико диференцијалних сема у значењу једног глагола, без обзира на то како су међусобно повезани, доводи до тога да у секундарним значењима такви глаголи теже различитим семантичким групама у зависности од тога које категоријално-лексичко обиљежје у њима постаје главно, а често и једино“ (Кузњецова 1978: 9).

Анализа је показала да глаголи прототипичнији у оквиру својих група показују већи степен метафоризације. Наиме, глагол *доћи*, као прототипски представник адлативних глагола реализује највећи број значења, *отићи* остварује највећи полисемијски потенцијал у оквиру групе аблативних глагола, док код глагола који изражавају перлативну концепцију кретања глаголи *прећи* и *проћи* остварују најразноврснија значења. Такође, велики је број перифрастичких јединица чија је компонента глагол кретања. Овакве су конструкције фреквентне у књижевноумјетничком стилу будући да пружају велике могућности за сликовито и експресивно изражавање, а употребљавају се „тамо гдје ентитет из стилских разлога желимо обиљежити конструкцијом, а не његовим правим именом, тј. за то предодређеним лексемом“ (Ковачевић 1991: 70).

У књижевноумјетничком стилу, како је анализа показала, глаголи кретања „појављују се као богат извор метафора, одражавају вишевјековну праксу људи и развој различитих сфера живота друштва, видове премјештања који су, у схватању говорника, асоцијативно повезани неким општим обиљежјима“ (Кисељова, Уханова 2018: 26–27).

4. ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У НАУЧНОМ СТИЛУ

Научни стил има задатак да мисао изрази објективно, разумљиво и јасно. Стога језик у њему има првенствено комуникативну улогу. Овај функционални стил одликује се разноврсношћу подстилова и жанрова. Подстилови су: прави научни (академски), научно-уџбенички и научно-популарни (в. Тошовић 2002: 330; Катнић Бакаршић 2007: 81). За разлику од књижевноумјетничког стила који има широк круг реципијената, научни стил намијењен је ограниченом броју корисника.

Основна функција научног стила јесте „саопштавање, без било каквог дјеловања, поготово без дјеловања сличног оном у књижевноумјетничком функционалном стилу (емоционално-експресивно дјеловање)“ (Тошовић 1995: 24). Овај фунционални стил гради се на стандардној језичком изразу и користи се строго ограниченим језичким средствима. У његове примарне стилске црте убрајају се: апстрактност, уопштеност и наглашена логичност излагања. Карактеристичне особине јесу и: терминологичност, номинализованост, сажетост, објективност, безличност (деагентизованост) и јасноћа.

Са општим начелом науке, тј. начелом логичке организације садржаја и израза, усаглашена су начела објективности (јер је наука ослобођена субјективности побуда пошиљаоца научне поруке и примаоца научне поруке) и апстрактности (будући да је наука ослобођена небитних обиљежја садржаја поруке). При стварању научног дјела научник мора водити рачуна о његовом садржају, представити га као цјелину, издвојити из њега битно и дати га у логичном слиједу. Осим тога, научник треба да има у виду коме је намијењено научно дјело, тј. да садржај своје научне поруке и језик којим тај садржај остварује, прилагоди могућностима примаоца своје научне поруке, а да субјективна средства искористи само ондје гдје су она допуштена (до одређене мјере).

Како смо раније навели, аутори књижевних текстова имају могућност да се служе свим стилистичким потенцијалом језика. С друге стране, научник има разна ограничења у избору језичке грађе, а самим тим и сужену семантичку базу за употребу глагола (в. Тошовић 1995: 112). Глаголска полисемичност највише долази до изражаја у књижевноумјетничком стилу, док у научном стилу нема неку ширину будући да основни лексички фонд чине термини који су моносемични. Друкчије речено, научном стилу није

својствена метафоричност. С обзиром на то да „научни начин изражавања није усмјерен на форму, већ на садржај, језичка се средства не истичу неким посебним језичко-стилским карактеристикама; напротив, она се доживљавају као нешто што треба да буде невидљиво у преношењу научних информација“ (Тошовић 1995: 106). Основни лексички фонд научног језика чини општејезичка лексика која је, по правилу, ослобођена свега онога што је чини субјективном. У овоме функционалном стилу има и метафора, али деметафоризираних метафора које су то престале бити изгубивши експресивност свога значења (в. Силић, Прањковић 2007: 378) и такве се метафоре у литератури називају *излизаним метафорама*.

У научном стилу глаголи се знатно мање употребљавају него у књижевноумјетничком стилу. Силић и Прањковић (2007: 378) сматрају да у научном стилу „вријеме уступа мјесто простору, односно процесуалност супстанцијалности“, а то има за посљедицу статичност научног стила. Због тога се, како истичу, именица више употребљава него глагол. Слично објашњење дају и други аутори (в. Розенталь 1974: 34, Тошовић 1995: 22), наводећи да у овоме стилу преовладавају анализе, тумачења, објашњавања, називи појмова па зато именице заузимају доминантну позицију. На различито функционисање глагола у књижевноумјетничком и научном стилу „утиче то што се књижевноумјетнички функционални стил одликује конкретношћу, а научни апстрактношћу, први је отворен за све стилске слојеве језика, други је крајње терминологизиран“ (Тошовић 1995: 24). Митрофанова истиче да се у научном стилу „не тежи толико увођењу нових глагола колико вишеструком понављању једних те истих. Због тога фреквенција појединих глагола постаје веома висока, а општи глаголски рјечник мален по обиму“ (Митрофанова 1975: 81). Ауторка, такође, констатује да у књижевноумјетничком стилу вишеструко понављање једне те исте ријечи обично свједочи о манама у изражавању, док је у научном стилу та појава заправо закономјерност, диференцијална ознака језика науке која говори о његовој специфичности.

Једна од главних особености глагола у научном функционалном стилу јесте десемантизација. То значи да они губе лексичко-семантичке особине, односно „укидају дио својих значења, и специјализују се у употреби само у једном, двама, рјеђе трима значењима (код веома полисемичних глагола)“ (Митрофанова 1985: 43).

Када је ријеч о глаголима кретања, у књижевноумјетничком стилу они су фреквентно језичко средство и употребљавају се како у основном, тако и у секундарним значењима. С друге стране, у научном стилу појављује се мали број глагола кретања, и то, по правилу, само у пренесеним, односно метафоричним значењима.

У наставку рада анализираћемо значења прототипског глагола кретања – *ићи*, затим значења адлативних глагола: *доћи*, *прићи*, *ући* и *наићи*, аблативних: *поћи* и *изаћи*, перлативних: *прећи* и *проћи*, те значења глагола *водити*, који се разликује од ових наведених по томе што садржи сему 'несамосталност кретања'. Анализу поменутих глагола провешћемо на грађи жанровски различитих текстова научног стила, а почећемо са глаголом *ићи*.

Глагол *ићи*

Сва ексцерпирана пренесена значења глагола *ићи* у научном стилу настала су механизмом метафоре и потпадају у асоцијативна метафорична значења. Издвајамо сљедећа значења: (1) „тежити“, (2) „одвијати се, тећи“ и (3) „наводити“. Нпр.:

(1) „Тежити“:

> Да би се схватила једна васпитна појава, мора се *ићи* ка њеној суштини, ка сазнавању природе те појаве (МП, 151).

(2) „Одвијати се, тећи“:

> Реакција *иде* доста тешко, уз настајање одређеног броја споредних продуката реакције (Х, 199).

(3) „Наводити (нешто)“:

> Уз цитат (испис дела), обавезно *иде* библиографски запис о извору (писац, година издања дела, наслов извора (АП, 131).

Наведене секундарне семантичке реализације глагола *ићи* настале су на основу факултативних, потенцијалних сема примарног значења овога глагола. Као што смо раније навели, 'директивна немаркираност' омогућава да се глаголом *ићи* могу означити како

аблативно, односно, адлативно, тако и перлативно усмјерено кретање. Заједнички елемент примарне и секундарне семеме лексеме *ићи* (1) „тежити нечему“ налази у семи ’адлативност’, тј. приближавање крајњој тачки кретања’. Ово се значење, као што запажамо, добија помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *ка* + *датив*. Семантичка компонента ’континуираност кретања’ фокус је за развитак значења (2) „одвијати се, тећи“ и (3) „наводити (нешто)“, а она су добијена метафоричким преносом номинације са конкретног домена ’континуираног кретања, премјештања у простору’ на апстрактни домен ’одвијања неке промјене’ у значењу (2), односно ’изношења, саопштавања неких података’ у значењу (3).

Перифразе

У реализацији перифраза са глаголом *ићи* учествује метафора. Као нпр.:

„ићи у прилог“ → „бити користан, одговарати“:

> Али, од највеће важности је предочити да један став није нужно погрешан, нити да је доказано како је погрешан, ако се види да се аргументација која *иде* њему *у прилог* заснива на неистини (УЛНМ, 44); Етимологија речи „логика“ (као у „логомахија“) *иде у прилог* овом гледишту (УЛНМ, 51); Наше емоционалне диспозиције веома отежавају да прихватимо извесне ставове, без обзира колико строго сведочанство *иде* њима *у прилог* (УЛНМ, 54); Одговор на прву примедбу заснован је на разлици између значења једног става и сведочанства које *иде у прилог* његовој истинитости (УЛНМ, 180); Теорија је вероватна на основу сведочанства зато што аргументација која *иде* њој *у прилог* припада класи аргументација у којима релативна учесталост r истинитости закључка није нужно 1 иако је премиса истинита (УЛНМ, 181); Приговору да су морални судови изложени предрасудама странчара и секташа, што искривљује наше мишљење о историји сигурно *иду у прилог* многа историјска сведочанства (УЛНМ, 364); Али, он заиста испитује све што недостаје да би сведочанство које тим стварима *иде у прилог* било адекватно (УЛНМ, 402).

У перифрастичкој јединици *ићи у прилог* посебно се истиче компонента ’континуираност кретања’. У овоме изразу, дакле, глагол *ићи* „служи као оператор дуративности“ (Алановић 2013: 44), па се може говорити о „апстрактном нивоу“ значења овога глагола „које се само граничи са (потпуном) десемантизацијом“ (Керкез 1997: 306).

Закључак

За разлику од књижевноумјетничког стила, у којем је глагол *ићи* подложан метонимијској и метафоричној дисперзији, анализа пренесених значења глагола *ићи* у научном стилу показала је да она настају искључиво механизмом метафоричног преноса, и то захваљујући факултативним семама овога глагола, ’директивној немаркираности’ и ’континуираности кретања’. У књижевноумјетничком стилу, како смо показали, поменути глагол актуелизује разноврсна значења будући да се њиме именују различите конкретне и апстрактне ситуације кретања, простирања, итд. С друге стране, у научном стилу забиљежили смо само три значења овога глагола: „тежити“, „одвијати се, тећи“ и „наводити (нешто)“. Семантема „тежити“ настала је на основу компоненте ’директивна немаркираност’, док је компонента ’континуираност кретања’ мотивациони фокус за развитак семантема „одвијати се, тећи“ и „наводити (нешто)“. Значења „тежити“ и „одвијати се, тећи“ реализују се и у књижевноумјетничком стилу, што значи да су семе ’директивна немаркираност’ и ’континуираност кретања’ продуктивне за настанак нових значења у оба стила. Метафорично значење глагола *ићи* – „наводити (нешто)“ забиљежили смо само у грађи научног стила и њиме се „апстрактне представе условно поистовјећују с најуобичајенијим представама, што доприноси схватању и рационалном усвајању научних апстракција“ (Дубоваја 1997: 43).

У књижевноумјетничком стилу бројне су перифразе са глаголом *ићи*. То смо уочили на примјерима метафорске, метонимијске, еуфемистичке и фразеолошке перифразе. У научном стилу, пак, овај глагол конституент је само *метафорске перифразе* „ићи у прилог“ → „бити користан, одговарати“, којом се наглашава ’континуирана процесуалност’.

Све наведено показује да се у књижевноумјетничком стилу глагол *ићи* „користи за опис различитих померања у разним димензијама стварности“ (Миланов 2017: 147), док се

у научном стилу њиме, најчешће, означава апстрактно кретање различитих појава и информација.

Након анализе значења глагола *ићи*, настављамо са испитивањем пренесених значења префиксалних деривата овога глагола. Слиједи анализа адлативних глагола кретања.

ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АДЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Глагол *доћи*

У метафорична значења глагола *доћи* сврставамо семантеме: (1) „произаћи, постати, настати“ и (2) „наћи се, налазити се негдје, заузети своје одређено мјесто“. Као нпр.:

(1) „Произаћи, постати, настати“:

Назив *долази* од термина socius (друг, ортак) и metrium (мера) (МП, 187).

(2) „наћи се, налазити се негдје, заузети своје одређено мјесто“:

На крају, разумљиво, *долази* веома пажљиво урађена библиографија (МП, 127); На једној страни текста обично *долази* 3–5 пасуса (АП, 181).

Настанак издвојених секундарних, метафоричних значења глагола *доћи* омогућава сема ’резултативност’. За реализацију значења (1) „произаћи, постати, настати“ услов је приједлошко-падежна конструкција у којој се налази приједлог *од* са именицом у генитиву. А наведена конструкција показује како се просторни сценариј пута с фокусом на почетној тачки пута и „долажењу од“ преноси на апстрактни домен поријекла имена и етимологије ријечи (в. Шарић 2014: 47). У овој семантичкој позицији *доћи* значи „произаћи, потицати, настати“, што упућује на чињеницу да постоји „инхерентна веза просторног и непросторног у контекстима потицања и поријекла“ (Шарић 2014: 46). Глагол *доћи* реализује и прилошко значење, односно, „близак је копулативним конструкцијама са прилошком вредношћу“ (Станојчић, Поповић 2008: 240), чему је потврда семантичка реализација (2) „наћи се, налазити се негдје, заузети своје одређено мјесто“.

Перифразе

Највећи број значења глагола *доћи* остварује се „у његовој непунозначној, «семикопулативној« употреби у саставу тзв. декомпонованог предиката“ (Ковачевић 2015в: 133). Наводимо сљедеће ексцерпиране примјери:

„доћи до закључка“ → „закључити“:

Тако, док генерализације на основу онога што претпостављамо да су типични случајеви понекад воде лажним закључцима, те генерализације нам омогућују да често *дођемо* до закључака који су истинити, већ према брижљивости којом је наша генерализација формулисана и проверена (УЛНМ, 49); На тај начин може се *доћи* до погрешних закључака (МП, 313); У неким научним дисциплинама (историографским посебно) има разлога истраживати хронологију настанка неке идеје (теорије, метода) да би се *дошло до закључка* да најновији рад није и најбољи (НД, 62); Може се, дакле, узети за истину добро потврђена чињеница о људској свести да закључак једне аргументације обично није познат људима када разматрају премисе или у њих верују, нарочито ако је потребан дуги ланац закључивања да се *дође до закључка* (УЛНМ, 199).

„доћи до објашњења“ → „објаснити“:

Јер, материјал који му служи као првобитни податак може бити фрагментаран, тако да не може *доћи до* потпуног *објашњења* о предмету којим се бави (УЛНМ, 338).

„доћи до сазнања“ → „сазнати“:

У таквим случајевима, као што је напред показано, нужно *долази* до парцијалног, редукционистичког и једностраног *сазнавања* и схватања васпитања (МП, 81); Полазећи од дескрипције, преко експерименталног истраживања, *дошло* се до значајног научног *сазнања* (МП, 152); Анализа се, уосталом, и врши да би се синтезом могло *долазити* до нових и дубљих *сазнања* о систему у целини и свакој његовој компоненти, односно, динамизму, регулацији и управљању (МП, 164); Због сталног ширења научног *сазнања* до којег се *долази* истраживањем проблема, настају нове научне дисциплине (АП, 36); Примењена, као уосталом и сва остала емпиријска педагошка истраживања, иако су усредсређена на педагошку емпирију, није могуће организовати ни полазећи од општих педагошких *сазнања* до којих се *долази* другим врстама педагошких проучавања (МП, 169); Видећемо како се

на основу проучавања особина супстанци *дошло до сазнања* о структури материје (Х, 8); Управо, у том проучавању се може *доћи д*о нових *сазнања* и о предмету, и о потреби, и о значају, и о циљу, и о задацима истраживања (АП, 132); На основу проучене литературе *долази* се *до сазнања* о томе докле се стигло у изучавању истраживачког проблема, на која сазнања се треба ослонити и какве кораке треба предузети у пројектованом истраживању (АП, 134).

Иако је у изразима *доћи до закључка*, *доћи до објашњења*, односно *доћи до сазнања*, именица носилац лексичког значења, глагол *доћи*, ипак „уноси додатну семантичку компоненту којом се модификује радња“ (Тополињска 1982: 36–37), а то значи да се ’адлативност’ транспонује у ’резултативност’. Друкчије речено, *доћи* овдје „преузима на себе модифицирајуће значење обележавања трајања радње, тј. завршетка радње (финитивне акционалности)“ (в. Мразовић, Вукадиновић 2009: 205–212). У овим глаголско-именским спојевима, како се види, именице означавају „производ“ мисаоног процеса, усљед чега глагол *доћи* прелази из семантичког поља кретања у групу глагола мисаоног процеса (в. Мразовић, Вукадиновић 2009: 75), па се изразима типа *доћи до закључка* „представља човјек као активни учесник процеса мишљења“ (Розина 1999: 109). У овим перифрастичким јединицама именица може бити проширена атрибутом. То уочавамо у примјерима:

Полазећи од дескрипције, преко експерименталног истраживања, *дошло се до значајног научног сазнања* (МП, 152); Анализа се, уосталом, и врши да би се синтезом могло *долазити до нових и дубљих сазнања* о систему у целини и свакој његовој компоненти, односу, динамизму, регулацији и управљању (МП, 164); Управо у том проучавању се може *доћи до нових сазнања* и о предмету, и о потреби, и о значају, и о циљу, и о задацима истраживања (МП, 300).

Како се види, атрибути уз именицу *сазнање* ближе је одређују и на тај начин доприносе значењу саме конструкције. Друкчије речено, овдје се перифрастичком јединицом преноси већа количина информација него неперифрастичким конкурентом, те

се тако реализује „компресиони карактер излагања као једна од битних црта научног стила“ (в. Стојановић 2006: 227; Мразовић, Вукадиновић 2009: 216–217).

У конструкцији *до* + *генитив*, осим именица које означавају „производ“ мисаоног процеса, уз глагол *доћи* могу стајати и бројне девербативне именице као нпр. *издвајање*, *стварање*, *нагомилавање*, *повећање*, итд. Издвајамо примјере:

„доћи до издвајања“ → „издвојити“:

> Загревањем са јаким минералним киселинама као нпр. (...) *долази до издвајања* три молекула воде и грађења цикличних производа (X, 219).

„доћи до стварања“ → „створити“:

> Процес полимеризације се запажа по томе што уља очврсну, а када су нанета у виду танког слоја *долази до стварања* танког еластичног филма који је водонепропустан (X, 261).

„доћи до нарушавања“ → „нарушити“:

> Међутим, због деловања паразитарних (интервенишућих) варијабли у експерименталним истраживањима и настојања истраживача да по сваку цену те варијабле контролише (елиминише, неутрализује) *долази до нарушавања* природности васпитно-образовне ситуације, што није случај у акционим педагошким истраживањима (МП, 173).

„доћи до нагомилавања“ → „нагомилати“:

> У присуству супституента првог реда (имају бар један слободан електронски пар) *долази до нагомилавања* електронске густине (X, 149).

„доћи до повећања“ → „повећати“:

> Услед делокализације електрона *долази до повећања* електронске густине у орто и пара положајима чиме се објашњавају реакције супституције фенола које се увек одвијају баш у пара и орто положајима (X, 162).

Како се види, на семантичком су плану основни глагол и декомпоновани предикат еквивалентни, с тим да се декомпонованим предикатом наглашава сема ’адлативност’. Свим наведеним примјерима заједничко је то што именицу у генитиву означава nomina actionis. Ове су именице носиоци лексичког значења декомпонованог глагола, тј. „изражавају апстрактни појам о радњи“ (Кузмина 1970: 67). Будући да у научном стилу „имамо посла са називима радњи, а не са самим радњама у њиховом конкретном животном испољавању“ (Кузмина 1970: 68), јасно је због чега су именице nomina actionis погодно средство за изражавање апстрактних садржаја. А осим тога, „декомпоновани предикат функционише као инструмент интелектуализованих, а по тематици уопштених и апстрактних домена језичке употребе“ (Радовановић 1977: 58).

Закључак

У књижевноумјетничком стилу глагол *доћи*, као надређени глагол којим се изражава адлативно усмјерено кретање, реализује велики број секундарних семантичких реализација које су настале механизмима метонимије и метафоре. Ситуација је друкчија у научном стилу јер се овај глагол остварује у двама метафоричним значењима, а то су: „произаћи, постати, настати“ и „наћи се, налазити се негдје, заузимати одређено мјесто“. Извориште за настанак поменутих значења јесте сема ’завршетак радње’. Значење „произаћи, постати, настати“ својствено је само научном стилу, док смо семантичку реализацију „наћи се, налазити се негдје, заузимати одређено мјесто“ забиљежили и у књижевноумјетничком стилу, с тим да се у књижевноумјетничком стилу ово значење односи на конкретне, а у научном стилу на апстрактне референте.

Анализа је показала да глагол *доћи* много више тежи идиоматизацији израза у научном него у књижевноумјетничком стилу. То значи да се у највећем броју случајева овај глагол појављује као семикопулативни у оквиру декомпонованог предиката, тј. „често служи као везивно ткиво“ (Тошовић 1995: 22). Према томе, глаголске именице које означавају „производ“ мисаоног процеса, као нпр. *закључак, сазнање* или пак именице *nomina actionis* носиоци су лексичког значења декомпонованог глагола. Изразима као нпр. „доћи до закључка“ → „закључити“, „доћи до сазнања“ → „сазнати“, означава се

завршетак радње, што значи да се ’адлативност’ транспонује у ’резултативност’. Уколико је именица у перифрастичкој јединици проширена атрибутом преноси се већа количина информација него неперифрастичким конкурентом, што се уочава у примјерима: *доћи до нових и дубљих сазнања*, *доћи до значајног научног сазнања*, итд.

Глагол *прићи*

У научном стилу глагол *прићи* појављује се, по правилу, као конституент перифрастичких јединица. Наводимо примјере:

„прићи примјеру“ → „анализирати“:

> Ако бисмо на тај начин *пришли* наведеном примјеру, онда се у још оштријој форми поставља захтев да се не остане само на констатовању и опису чињеница (МП, 152).

„прићи с уважавањем“ → „уважити, прихватити (нешто)“:

> Из тих разлога, у разради структуралних евалуационих елемената компетенције научних радника, *прилази се с уважавањем* показатеља светске науке, са циљем да се научна продукција подигне на виши ниво (АП, 278).

Примјери показују да „семантички центар перифразе заузима именички конституент“ те да се наведеним перифразама „изражава радња на уопштенији и апстрактнији начин него управним глаголом“ (Стојановић 2006: 225). Овим се перифрастичким јединицама наглашава ’адлативност’, која се транспонује у ’резултативност’, а то значи да се не приказује конкретна реализације радње нпр. *анализирати примјер*, *уважити* (*нешто*). Према томе, перифраза и неперифрастички конкурент „супротстављају се као начини уопштеног (дискретног) и конкретног описивања радњи и стања“ (Стојановић 2006: 225).

Закључак

Претходна анализа пренесених значења глагола *прићи* у књижевноумјетничком стилу показала је да се поменути глагол појављује у трима метафоричним значењима:

„стати на нечију страну, удружити се с ким“, „прихватити се, латити се (неког посла)“ и „настати, наступити“. С обзиром на узак спектар значења овога глагола у књижевноумјетничком стилу не чуди податак да у научном стилу нисмо пронашли ниједно секундарно значење датог глагола. Наиме, у овоме функционалном стилу глагол *прићи* појављује се, по правилу, као компонента метафорске перифразе. А метафорске перифразе које смо забиљежили су: „прићи примјеру“ → „анализирати (примјер)“ и „прићи с уважавањем“ → „уважити, прихватити (нешто)“. За разлику од неперифрастичког синонима, овим се перифрастичким јединицама потцртава компонента ’адлативност’, која се транспонује у ’резултативност’.

Глагол *ући*

Једино пренесено, метафорично значење глагола *ући* које смо забиљежили у корпусу јесте (1) „убрајати се, спадати“. Издвајамо примјере:

> За сваки научни или стручни рад („библиографску јединицу“) који *улази* у радну библиографију наводе се сви потребни библиографски подаци (АП, 33); У завичајне збирке *улазе* све публикације и документи који се односе на географско подручје на коме је библиотека смештена и на публикације чији су аутори са тог подручја, без обзира на место где су објављене (АП, 64); Насловна страница, страница са impresumom, страница са предговором, странице без текста се не пагинирају, али *улазе* у укупни збир страница публикације (АП, 247); У садржај публикације *улази* и попис табела, илустрација и прилога, при чему се у садржај уноси број и назив табеле и страница на којој се налази (АП, 256); У извештају о истраживању *улази* само оно што је у директној функцији обављеног проучавања и истраживања (МП, 311).

Како се види, значење глагола *ући* „убрајати се, спадати“ развија се помоћу механизма метафоре на основу сличности са семом префикса *у-* која се односи на ’продирање, доспијевање у нешто, у оквире, у унутрашњост нечега’.

Перифразе

Глагол *ући* конституент је сљедећих *метафорских перифраза*:

„ући у дискусију“ → „почети дискутовати“:

Али, ми *улазимо у дискусију* коју морамо оставити за касније (УЛНМ, 205).

„ући у проблеме“ → „почети се бавити проблемима“:

Не можемо *улазити у* ове важне *проблеме*, изузев у кратку дискусију о предикабилијама (УЛНМ, 253).

„ући у расправу“ → „почети расправљати“:

У такве *расправе* ми овде не можемо *улазити* (УЛНМ, 14).

„ући у истраживање и писање научног дјела“ → „почети истраживати и писати научно дјело“:

Истраживач са темом *улази у истраживање и писање научног дела* (АП, 115).

„ући у употребу“ → „почети се употребљавати“:

Сва та неслагања и разликовања само су потврда да је социометрија *ушла у употребу* и да пракса те врсте истраживања намеће многа методолошка питања која треба проучавати, проверавати и, ако је потребно, мењати (МП, 265).

„ући у састав“ → „постати дио чега“:

У природи су веома заступљене маноза, која *улази у састав* полисахарида манана и галактоза која *улази у састав* полисахарида галактана (Х, 216); Глицерол *улази у састав* масти и уља а користи се у кожарској индустрији, козметици, као антифриз, додатак чоколади и за добијање глицерол-тринитрата или „нитроглицерина“ (Х, 160); Протеини као високомолекуларна полимерна једињења састављена од 20 аминокиселина имају веома сложену

структуру која је последица броја мономера који *улазе у састав* молекула протеина (X, 236); Масне киселине су органске киселине које обавезно *улазе у састав* сложених липида (X, 257); Како киселине тако и виши алкохоли који *улазе у састав* воскова имају од 8 до 36 угљеникових атома (X, 258).

За перифрастичке јединице чији је конституент глагол *ући*, М. Алановић (2013: 51) истиче да је слика метафоризације просторних односа врло уочљива и да се њоме означава заузимање каквог простора при чему се то заузимање остварује као освајање његове унутрашњости. То значи да се у овим перифразама компонента ’интралокализације’ транспонује у ’инхоативност’, односно почетак вршења радње, што потврђују примјери „ући у дискусију“ → „почети дискутовати“, „ући у расправу“ → „почети расправљати“ и „ући у употребу“ → „почети се употребљавати“. За разлику од ових перифраза, у изразу „ући у састав“ → „постати дио чега“ акценат се ставља на сему ’извршења радње’. Ова перифраза погодна је за изражавање у научном стилу, а поготово у уџбеничком подстилу будући да објашњава структуру одређених појмова.

Закључак

Док се у књижевноумјетничком стилу значења глагола *ући* развијају механизмима метонимије, синегдохе и метафоре, у научном стилу актуелизују се само метафорична значења. То је сасвим очекивано с обзиром на то да се метонимијски и синегдохски транспонована значења односе на физички аспект кретања, а таква се значења ријетко употребљавају у научном стилу. Метафорично индуковано значење глагола *ући* које се реализује у овоме стилу јесте „убрајати се, спадати“, а њега смо пронашли и у књижевноумјетничком стилу. Наведено значење, како смо раније навели, настало је метафоричном трансформацијом семе префикса у-, ’продирање, доспијевање у нешто, у оквире, у унутрашњост нечега’, а за колокат има модел *у* + *акузатив*. Перифрастичке јединице које се јављају у научном стилу су: „ући у дискусију“ → „почети дискутовати“, „ући у расправу“ → „почети расправљати“, „ући у употребу“ → „почети се употребљавати“. Свим овим изразима заједничко је то што се наглашава почетак вршења радње. Осим фазне модификације радње, перифразама чија је компонента глагол *ући*

може се означити и егзистенцијално значење, што потврђује примјер „ући у састав“ → „постати дио чега“.

Глагол *наићи*

Метафорична значења глагола *наићи* која смо забиљежили у корпусу су: (1) „уочити, примијетити“ и (2) „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама). Ова значења репрезентују сљедећи примјери:

(1) „Уочити, примијетити нешто“:

> У сваком покушају да потпуно докажемо ставове од практичног значаја ми тако *наилазимо* на два питања која су у томе садржана (УЛНМ, 43); У појединим случајевима *наилази* се на беспотребно описивање истраживачких поступака, који су постали већ стандарди у одређеној научној области (АП, 135).

(2) „Доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама)“:

> Специфичне тешкоће на које се *наилази* у проучавању процеса закључивања по вероватноћи леже у рашчлањивању велике разноврсности таквих процеса на њихове компоненте (УЛНМ: 197); Проблеми на које *наилазимо* у свакодневном животу могу да се реше, ако уопште могу да се реше, применом научног метода (УЛНМ: 401).

Наведена секундарна значења, како показују примјери (1) и (2), настала су на основу семантичке компоненте ’изненадни, случајни долазак’. У овим семантемама глагол *наићи* „омогућава да се пасивно збивање, које је усмерено на резултат тог збивања, прикаже као активан процес“ (Мразовић, Вукадиновић 2009: 223). Значења „уочити, примијетити нешто и „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама)“, како се види, као колокат захтијевају навођење модела *на* + *акузатив*.

Закључак

Проведена анализа секундарних значења глагола *наићи* показала је да је сема ’изненадни, случајни долазак’ продуктивна будући да се актуелизује у двама забиљеженим метафоричним значењима: „уочити, примијетити“ и „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама)“. Обје семантичке реализације добијају се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *на + акузатив*. Значење „уочити, примијетити“ нисмо забиљежили у књижевноумјетничком стилу, док је семантичка реализација „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама) подударна у оба функционална стила.

ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА АБЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Глагол *поћи*

Метафорична значења глагола *поћи* која смо забиљежили у научном стилу су: (1) „темељити се, имати основ у чему“ и (2) „почети“. Издвајамо примјере:

(1) „Темељити се, имати основ у чему“:

> Евалуација научних и стручних чланака углавном *полази* од методолошких критеријума (АП, 279); Наведена мишљења, иако *полазе* од неких карактеристика које су васпитању стварно својствене, које су присутне у њему, треба прихватити, ипак, са великом резервом (МП, 61); Емпиријско-аналитичка истраживачка традиција *полази* од епистемолошке и методолошке претпоставке према којој је настава „структура узрочно повезаних варијабли“, а не „комплексна интеракција група и појединаца у одређеној социјалној средини“ (МП, 85); За разлику од експерименталне методе, која исто тако *полази* од емпиријских чињеница, чији је основни задатак да утврди постојање каузалних (узрочно-последичних) односа у васпитној емпирији (да утврди каузалне законе), дескриптивној методи то није циљ (МП, 150); Логика, као и физика или нека друга наука, *полази* од општедруштвене чињенице коју бележе лексикографи, да извесне речи имају извесна значења,

то јест да означавају извесне ствари, релације или операције (УЛНМ, 51); У заснивању теорије реалних бројева, *полази* се од следеће аксиоме (МА, 5); У потпуно стриктном заснивању функција, *полази* се од аксиома реалних бројева, а затим се доказује постојање степена и рационалних корена (МА, 42); Коначно, сви системи етике *полазе* од извесних фундаменталних претпоставки, и ако се два човека не слажу у погледу једне такве претпоставке, нема начина да се изгладе разлике у мишљењима (УЛНМ, 376); Приликом састављања једначина хемијских реакција *полази* се од следећих основних правила (Х, 5).

(2) „Почети“:

Фразно претраживање *полази* од написане фразе у наводницима (АП, 67).

Значења (1) „темељити се, имати основ у чему“ и (2) „почети“ добијена су метафоричном трансформацијом семе ’ингресивност’, тј. ’почетак радње’. Ова се значења добијају помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *од* + *генитив*, а њоме се управо „повезује концепт метафоричкога кретања неког ентитета од одређеног извора“ (Шарић 2014: 59).

Закључак

У научном стилу глагол *поћи* има ужи спектар значења него у књижевноумјетничком стилу јер се појављује у двјема семантичким реализацијама, и то: „темељити се, имати основ у чему“ и „почети“. Заједнички елемент основне и ових секундарних семема глагола *поћи* налази се у компоненти ’ингресивност’, односно почетак радње. Поменута метафорична значења, како се види, остварују се у приједлошко-падежној конструкцији *од* + *генитив*. Значење „почети“ актуелизује се и у књижевноумјетничком стилу, док је семантичка реализација „темељити се, имати основ у чему“ иманентна научном стилу. Овим се значењем, како се види из примјера, означава заснивање на каквим чињеницама, критеријумима, итд.

Глагол *изаћи*

У корпусу биљежимо само једно мотивисано метафорично значење глагола *изаћи*, а то је „објавити“. Нпр:

> Најчешће су то серијске публикације које представљају периодична издања, која *излазе* у сукцесивним свескама, имају бројчану и хронолошку нумерацију и једнообразно дизајнирање насловне странице (АП, 16); *Излазе* под називима референтни билтени и то по серијама које одговарају одређеним научним дисциплинама (АП, 26); Штампане верзије најчешће *излазе* у редовним интервалима током календарске године, квартално или двомесечно, а затим се кумулирају у годишњем издању (АП, 27).

Примјери показују да је значење лексеме *изаћи* изведено на основу семантичке компоненте екстралокализација, ’кретање изнутра вани’.

У научном стилу глагол *изаћи* може бити функционално и категоријално подударан с модалним ријечима (в. Ковачевић 2009: 173), чему су потврда сљедећи примјери:

> Као последица овакве дефиниције *излази* да је arcsin (sin x) ≠ x ако x ∉ (...) (МА, 21); Из дефиниције *излази* да је (...), чиме је доказ завршен (МА, 37); Из дефиниције *излази* да је (...) ако и само ако постоји два подниза низа {xn} која имају граничне вредности, али су оне различите (МА, 46); Из (12) и (13) *излази* да је (...), чиме је доказана и неједнакост троугла (МА, 49); Из 2° *излази* да је функција f интеграбилна на сегментима [a, c] и [c, b], па се вредности интеграла могу добити као граничне вредности по произвољном низу подела (МА, 169); Из теореме *излази* да се неједнакости интеграцијом одржавају, односно да се „неједнакост може интегралити“ (МА, 171); Из једнакости диференцијала *излази* и једнакост одређених интеграла у истим границама (МА, 240).

Како се види, глагол *изаћи* реализује значење „слиједи, према томе, једнако је, дакле“, што значи да конверзијом[18] прелази у модалну ријеч, тачније, постаје „модална закључна партикула“. Овдје се глагол остварује искључиво у облику презента, и то имперсоналног облика, 3. лица једнине, „вјероватно зато што се он, будући неконгруентан са субјектом, најлакше ослобађа особина предикативности, најлакше депредикатизује“ (Ковачевић 2009: 177). Примјери показују да *изаћи* реализује значење закључивања, а у овој семантичкој позицији има вриједност партикуле која „без сумње потпада под епистемичка модална значења, зато што оно подразумијева модалне судове изведене на основу дедукције, а то нужно значи да су пропозиције изражене тим исказима подложне неистинитости будући да се аргументовано могу и нападати и бранити“ (Ковачевић 2009: 185). На основу наведеног јасно је да лексему *изаћи* треба „третирати као модалну партикулу, а не као глагол“ (Ковачевић 2009: 190).

Перифразе

Метафорску перифразу са глаголом *изаћи* илуструје примјер:

„изаћи из оквира неке дисциплине“ → „престати припадати некој дисциплини“:

> Далеко су чешћи случајеви иоле целовитије и свестраније проучавање и истраживање неког педагошког питања *излази из оквира једне* и прелази у подручје две, три, па и више педагошких дисциплина (МП, 110).

У издвојеном примјеру неперифрастички конкурент „престати припадати некој дисциплини“ наглашава архисему, а перифраза „изаћи из оквира неке дисциплине“ ставља акценат на сему префикса *из-* која се односи на ’престанак радње’. Према томе, значење

[18] Као посљедице конверзије глаголске алолексе у модалну ријеч, М. Ковачевић (2009: 175) наводи сљедеће: а) изворно глаголска лексема постаје непромјењива, употребљава се у само једном облику; друкчије речено, глаголска алолекса не припада више глаголској него категорији партикула или модалних ријечи, б) постајући модална партикула, глаголска алолекса у интермедијалној позицији губи функцију реченичног предиката, добијајући функцију реченичног прилога као модалног оквира реченице, в) глаголска алолекса конвертована у модалну партикулу значењски се осамостаљује, лексикализује, удаљавајући се од основног значења глаголске лексеме.

овог израза може се схватити „као ’не бити више у стању S’ или не бити више у околности S’“ (Алановић 2013: 45).

Закључак

Анализа пренесених значења глагола *изаћи* у научном стилу показала је да се овај глагол јавља само у једном метафоричном значењу, а то је „објавити“. Ово је значење настало на основу компоненте ’екстралокализација’, тј. кретање из унутрашњости локализатора. Значење „објавити“ актуелизује се такође и у књижевноумјетничком стилу. Међутим, на примјерима ексцерпираним из уџбеника математике показали смо да *изаћи* остварује и значење „слиједи, према томе, једнако је, дакле“, што значи да конверзијом, искључиво у облику презента, постаје модална закључна партикула. То заправо значи да се овај глагол лексикализује, тј. осамостаљује своје значење па у научном стилу служи у сврху закључивања, као једног „од најбитнијих начина формирања епистемичких судова“ (Ковачевић 2009: 183).

Док су у књижевноумјетничком стилу фреквентне разнолике перифрастичке јединице са глаголом *изаћи*, у научном стилу забиљежили смо само један примјер метафорске перифразе „изаћи из оквира неке дисциплине“ → „престати припадати некој дисциплини“, гдје се потцртава семантичка компонента ’престанак радње’.

ПРЕНЕСЕНА ЗНАЧЕЊА ПЕРЛАТИВНИХ ГЛАГОЛА КРЕТАЊА

Глагол *прећи*

Пренесена значења глагола *прећи* која смо забиљежили јесу: мотивисано метафорично значење (1) „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“ и асоцијативно метафорично значење (2) „промијенити се, постати друго“. Ова се значења активирају у семантичкој позицији, као нпр.:

(1) „Напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“:

А сада *прелазимо* на брижљивије проучавање услова које такве хипотезе морају да задовоље (УЛНМ, 227); *Прелазимо* на трећу употребу бројева (УЛНМ, 310); Време је да *пређемо* на друго питање: да ли је доказ потпун? (УЛНМ, 415).

(2) „Промијенити се, постати друго“:

Негативни јони, анјони, предају наелектрисање аноди и *прелазе* у неутралне атоме или атомске групе док позитивни јони, катјони, примају електроне од катоде и *прелазе* у наутралне атоме или атомске групе (X, 113); Приликом растварања сахарозе у води као растварачу, молекули сахарозе из кристалне структуре *прелазе* у раствор (X, 60); Са примарним аминима азотаста киселина гради N – нитрозо једињења која спонтано *прелазе* у диазонијум соли које се одмах разлажу на одговарајући алкохол и елементарни азот (X, 204).

Како се види, семантичка компонента ’перлативност’ мотивациони је фокус за развитак значења (1) „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“. А да би се исказала перлативност, како истиче В. Митриновић (1990: 64), „потребни су допунски показатељи категорије смера, као што су предлози, односно падешки наставци за акузатив или инструментал“. Примјери показују да се у овоме значењу ’линија кретања’ изражава конструкцијом *на* + *акузатив* те се тако означава престанак једне ситуације и почетак друге. Семантема (2) „промијенити се, постати друго“ добијена је на основу потенцијалне семе, компоненте префикса *пре-*, ’претварање, превођење из једног стања у друго’. Овом се семантичком реализацијом означава прелазак анјона у атоме, молекула у раствор.

Перифраза

Метафорску перифразу са глаголом *прећи* репрезентује примјер:

„прећи на подручје осталих наука“ → „захватити (остале науке)“

За целовитије проучавање неке педагошке појаве (процеса, стања, односа, резултата и сл.) није довољно остајати само у оквирима педагошке науке (није

довољно организовати само моно – и интердисциплинарна педагошка истраживања), већ се мора *прелазити* и *на подручја осталих наука* (МП, 111).

Како се види, у основи перифразе је метафора, која овдје почива на преношењу значења по сличности, тачније на постојању семантичке компоненте ’перлативност’, тј. линија кретања.

Закључак

Анализа је показала да се у научном стилу глагол *прећи* појављује у двјема секундарним семантичким реализацијама, и то: „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“ и „промијенити се, постати друго“. Значење „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“ настало је на основу компоненте ’перлативност’, која је диференцијална сема основног значења глагола *прећи*, што значи да потпада у мотивисана метафорична значења. Семантема „промијенити се, постати друго“ убраја се у асоцијативна метафорична значења будући да њен настанак омогућава факултативна сема примарног значења, тј. сема префикса *пре-*, ’претварање, превођење из једног стања у друго’. Ове су семантичке реализације подударне и у књижевноумјетничком стилу, мада значење „промијенити се, постати друго“ подразумијева различите денотате у поменутим функционалним стиловима. У књижевноумјетничком стилу односи се на метафорични пренос номинације са конкретног домена кретања на апстрактни план преласка из једног стања у друго (нпр. задовољство *прелази* у одушевљење, разговор *прелази* у свађу), док се у научном стилу, тачније у уџбенику хемије ово значење најчешће односи на прелазак молекула у раствор (нпр. негативни јони, анјони *прелазе* у неутралне атоме).

За разлику од књижевноумјетничког стила, у којем се јављају метонимијске и синегдохске перифразе са глаголом *прећи*, у научном стилу биљежимо метафорску перифразу „прећи на подручје осталих наука“ → „захватити (остале науке).“ Наведена перифрастичка јединица еквивалентна је неперифрастичком синониму, с тим да се њоме наглашава компонента ’перлативност’.

Глагол *проћи*

Једино пренесено значење глагола *проћи* које смо забиљежили у научном стилу јесте: (1) „подврћи се чему“. Наведено значење егземплификује примјер:

(1) „подврћи се чему“:

> Сматра се да научно релевантну информацију чини било који скуп података који су *прошли* ригорозну проверу научног метода (АП, 11).

Дати примјер показује да у семичкој структури метафоричног значења „подврћи се чему“ у први план долази семантичка компонента префикса *про-*, ’довршена радња’. Према томе, у овој семантичкој позицији глаголом *проћи* означава се завршетак провјере научног метода.

Перифразе

У основи перифраза са глаголом *проћи* може бити: а) метафора и б) фразеологизам. а) *Метафорску перифразу* репрезентује примјер:

„проћи етапе / кроз низ ступњева“ → „захватати, мијењати“:

> Нема педагошког научног проучавања и истраживања које не би *пролазило* напред наведене три *етапе* и за које није потребно урадити поменуте научноистраживачке пројекте (МП, 297); Овај метод је такође био примењен у социјалној антропологији да би се показало како друштва и њихове установе, као биолошке врсте, неприкидно еволуирају и *пролазе кроз низ ступњева или форми* (УЛНМ, 356).

У перифрастичким јединицама са глаголом *проћи*, како наводи М. Алановић, „актуелизује се резултативна компонента којом се модификује радња коју именује објекат или адвербијал“ (Алановић 2013: 54). С обзиром на то да је у датим контекстима употријебљен имперфективни парњак овога глагола, наведеним перифрастичким изразима „идентификује се развојна фаза какве радње“ (Алановић 2013: 54).

б) *Фразеолошку перифразу* са глаголом *проћи* илуструје примјер:

„проћи кроз више руку“ → „пасти под чију надлежност, под чију контролу“:

> Од истраживања до објављивања научни или стручни рад *прође кроз више руку* (НД, 140). {= *научни или стручни рад прегледа више људи*}.

Наведени примјер показује да у основи перифразе стоји фразеологизам. Док неперифрастички конкурент потцртава архисему, фразеолошка перифраза наглашава сему ’перлативност’, тј. линију кретања, што потврђује и реакцијска допуна *кроз* + *акузатив*. Према ријечима Шишлове (2020: 577), „употреба фразеологизама са њиховом семантичком цјеловитошћу, експресивношћу и изразитом стилском обојеношћу у супротности је са захтјевима тачности и објективности који се постављају у текстовима научног стила“. Присуство фразеологизама у овом функционалном стилу ауторка објашњава утицајем разговорног или научно-популарног дискурса (в. Шишлова 2020: 577).

Закључак

Проведена анализа показала је да једино секундарно, метафорично значење глагола *проћи* које се актуелизује у научном стилу јесте „подврћи се чему“. Ово значење индуковано је семом ’довршена радња’, а реализује се и у књижевноумјетничком стилу. У књижевноумјетничком стилу глагол *проћи* има изражен полисемијски потенцијал, како се и из анализираних примјера види, док се у научном стилу остварује дакле, само у једном значењу. Осим тога, овај глагол је конститутивни елемент бројних перифрастичких јединица, у чијој су основи метафора и метонимија, што смо и показали на примјерима ексцерпираним из прозних текстова српских писаца 20, односно 21. вијека. Метафорску перифразу са овим глаголом, као нпр. „проћи етапе / кроз низ ступњева“ → „захватити, мијењати“ пронашли смо и у грађи научно-уџбеничког подстила. Фразеолошку перифразу, као нпр. „проћи кроз више руку“ → „пасти под чију надлежност, под чију контролу“, којом се наглашава сема ’перлативност’ забиљежили смо такође у научном, али не и у књижевноумјетничком стилу. Иако је научни стил лишен експресивних језичких средстава, наведени примјер перифразе у чијој је основи фразеологизам показује да је присуство оваквих јединица ипак могуће, што се може објаснити утицајем разговорног стила или научно-популарног подстила.

Глагол *водити*

У научном стилу биљежимо сљедећа метафорична значења глагола *водити*: (1) „упућивати, наводити на нешто“, (2) „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ и (3) „тежити“. Нпр.:

(1) „Упућивати, наводити на нешто“:

> Између тако противречних ставова обично се одлучујемо изводећи последице сваког става и искључујући као лажну ону хипотезу која *води* лажним закључцима, то јест резултатима који не преовладавају у области опажљивих чињеница (УЛНМ, 44); Постоји распрострањени утисак да лажне премисе логички морају *водити* ставовима који су лажни (УЛНМ, 44); Али, наше закључивање је, очигледно, оног типа који често *води* правом закључку (УЛНМ, 49); Док се значење мере вероватноће једног процеса закључивања релативна учесталост с којом ће тај тип закључивања *водити* истинитим *закључцима* из истинитих премиса, истина је да у већини случајева, као што ћемо видети, одређена нумеричка вредност вероватноће није позната (УЛНМ, 182); Права супротност није између дедуктивног и индуктивног закључивања, већ између процеса закључивања који *воде* нужним закључцима и процеса закључивања који *воде* вероватним закључцима (УЛНМ, 294).

(2) „Доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“:

> Такав приступ проучавању васпитања *водио* је, исто тако, ка негирању педагогије, разбијању њеног предмета – васпитање – на више ’наука’ (МП, 82).

(3) „Тежити“:

> То је идеал којем *води* наше истраживање, али он ретко може, ако уопште може, да буде постигнут (УЛНМ, 230).

Како се види, семантичка компонента ’усмјереност’ мотивациони је фокус наведених метафоричних значења глагола *водити*, с тим да значење (2) „доводити до

нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ има извориште и у семи ’усклађеност’, која је трансформисана у ’узрочно-посљедичну зависност’. Значења „упућивати, наводити на нешто“ и „тежити“ као колокат захтијевају навођење бесприједлошког датива, док се семантичка реализација „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ добија помоћу реакције *ка + датив*.

Перифразе

Перифрастичке јединице чији је конституент глагол *водити* чине сљедећи изрази:

„Водити рачуна → „бринути о нечему, обазирати се на нешто, узимати нешто у обзир“:

> Формално, са конвергентним несвојственим интегралима радимо исто као и обичним, с тим што *водимо рачуна* о томе да је интервал бесконачан (МА, 179); При томе треба *водити рачуна* о томе да у случају дивергентног реда овај симбол нема бројну вредност (МА, 195); Притом, неопходно је *водити рачуна* да се не изневери главна идеја аутора, да му се не припише нешто што није рекао (НД, 73); Када се употребљавају бројке (саме или у комбинацији са насловима), треба *водити рачуна* о томе да су римске бројке надређене арапским (означавају веће целине), а велика слова малим словима (НД, 84); С једне стране, треба *водити рачуна* о томе да буде проверљиво оно што је цитирано, а с друге постоји тежња да штампање рада буде што је могуће више економично (НД, 129).

„Водити дискусију → „дискутовати“:

> Када се рад пише за неки научни или стручни скуп, *дискусија* која се на том скупу *води* може да помогне да се понешто у тексту промени (НД, 93); На научним скуповима дешава се да се рад не може прочитати у целости (због ограниченог времена излагања) те се усмено излажу основне идеје које су дате у писаном раду, а такође је, након читања једног рада или тематски сродне скупине радова предвиђено да се о њима *води дискусија* (НД, 120).

На семантичком плану основни глагол и перифрастички предикат потпуно су еквивалентни, с тим да се перифрастичким јединицама потцртава ’континуирана процесуалност’, тј. трајање каквог процеса. То значи да глагол *водити* није потпуно већ дјелимично десемантизован, „будући да глагол у перифрастички предикат уноси и лексичко-семантичке информације, тј. лексичко-семантичко значење глаголског конституента слива се са лексичко-семантичким значењем номинализованог конституента и са њим твори једну целину“ (Керкез 1997: 307).

Закључак

Пренесена значења глагола *водити* настају механизмом метафоре и то трансформацијом семе ’усмјереност’. На основу ове компоненте настају семантичке реализације „упућивати, наводити на нешто“, „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ и „тежити“. У метафоричном процесу глагола *водити* могу учествовати двије семе, што потврђује значење „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, чије је полазиште не само у компоненти ’усмјереност’ већ и у семи ’усклађеност’, која се транспонује у узрочно-посљедичну зависност’. Од наведених значења, два су подударна у књижевноумјетничком стилу, и то: „упућивати, наводити на нешто“ и „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, док смо значење „тежити“ пронашли само у књижевноумјетничком стилу. За разлику од књижевноумјетничког стила, у којем смо забиљежили разнолике примјере перифрастичких јединица са глаголом *водити*, у чијој је подлози декомпоновани предикат, као и примјере еуфемистичке парафразе, у научном стилу пронашли смо сљедеће примјере: „водити рачуна“ → „бринути о нечему, обазирати се на нешто, узимати нешто у обзир“ и „водити дискусију“ → „дискутовати“. А овим се изразима потцртава ’континуирана процесуалност’, тј. трајање каквог процеса.

На крају овог поглавља можемо закључити да се у научном функционалном стилу, тачније у научно-уџбеничком подстилу појављује мали број глагола кретања. Они се, по правилу, јављају у једном или двама значењима. Изузетак су семантички најбогатији глаголи, *ићи* и *водити* који се јављају у трима значењима. У научном функционалном

стилу глаголи кретања показују тенденцију идиоматизације будући да се образују сталне везе семикопулативних глагола и глаголских именица. Овакве конструкције заједно са другим језичким средствима учествују у изграђивању спецификума научног функционалног стила, одражавајући његове основне стилске црте (Лариохина 1979: 133–134).

5. ЗАКЉУЧАК

Предмет овога рада било је испитивање пренесених значења глагола кретања у књижевноумјетничком и научном стилу. Под пренесеним значењем подразумијевали смо сва значења једне полисемантичке структуре која су директно или индиректно изведена од основног значења. Глаголи кретања одабрани су за анализу због тога што означавају кретање као једно од основних људских својстава, а како су семантички најбогатије лексеме које се односе на човјека, претпоставили смо да глаголи кретања имају велики полисемијски потенцијал. Осим тога, питање глагола кретања било је разматрано у бројним радовима, али ни у једној досадашњој студији, па чак ни у једноме раду посвећеном глаголима кретања тема нису били глаголи кретања у пренесеном значењу, и то у двама по својим суштинским особинама готово искључујућим функционалним стиловима. Како је пренесено значење најпримјереније књижевноумјетничком стилу, а најнесвојственије научном функционалном стилу, управо је корпус та два стила узет да се покаже које су инваријантне, а које варијантне особине што на нивоу просторне као основне мисаоне категорије, коју овдје репрезентују глаголи кретања, дате стилове чини чак интерферентним. Дакле, наша тема није подразумијевала само лексиколошку анализу метафоричних глагола кретања, него и њихову функционалностилску репартицију, везану за два функционална стила, и то књижевноумјетнички, којем је метафоричност готово својствена особина, и научни, који у основи искључује метафоричност.

Када је ријеч о књижевноумјетничком стилу, као грађа за истраживање служили су нам тематски различити прозни текстови српских писаца 20, односно 21. вијека. Примјере глагола кретања ексцерпирали смо из прозних остварења аутора с почетка 20. вијека – Петра Кочића, затим из текстова писаца послијератног српског модернизма – Ива Андрића, Милоша Црњанског и Бранка Ћопића, а такође и аутора друге половине 20. вијека – Меше Селимовића, Добрице Ћосића, Миодрага Булатовића, Данила Киша, Драгослава Михаиловића, Мома Капора, Добрила Ненадића, Радослава Братића. Поред наведених аутора, корпус је обухватао и текстове савремених писаца Горана Петровића, Лабуда Драгића, Ранка Рисојевића, Слободана Владушића, Владимира Кецмановића, Дејана Стојиљковића, Жељка Пржуља, Саше Кнежевића. За корпус истраживања пренесених значења глагола кретања у научном стилу узети су жанровски различити

текстови научног стила, и то из области педагогије, математике, хемије, логике и методологије научног истраживања.

Испитивање пренесених значења глагола кретања проводили смо помоћу методе компоненцијалне анализе, што значи да смо семантички садржај глагола декомпоновали на семантичке компоненте.

Основни критеријум за класификацију глагола кретања биле су диференцијалне семантичке компоненте, па су у анализу укључени интранзитивни глаголи које карактерише сема ’самосталност кретања’ и транзитивни глаголи који садрже сему ’несамосталност, узрокованост кретања’. У оквиру глагола који садрже сему ’самосталност кретања’ у текстовима књижевноумјетничког стила анализирани су прототипични глаголи кретања који садрже генеричку семему ’мијењати мјесто у простору’, тј. глаголи *кренути* и *ићи*, а затим и префиксални деривати глагола *ићи*. Поткритеријум за префигиране глаголе била је компонента ’правац кретања’, на основу које смо издвојили три групе глагола: адлативне (*доћи*, *прићи*, *ући*, *наићи* и *заћи*), аблативне (*отићи*, *поћи*, *изаћи* и *сићи*) и перлативне глаголе (*прећи*, *проћи*, *обићи* и *разићи се*). Од глагола које карактерише сема ’несамосталност кретања’ анализом је обухваћен само глагол *водити* зато што је он семантички најбогатији глагол који садржи поменуту компоненту. У научном стилу нисмо пронашли све наведене глаголе, па смо пажњу усмјерили на глаголе: *ићи*, затим адлативне глаголе: *доћи*, *прићи*, *ући* и *наићи*, аблативне глаголе: *поћи* и *изаћи*, перлативне глаголе: *прећи* и *проћи* и глагол *водити*.

Пренесена значења глагола кретања анализирали смо с обзиром на типове семантичких трансформација, које као резултат дају полисемантичку дисперзију једне лексеме, а то су: метонимија, синегдоха и метафора. Поткритеријум за описивање метафоричних значења биле су семантичке компоненте које учествују у процесу метафоризације. Тако смо издвојили двије групе метафоричних значења: *мотивисана метафорична значења*, гдје смо сврстали семантичке реализације чији настанак омогућава диференцијална сема основног значења глагола и *асоцијативна метафорична значења*, гдје потпадају значења која омогућава потенцијална, факултативна сема примарног значења глагола.

Анализу пренесених значења глагола кретања почели смо са глаголом *кренути*. Овај глагол забиљежили смо у књижевноумјетничком, али не и у научном функционалном стилу. У књижевноумјетничком стилу значења глагола *кренути* развијају се механизмима метонимије и метафоре. Метонимијским преносом настају значења „отићи“ и „поћи заједно с неким усмјеравајући правац кретања, повести“. Најпродуктивнија, а заправо и једина семантичка компонента која омогућава настајање метафоричних значења овога глагола јесте ’ингресивност’, тј. почетак радње, а издвојили смо сљедећа значења: „дићи се, устати, поћи (на некога, против некога), напасти“, „почети расти, почети тјерати нове изданке“, „почети се повољно развијати; уопште добити неки неки обрт, почети се развијати у одређеном правцу“, „почети, започети, отпочети“, „почети чинити нешто“, „приступити остварењу нечега, предузети нешто, ријешити (се)“. Једна од полазних хипотеза била је та да пренесена значења глагола кретања не чине хомогену семантичку групу. То смо потврдили већ при анализи глагола *кренути*, гдје смо показали да се значења овога глагола уплићу у друге семантичке групе. Тако нпр. у значењу „напасти (кога)“ глагол *кренути* припада лексичко-семантичкој групи глагола борбе, док се нпр. у значењу „почети, започети, отпочети“ овај глагол уплиће у групу фазних глагола.

Разматрајући полисемијски опсег глагола *ићи* у књижевноумјетничком стилу, закључили смо да овај глагол реализује широк спектар значења будући да се њиме означавају различите врсте кретања, како физичке тако и апстрактне, ситуације простирања, ширења, итд. Сва значења глагола *ићи* индукована су на основу семантичких компоненти: ’директивна немаркираност’, ’континуираност кретања’ и ’распростирање кретања по површини’. Захваљујући немаркираности у погледу директивности, овим се глаголом, како смо показали, означава опште директивно, тј. перлативно кретање, али и посебно директивно, односно адлативно и аблативно кретање, а наведена усмјерена кретања могу бити заснована на метонимији и метафори. У метонимијски индукована значења сврстали смо значења: „прелазити“, „одлазити, удаљавати се“, „силазити“, „упућивати се куда с каквим циљем“, „упућивати се куда са намјером да се нешто уради“, улазити“, „кружити, циркулисати“, док смо у метафорична значења сврстали сљедеће семантичке реализације: „протицати, тећи“, „приближавати се, примицати се“, „тежити нечему“, „нападати, сналазити“, „угледати се на некога, поводити се за ким“, „припадати“ те „продирати, забадати се“. Осим ’директивне немаркираности’, активне су и семе

’континуираност кретања’ и ’распростирање кретања по површини’. Семантичка компонента ’континуираност кретања’ мотивациони је фокус за развитак значења као што су: „капати, цурити“, „тећи“, „обављати се, збивати, тећи“, „пристајати уз што, одговарати чему, слагати се са чим“, „продавати се“ и „забављати се“. Значења „ширити се, распростирати се, проносити се“, „пружати се, водити“ и „дувати“ настала су захваљујући продуктивности семе ’распростирање кретања по површини’. Испитивање глагола *ићи* у научном стилу показало је да пренесена значења настају искључиво механизмом метафоричног преноса. Семантичке реализације које се актуелизују у научном стилу јесу: „тежити“, „одвијати се, тећи“ и „наводити (нешто)“. Значења „тежити“ и „одвијати се, тећи“ јављају се у оба стила, док је значење „наводити (нешто)“ иманентно само научном стилу с обзиром на то да се односи на библиографски запис о извору. У књижевноумјетничком стилу бројне су и разнолике перифрастичке јединице са глаголом *ићи*, а забиљежили смо метафорске, метонимијске, еуфемистичке и фразеолошке перифразе. С друге стране, у научном стилу овај се глагол појављује само као компонента метафорске перифразе „ићи у прилог“ → „бити користан, одговарати“. Датим перифрастичким изразом наглашава се континуираност радње.

Једна од постављених хипотеза односила се на то да глаголи прототипичнији у оквиру својих група показују већа полисемичка својства, тј. посједују већи степен метафоризације. У дијелу у коме смо анализирали адлативне глаголе закључили смо да глагол *доћи*, као прототипски глагол ове групе, остварује највећи број пренесених значења. Метонимијски индукована значења овога глагола у књижевноумјетничком стилу су: „поћи, кренути заједно, придружити се“ и „довести, тј. доћи крећући се превозним средством“. Највећи број метафоричних значења омогућава сема ’адлативност’ и на основу ње развијају се значења: „настати, наићи, искрснути“, „набавити, прибавити, снаћи, домоћи се“, „стићи до извјесног ступња, границе, стадија у неком послу, обављању радње“, „доспјети до неког степена, фазе у неком процесу, развоју, дотјерати“, „заузети неко мјесто, положај, стећи неко звање“, „настати, наступити“, „допријети“, „надоћи, набујати“, „удати се“, „бити у одређеном сродству, род с неким“ и „испасти, испадати“. Поред семе ’адлативност’, продуктивна је и сема ’завршетак радње’, а на основу ње настају семантичке реализације: „постати, добити изглед чега“, „постати, бити“, „обузети, спопасти“, „произаћи, бити проузрокован“, „наћи се, налазити се негдје, заузети своје

мјесто“ и „наставити се на што, заређати се“. Сема ’завршетак радње’, тј. ’резултативност’ продуктивна је и у научном стилу будући да омогућава настанак значења „произаћи, постати, настати“ и „наћи се, налазити се негдје, заузимати одређено мјесто“. Значење „произаћи, постати, настати“ својствено је само научном стилу, док смо семантичку реализацију „наћи се, налазити се негдје, заузимати одређено мјесто“ забиљежили и у књижевноумјетничком стилу, с тим да се у књижевноумјетничком стилу ово значење односи на конкретне референте, док се у научном стилу односи на апстрактне референте. Анализа је показала да глагол *доћи* много више тежи идиоматизацији израза у научном него у књижевноумјетничком стилу. То значи да се у највећем броју случајева овај глагол појављује као семикопулативни у оквиру декомпонованог предиката. Глаголске именице које означавају „производ“ мисаоног процеса, као нпр. *закључак, сазнање* или пак именице *nomina actionis* носиоци су лексичког значења декомпонованог глагола, а изразима као нпр. „доћи до закључка“ → „закључити“, „доћи до сазнања“ → „сазнати“, означава се завршетак радње, што значи да се ’адлативност’ транспонује у ’резултативност’. Уколико је именица у перифрастичкој јединици проширена атрибутом преноси се већа количина информација него неперифрастичким конкурентом, што се уочава у примјерима: *доћи до нових и дубљих сазнања*, *доћи до значајног научног сазнања*, итд.

Сљедећи анализирани глагол у оквиру групе глагола којим се исказује адлативно усмјерено кретање био је глагол *прићи*. Он у књижевноумјетничком стилу има „слаб“ полисемијски потенцијал јер се остварује само у трима метафоричним значењима: „стати на нечију страну, удружити се с неким“, „прихватити се, латити се (неког посла)“ и „настати, наступити“. С друге стране, у научном стилу нисмо пронашли ниједан примјер реализације секундарног значења глагола *прићи*. У овоме функционалном стилу глагол *прићи* појављује се, по правилу, као компонента метафорске перифразе. А метафорске перифразе које смо забиљежили су: „прићи примјеру“ → „анализирати (примјер)“ и „прићи с уважавањем“ → „уважити, прихватити (нешто)“. За разлику од неперифрастичког синонима, овим се перифрастичким јединицама потцртава компонента ’адлативност’, која се транспонује у ’резултативност’.

Проведена анализа значења глагола *ући* у књижевноумјетничком стилу показала је да је метонимијски индуковано значење овога глагола „проћи“, док је значење „доћи (некоме), посјетити некога“ настало механизмом синегдохе. У метафоричном преносу значења глагола *ући* учествује диференцијална сема ’интралокализација’ и потенцијалне семе, семе префикса *у-* које се односе на ’потпуно обухватање глаголском радњом’ и ’извршење глаголске радње’. Најпродуктивнија сема ’интралокализација’, тј. ’продирање, доспијевање у нешто’ омогућава развитак највећег броја семантичких реализација глагола *ући* као што су: „ступити у неку дјелатност, активност, почети учествовати у нечему“, „упустити се дубље у нешто“, „продријети, забити“, „убројати, уврстити“ и „упасти“. На основу семе ’потпуно обухватање глаголском радњом’ настало је значење „остати дуже и преко одређене границе“, док је значење „ступити у одређено доба живота“ настало преношењем номинације са конкретног плана завршетка кретања у простору на апстрактни план ступања у одређено доба живота. За разлику од књижевноумјетничког стила, у научном стилу забиљежили смо само једно метафорично значење „убрајати се, спадати“. Наведено значење подударно је и књижевноумјетничком стилу. Настало је метафоричном трансформацијом семе префикса у-, ’продирање, доспијевање у нешто, у оквире, у унутрашњост нечега’, а за колокат има модел *у* + *акузатив*. У књижевноумјетничком стилу забиљежили смо метафорске, еуфемистичке и фразеолошке перифразе. Перифрастичким изразима са глаголом *ући*, у чијој основи стоји метафора, изражава се ’адлативност’, која се реализује у фазном значењу (као почетак вршења какве радње), нпр. „ући у рат“ → „заратити“ или у егзистенцијалном значењу, нпр. „ући у чији живот“ → „постати дио чијег живота“. *Еуфемистичку перифразу* репрезентује примјер „ући у године“ / „ући у зрело доба“ → „остарјети“, гдје се као „најкарактеристичнија“ издваја сема ’извршеност радње’. Наведена сема, такође се потцртава у *фразеолошким перифразама*, као нпр. „ући у главу“ → „постати јасан, разумљив (коме)“ или „ући под кожу“ → „стећи чију наклоност“. Перифрастичке јединице које се јављају у научном стилу су: „ући у дискусију“ → „почети дискутовати“, „ући у расправу“ → „почети расправљати“, „ући у употребу“ → „почети се употребљавати“. Свим овим изразима заједничко је то што се наглашава почетак вршења радње. Осим фазне модификације радње, перифразама чија је компонента глагол *ући* и у овоме функционалном стилу може

се означити и егзистенцијално значење, што потврђује примјер „ући у састав“ → „постати дио чега“.

Значења глагола *наићи* у књижевноумјетничком стилу такође се развијају механизмима метонимије, синегдохе и метафоре. Механизмом метонимијског преноса настају значења: „доћи крећући се под дејством покретачке силе“ и „свратити, навратити“, а синегдохска значења су: „доћи, доспјети, стићи“, „идући срести некога, сусрести некога, набасати на некога“ и „идући уочити, видјети нешто, набасати“. Код ових значења инваријантна семантичка компонента постаје ’случајна, непланирана појава локализатора на путу’. Метафорична значења глагола *наићи* мотивисана су трансформацијом сема ’адлативност’ и ’изненадни, случајни долазак’. Семантичка компонента ’адлативност’ омогућила је развитак значења „наступити, настати“ и „јавити се, појавити се“, док трансформацијом семе ’изненадни, случајни долазак’ настају значења: „спопасти, задесити“, „захватити, обузети“, „случајно или трагајући наћи, пронаћи, уочити нешто“, „доспјети, запасти (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама, сметњама, препрекама)“ и „изазвати, створити код некога неку реакцију, неко расположење, став“. Анализа секундарних значења глагола *наићи* у научном стилу показала је да је и у њему продуктивна сема ’изненадни, случајни долазак’ будући да се актуелизује у двама забиљеженим метафоричним значењима: „уочити, примијетити“ и „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама)“. Обје семантичке реализације добијају се помоћу реакције која је исказана приједлошко-падежном конструкцијом типа *на + акузатив*. Значење „уочити, примијетити“ нисмо забиљежили у књижевноумјетничком стилу, док је семантичка реализација „доспјети (у неке тешкоће), суочити се (с неким тешкоћама) подударна у оба функционална стила. У корпусу књижевноумјетничког стила пронашли смо само једну перифразу са овим глаголом, и то метафорску перифразу „наићи на глас / шапат“, којом се наглашава сема ’изненадни, случајни долазак’. С друге стране, у научном стилу нисмо забиљежили ниједну перифрастичку јединицу са овим глаголом. То је сасвим разумљиво ако имамо у виду да је описни начин казивања својствен књижевноумјетничком стилу, а да смо у њему забиљежили само један примјер. Стога не чуди податак да у научном функционалном стилу нисмо пронашли ниједан примјер перифразе са овим глаголом.

Посљедњи глагол који смо анализирали у оквиру групе адлативних глагола био је глагол *заћи*. Њега смо забиљежили само у књижевноумјетничком стилу. Утврдили смо да механизмом метонимијског преноса настају значења: „проћи са стране, иза леђа“ и „залутати“. Код ових семантичких реализација присутна је архисема ’кретати се мијењајући мјесто’, али као сема нижег ранга, док у значењу „проћи са стране, иза леђа“ статус архисеме добија ’перлативност’, односно ’случајно скретање са жељеног пута’ у значењу „залутати“. Механизмом синегдохе настају значења: „ући, ступити“ и „доћи, свратити“. У овим значењима, како смо показали, инваријантна семантичка компонента постаје ’адлативност’. Метафорична значења глагола *заћи* добијена су захваљујући семама ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’, ’ингресивност’ и ’дуже упуштање у неку радњу’. Семантичка компонента ’циљ је кретања одређен задњом страном локализатора’ мотивациона је база за повезивање основног садржаја глагола *заћи* – „крећући се уклонити се с видика, замаћи иза нечега“ и секундарног „спустити се иза хоризонта“. Метафоричном трансформацијом семе ’ингресивност’ настају значења „упустити се у нешто“ и „ступити у одређено доба живота“, док је трансформацијом семе ’дуже упуштање у неку радњу’ добијено значење „зарадити се, задубити се у посао“. Од перифрастичких јединица са глаголом *заћи* забиљежили смо израз „заћи у године“ → „остарјети“, гдје се наглашава сема ’ингресивност’.

И у групи аблативних глагола у књижевноумјетничком стилу најшири спектар значења остварује прототипски представник ове групе, тј. глагол *отићи*. Овај глагол нисмо забиљежили у грађи научног стила, из чега произлази да су пренесена значења глагола кретања фреквентнија и семантички хетерогенија у књижевноумјетничком него у научном стилу. У прозним текстовима писаца 20, односно 21. вијека издвојили смо сљедећа метонимијски индукована значења овога глагола: „поћи, кренути“, „отпутовати, одвести се“, „удаљити се трчећи“ и „доћи (некоме), посјетити (некога)“. У датим метонимијским значењима, поред трансформисане архисеме, битно је учешће бар једне од диференцијалних семантичких компонената, а то је ’аблативност’, како је анализа и показала. Изузетак је значење „доћи (некоме), посјетити (некога)“, гдје је наведена сема у потпуности десемантизована будући да се овом семантичком реализацијом означава супротно значење у односу на примарно, тј. означава се ’приближавање локализатору’. Значења која су мотивисана метафоричном трансформацијом диференцијалне семе

’аблативност’ јесу: „напустити, оставити некога“ и „просути“. Факултативне семантичке компоненте које омогућавају настанак асоцијативних метафоричних значења глагола *отићи* јесу ’распростирање кретања по површини’ и сема префикса *од-* која се односи на ’завршетак, окончање радње или стања’. На основу компоненте ’распростирање кретања по површини’ настају значења „проширити се, пронијети“ и „пружати се, простирати“. Повезивање основног значења глагола *отићи* и секундарних семантичких реализација: „проћи, минути, протећи“, „пропасти, нестати“, „остати без нечега, изгубити нешто“ и „продати“, како смо установили, врши се на основу семантичке компоненте префикса *од-*, ’завршетак, окончање радње или стања’. Глагол *отићи* компонента је перифрастичих јединица у чијој су подлози метафора, еуфемизам те фразеологизам. Тако се *метафорским перифразама* са овим глаголом наглашава семантичка компонента која се односи на ’почетак кретања’, *еуфемистичким перифразама*, као нпр. „отићи на онај свијет“ / „отићи под земљу“ → „умријети“ потцртава се сема ’аблативност’, док је за *фразеолошке перифразе*, као нпр. „отићи низ воду“ → „пропасти“ најкарактеристичнија сема ’завршетак, окончање радње или стања’.

Анализа глагола *поћи* у књижевноумјетничком стилу показала је да је у полисемантичкој структури овога глагола најпродуктивнија семантичка компонента ’ингресивност’, с обзиром на то да је присутна у већини пренесених значења, како метонимијских тако и метафоричних. ’Ингресивност’ се актуелизује у метонимијским значењима „почети пловити“ и „полетјети“, а метафоричном трансформацијом ове семе настају сљедећа мотивисана метафорична значења: „почети“, „почети лити“, „почети тећи“, „почети се забављати“ и „почети се одвијати, дешавати се“. Настанак асоцијативних метафоричних значења глагола *поћи* омогућавају семе ’распростирање кретања по површини’, ’дистрибутивност’ и ’континуативност’. ’Распростирање кретања по површини’ мотивациони је фокус за развитак семантичке реализације „раширити се, распростриjети се“. Метафоричном трансформацијом семе ’дистрибутивност’ настају значења „напасти некога, навалити на некога“ и „угледати се на некога“, док значење „прожети“ има извориште у семантичкој компоненти ’континуативност’. У научном стилу глагол *поћи* има ужи спектар значења него у књижевноумјетничком јер се појављује у двјема семантичким реализацијама, и то: „темељити се, имати основ у чему“ и „почети“. Заједнички елемент основне и ових секундарних семема глагола *поћи* налази се у

компоненти ’ингресивност’, односно почетак радње. Поменута метафорична значења остварују се у приједлошко-падежној конструкцији *од + генитив*. Значење „почети“ актуелизује се и у књижевноумјетничком стилу, док је семантичка реализација „темељити се, имати основ у чему“ иманентна научном стилу. Овим се значењем означава заснивање на каквим чињеницама, критеријумима, итд. У перифрастичким јединицама са глаголом *поћи* у грађи књижевноумјетничког стила сема ’почетак радње’ такође се показала као „најкарактеристичнија“, будући да се наглашава како у метафорским тако и у метонимијским перифразама. С друге стране, у научном стилу нисмо забиљежили перифразе чији је конституент наведени глагол.

У оквиру аблативних глагола кретања анализирали смо и значења глагола *изаћи*. Установили смо да су у књижевноумјетничком стилу значења овога глагола заснована на метонимији, синегдохи и метафори. Метонимијски индукована значења су: „доћи, појавити се негдје“ и „попети се, испети се“. У семантичком садржају „доћи, појавити се негдје“ основна сема постаје ’адлативност’, а у значењу „попети се, испети се“ архисема постаје ’кретати се навише’. Значење „напустити неку средину“ добијено је синегдохом будући да ’аблативност’ која је диференцијална сема примарног значења постаје инваријантна семантичка компонента у овоме значењу. Најзначајнији активатори метафоричних преноса, како је анализа показала, јесу семе ’екстралокативност’ и ’завршетак, окончање радње или стања’. Захваљујући семи ’екстралокативност’, добијена су значења „појавити се, засвијетлити“ и „појавити се, бити објављен“. Фокус асоцијативне везе између основног значења глагола *изаћи* и секундарно именованих: „постати, испасти“, „напустити нешто, престати учествовати у нечему“ и „престати бити у неком стању“ налази се у семи ’завршетак, окончање радње или стања’. Анализа пренесених значења глагола *изаћи* у научном стилу показала је да је овај глагол „семантички огољен“ с обзиром на то да се јавља само у једном метафоричном значењу, „објавити“. А ово је значење настало на основу компоненте ’екстралокализација’, тј. кретање из унутрашњости локализатора. Значење „објавити“ актуелизује се такође и у књижевноумјетничком стилу. За разлику од књижевноумјетничког стила, у научном стилу глагол *изаћи* може бити фунционално и категоријално подударан с модалним ријечима. Наша грађа је показала да овај глагол у одређеној семантичкој позицији реализује значење „слиједи, према томе, једнако је, дакле“, што значи да конверзијом прелази у модалну

закључну партикулу и треба га третирати као партикулу, а не као глагол. Када је ријеч о перифрастичким јединицима са глаголом *изаћи* у књижевноумјетничком стилу, показали смо да се семантичка компонента ’завршетак, окончање радње или стања’ потцртава како у *метафорским перифразама*, као нпр. „изаћи из моде“ → „изгубити се, ишчезнути, бити потиснут“ тако и у *фразеолошким перифразама*, као нпр. „изаћи на видјело“ → „сазнати се, прочути се“. За *синегдохску перифразу*, пак, најкарактеристичнија је сема ’екстралокативност’, што се види из примјера: Волио је Прокопије домаће ријечи, знао је да их препозна и одабере, једнако се ругао свим туђицама *из чијих уста изашле*. Док су у књижевноумјетничком стилу фреквентне разнолике перифрастичке јединице са глаголом *изаћи*, у научном стилу забиљежили смо само један примјер метафорске перифразе „изаћи из оквира неке дисциплине“ → „престати припадати некој дисциплини“, гдје се потцртава семантичка компонента ’престанак радње’.

У књижевноумјетничком стилу глагол *сићи* остварује мали број значења, па је сасвим очекивано што га нисмо забиљежили у научном стилу. Од секундарних значења добијених метонимијском трансформацијом забиљежили смо семантичке реализације „сјахати“ и „изаћи из каквог превозног средства“. Сема ’кретање с горње површине локализатора’ индуктор је секундарних, метафоричних значења глагола *сићи*: „слити се“, „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“ и „спустити се на нижи друштвени положај“. Значење „спуштајући се ширити се, струјати, распростирати се“, осим семе ’кретање с горње површине локализатора’, има извориште и у семантичкој компоненти ’распростирање кретања по површини’. Ова сема, захваћена процесом метафоричне трансформације такође индукује значење „пружати се, водити“. Од перифрастичких јединица са глаголом *сићи* забиљежили смо конструкцију „сићи с ума / памети“, у којој се на врло сликовит начин дочарава ’доспијевање у неко стање’.

У групи глагола који означавају перлативну концепцију кретања анализирали смо значења глагола: *прећи*, *проћи*, *обићи* и *разићи се*. Најразноврснија значења реализују глаголи *прећи* и *проћи*. Ове смо глаголе забиљежили и у научном стилу, док нисмо пронашли примјере са глаголима *обићи* и *разићи се*.

У књижевноумјетничком стилу секундарна значења глагола *прећи* која су добијена метонимијом су: „превести се“ и „преселити се“. У семантичкој реализацији „превести се“ архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ трансформише се у ’кретати се помоћу превозног средства’, а у значењу „преселити се“ нова архисема постаје ’прелажење из једног мјеста у друго’. Осим трансформисане архисеме, у значењу „преселити се“ актуелизује се и сема нижег ранга основног значења, ’перлативност’. Ова компонента активира се и у метафоричним значењима, па на основу ње настају семантичке реализације: „напустивши кога прићи, приступити другоме“, „промијенити занимање“, „напустивши једну вјероисповјест, постати припадник друге“, „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“, „измијенити начин рада, почети радити друкчије, почети примјењивати једно умјесто другог“, „превући“ и „премазати“. Потенцијалне семе глагола *прећи* које омогућавају настанак асоцијативних метафороричних значења јесу: ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’претварање, превођење из једног стања у друго’, ’претјераност радње’, ’завршетак радње’, ’обухватање радње’ и ’распростирање кретања по површини’. Сема префикса *пре-*, ’мали степен радње или њена краткоћа’ мотивациона је база за настанак значења „појавити се и брзо ишчезнути“, док захваљујући семи ’претварање, превођење из једног стања у друго’ настаје значење „промијенити се, постати друго“. Семантичка компонента која се односи на ’завршетак радње’ метафоричком транспозицијом индуковала је значења: „проћи, минути, протећи“, „опростити, не обазријети се на нешто“, и „пренијети се од једнога другоме, раширити се“. Такође, продуктивна је и сема ’претјераност радње’ јер омогућава настанак семантема „прекорачити“, „прекорачити старосну границу“ и „учинити више него што је допуштено“. Значење „обрисати“ постало је активношћу семе ’обухватање радње’, док је значење „пружати се, водити“ настало захваљујући продуктивности семе ’распростирање кретања по површини’. У научном стилу, пак, овај се глагол појављује у двјема секундарним семантичким реализацијама: напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“ и „промијенити се, постати друго“. Значење „напустивши један начин дјеловања, почети радити друкчије“ настало је на основу компоненте ’перлативност’, која је диференцијална сема основног значења глагола *прећи* што значи да потпада у мотивисана метафорична значења. Семантема „промијенити се, постати друго“ убраја се у асоцијативна метафорична значења будући да њен настанак омогућава факултативна сема

примарног значења, тј. сема префикса *пре-*, ’претварање, превођење из једног стања у друго’. Ове су семантичке реализације подударне и у књижевноумјетничком стилу, мада значење „промијенити се, постати друго“ подразумијева различите денотате у поменутим функционалним стиловима. У књижевноумјетничком стилу односи се на метафорични пренос номинације са конкретног домена кретања на апстрактни план преласка из једног стања у друго (нпр. задовољство *прелази* у одушевљење, разговор *прелази* у свађу), док се у научном стилу, тачније у уџбенику хемије ово значење најчешће односи на прелазак молекула у раствор (нпр. негативни јони, анјони *прелазе* у неутралне атоме). Када је ријеч о вишечланим изразима у којима се глагол *прећи* појављује као конституент, у корпусу књижевноумјетничког стила забиљежили смо *метонимијске* и *синегдохске* перифразе. У *метонимијским перифразама*, као нпр. „прећи погледом“ или „прећи преко усана“ наглашава се компонента ’линија кретања’, која се такође, потцртава и у перифрази, у чијој је основи синегдоха, као нпр. „прећи из руке у руку“. С друге стране, у грађи научног стила пронашли смо само један примјер метафорске перифразе: „прећи на подручје осталих наука“, којом се, такође, потцртава сема ’линија кретања’.

Глагол *проћи* реализује широк спектар значења у књижевноумјетничком функционалном стилу. Значења глагола *проћи* која су добијена механизмом метонимије јесу „пролетјети“ и „пројахати“. У обје семантичке реализације присутна је архисема основног значења ’кретати се мијењајући мјесто’, с тим да има функцију семе нижег ранга. У значењу „пролетјети“ нова архисема постаје ’кретати се летећи’, док у значењу „пројахати“ инваријантна семантичка компонента постаје ’кретати се помоћу јахаће животиње’. Архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ присутна је и у синегдохски индукованим значењима: „мимоићи“, „оставити иза себе (некога, нешто)“ и „прећи, обићи, пропутовати“. У овим значењима инваријантна семантичка компонента постаје ’перлативност’. ’Перлативност’ се активира и у метафоричним значењима, те представља мотивациону базу за настанак семантичких реализација: „продријети, пробити се“ и „провући“. Развијање асоцијативних метафоричних значења глагола *проћи* омогућавају неколике семантичке компоненте, као што су: ’распростирање кретања по површини’, ’континуираност кретања’, ’мали степен радње или њена краткоћа’, ’почетак вршења какве радње’ и ’довршена радња’. Метафоричком транспозицијом семе ’распростирање

кретања по површини’ настају значења „проширити се, пронијети“ и „пружати се, водити“, а трансформацијом семе ’континуираност кретања’ настаје значење „тећи“. Сема ’мали степен радње или њена краткоћа’ извориште је значења „накратко обузети, прожети“ и „појавити се и брзо нестати“, док је компонента ’почетак вршења какве радње’ продуктивна за настанак значења „струјећи, ширећи се, испунити неки простор, прострујати“. Највећи број метафоричних значења глагола *проћи* настаје на основу семе ’довршена радња’, тј. она је у основи значења: „минути, протећи“, „завршити“, „ишчезнути, нестати“, „престати бољети“, „бити прихваћен, изабран већином гласова“, „снаћи се“, „подврћи се чему“, „напустити, оставити, ослободити се чега“, „претрпјети, поднијети, преживјети“ и „престати радити нешто, оставити некога на миру“. Док у књижевноумјетничком стилу овај глагол има богат семантички потенцијал, у научном стилу он се појављује само у једноме значењу – „подврћи се чему“. Ово значење индуковано је семом ’довршена радња’, а реализује се и у књижевноумјетничком стилу. Анализа перифрастичких израза са глаголом *проћи* у књижевноумјетничком стилу показала је да се овим изразима, у чијој основи стоји метафора, као нпр. *проћи кроз чији кревет*, потцрава ’перлативност’. Такође, ова сема наглашава се и у метонимијским перифразама, као нпр. *проћи кроз сјећање* или *проћи кроз чије очи*, с тим да се код ових израза потцртава и компонента ’довршене радње’. Метафорску перифразу са овим глаголом, као нпр. „проћи етапе / кроз низ ступњева“ → „захватити, мијењати“ пронашли смо и у грађи научно-уџбеничког подстила. Фразеолошку перифразу, као нпр. „проћи кроз више руку“ → „пасти под чију надлежност, под чију контролу“, којом се наглашава сема ’перлативност’ забиљежили смо такође у научном, али не и у књижевноумјетничком стилу. Иако је научни стил лишен експресивних језичких средстава, наведени примјер перифразе у чијој је основи фразеологизам показује да је присуство оваквих јединица ипак могуће, што се може објаснити утицајем разговорног стила или научно-популарног подстила.

У књижевноумјетничком стилу глагол *обићи* актуелизује мали број значења. Закључили смо да механизмом синегдохе настаје значење „проћи залазећи на много мјеста, прокрстарити“. У овоме значењу архисема ’кретати се мијењајући мјесто’ постаје сема нижег ранга, док статус архисеме добија ’перлативност’, која је диференцијална сема примарног значења. ’Перлативност’ је продуктивна и за настанак метафоричних значења

будући да заједно са компонентом ’обилажење’ омогућава развитак значења „проћи унаоколо избјегавајући некога, заобићи“. Осим наведеног значења, сема ’обилажење’, захваћена процесом метафоричне трансформације, индукује и значење „погледати да ли је нешто у реду, извршити преглед, контролу“. Значење „посјетити некога“ настало је продуктивношћу потенцијалне семе префикса *об*-, ’извршеност радње’.

Мали број значења реализује и глагол *разићи се*, те га уопште нисмо забиљежили у научном стилу. Сва ексцерпирана значења настају искључиво механизмом метафоре. Продуктивне, активне семе које доприносе развитку нових значења глагола *разићи се* јесу семе ’разноусмјереност кретања’, ’ублажавање интензитета нечега, тј. прекидање или завршетак неког стања’ и ’ширење нечега, повећавање обима нечега’. Значење „показати неслагање са неким у мишљењу, доћи у сукоб, посвађати се“ настало је захваљујући продуктивности семе основног значења лексеме *разићи се*, ’разноусмјереност кретања’. Семантичка реализација „постепено се расплинути, распршити се, изгубити се, ишчезнути, нестати“ постала је активношћу потенцијалне семе префикса *раз*-, ’ублажавање интензитета нечега, тј. прекидање или завршетак неког стања’, а значење „распростријети се, раширити се“ добијено је метафоричном трансформацијом двију сема, ’ширење нечега, повећавање обима нечега’ и ’разноусмјереност кретања.

Од глагола који садрже сему ’несамосталност, узрокованост кретања’ анализом је био обухваћен само глагол *водити* с обзиром на његову семантичку разуђеност. Значења овога глагола анализирили смо у оба функционална стила. Установили смо да пренесена значења овога глагола у књижевноумјетничком стилу настају активношћу сема ’усмјереност’ и ’активни субјекат и пасивни објекат’, а да се значења добијају механизмом метонимије и метафоре. Метонимијски садржај глагола *водити* јесте „силом одводити, тјерати“. Код ове семантеме присутна је архисема ’премјештати се у простору’, али као сема нижег ранга, док нова архисема постаје ’присиљавати некога да се креће’. Значења која су мотивисана метафоричном трансформацијом диференцијалне семе ’активни субјекат и пасивни објекат’ јесу „бити на челу, предводити“, „предводити у пјесми“ и „руководити, управљати“. У метафоричном процесу поменутих значења учествује и сема ’усмјереност’. Ова семантичка компонента у садејству са семом ’распростирање кретања по површини’ омогућава развитак значења „пружати се, протезати се одређеним правцем“

и „служити као пут, правац“. Метафоричном трансформацијом семе ’усмјереност’ настају и значења: „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, „упућивати, наводити на нешто“ и „састављати, уносити нешто (писмено)“. Глагол *водити* конституент је перифрастичких израза са декомпонованим предикатом, у којима постаје семикопулативан глагол, а глаголска именица носилац лексичког значења декомпонованог глагола, као у примјерима: „водити преговоре“ → „преговарати“, „водити разговоре“ → „разговарати“ и сл. Такође, *водити* може бити и компонента *еуфемистичке парафразе*, као нпр. „водити љубав“, која настаје декомпоновањем еуфемистичке лексеме на семантичке компоненте. С друге стране, у научном стилу актуелизују се три секундарне семантичке реализације глагола *водити*: „упућивати, наводити на нешто“, „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“ и „тежити“. Ова значења развијају се захваљујући семи ’усмјереност’. Од наведених значења, два су подударна у књижевноумјетничком стилу, и то: „упућивати, наводити на нешто“ и „доводити до нечега, доприносити нечему, имати нешто као посљедицу“, док смо значење „тежити“ пронашли само у књижевноумјетничком стилу. За разлику од књижевноумјетничког стила, у којем смо забиљежили разнолике примјере перифрастичких јединица са глаголом *водити*, у чијој је подлози декомпоновани предикат, као и примјере еуфемистичке парафразе, у научном стилу пронашли смо сљедеће примјере: „водити рачуна“ → „бринути о нечему, обазирати се на нешто, узимати нешто у обзир“ и „водити дискусију“ → „дискутовати“. А овим се изразима потцртава ’континуирана процесуалност’, тј. трајање каквог процеса.

Из свега наведеног произлази да су пренесена значења глагола кретања фреквентнија и семантички хетерогенија у књижевноумјетничком него у научном стилу. Удио глагола у научном стилу знатно је мањи него у књижевноумјетничком стилу, па тако глаголе: *кренути*, *заћи*, *отићи*, *сићи*, *обићи* и *разићи се*, чија смо значења описивали у књижевноумјетничком стилу, уопште нисмо забиљежили у грађи научног стила. Осим тога, анализирани глаголи су „семантички огољени“ и сведени на једно, два или три значења. Та значења одређених глагола понављају се, што и јесте диференцијална ознака језика науке која говори о његовој специфичности. Разматрањем метафоричних значења глагола кретања у књижевноумјетничком и научном функционалном стилу закључили смо

да су одређена значења подударна у оба стила, будући да представљају језички корелат когнитивно утемељених концепата. Анализа је показала да исте семантичке компоненте имају пресудну улогу за образовање метафоричних значења у двама различитим функционалним стиловима.

ИЗВОРИ

Књижевноумјетнички стил

Андрић ТХ 1976: Ivo Andrić, Travnička hronika, *Sabrana djela Ive Andrića*, Sarajevo–Zagreb: Svjetlost–Mladost.

Андрић НДЋ 2011: Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд: Вечерње новости.

Андрић ЗПП 2014: Ivo Andrić, *Znakovi pored puta*, Zrenjanin: Sezam Book.

Братић ЗХ 2001: Радослав Братић, *Зима у Херцеговини*, Београд: Српска књижевна задруга.

Братић СОЗ 2004: Радослав Братић, *Страх од звона*, Београд: Народна књига / Алфа.

Братић ТС 2012: Радослав Братић, *Трг соли*, Београд: Просвета, Филип Вишњић.

Булатовић ЦПЛПН 1984: Miodrag Bulatović, *Crveni petao leti prema nebu*, Beograd: Prosveta.

Владушић О 2021: Slobodan Vladušić, *Omama*, Beograd: Laguna.

Драгић КП 2017: Лабуд Драгић, *Кукавичја пилад*, Београд: Српска књижевна задруга, Подгорица: Књижевна задруга српског националног савјета.

Капор Ф 1988: Momo Kapor, *Foliranti*, Beograd: BIGZ.

Капор ЧА 2002: Момо Капор, *Чувар адресе*, Београд: ОКТОИХ.

Киш РЈ 1998: Данило Киш, *Рани јади*, Београд: Књига-комерц.

Кецмановић ФЛ 2007: Vladimir Kecmanović, *Feliks*, Beograd: Via Print.

Кецмановић ТЈБВ 2016: Vladimir Kecmanović, *Top je bio vreo*, Beograd: Laguna.

Кнежевић З 2020: Саша Кнежевић, *Зороломац*, Пале: Народна библиотека.

Кочић П 1986: Петар Кочић, *Приповијетке*, Сарајево: Свјетлост.

Михаиловић КЦТ 2011: Драгослав Михаиловић, *Кад су цветале тикве*, Београд: Krug comerce.

Ненадић П 1982: Dobrilo Nenadić, *Poplava*, Beograd: Narodna knjiga.

Ненадић Д 1984: Dobrilo Nenadić, *Dorotej*, Beograd: Narodna knjiga.

Ненадић ДЖ 1999: Добрило Ненадић, *Деспот и жртва*, Београд: Просвета.

Ненадић ВК 2013: Добрило Ненадић, *Време кокошки,* Београд: Лагуна.

Пекић ХАЊ 2002: Борислав Пекић, *Ходочашће Арсенија Његована*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Петровић ОЦСС 2013: Горан Петровић, *Опсада цркве Светог Спаса*, Београд: Вулкан.

Пржуљ ДСГ 1997: Жељко Пржуљ, *Дјеца са границе*, Пале: СРНА.

Рисојевић БЏ 2004: Ранко Рисојевић, *Босански џелат*, Бања Лука: Глас српски.

Рисојевић ГУ 2010: Ранко Рисојевић, *Господска улица*, Нови Сад: Матица српска.

Селимовић ДС 1977: Меша Селимовић, *Дервиш и смрт*, Сарајево: Веселин Маслеша.

Селимовић Т 2016: Meša Selimović, *Tišine*, Novi Sad: Nova knjiga.

Селимовић О 2017: Meša Selimović, *Ostrvo*, Beograd: Vulkan izdavaštvo.

Стојиљковић КР 2016: Dejan Stojiljković, *Konstantinovo raskršće*, Beograd: Laguna.

Ћопић ДНБ, НБС 1978: Branko Ćopić, *Doživljaji Nikoletine Bursaća – Ne tuguj bronzana stražo*, Sarajevo: Svjetlost, Veselin Masleša, Beograd: Prosveta.

Ћопић ОРЛ 2011: Бранко Ћопић, *Орлови рано лете*, Бања Лука: Нова школа плус.

Ћопић БСБ 2012: Бранко Ћопић, *Башта сљезове боје*, Београд: JRJ.

Ћосић К 2004: Добрица Ћосић, *Корени*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Црњански С 1981: Милош Црњански, *Сеобе I*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Просвета.

Научни стил

Банђур, Поткоњак МП 1999: Вељко Банђур, Никола Поткоњак, *Методологија педагогије,* Београд: Савез педагошких друштава Југославије.

Клеут НД 2008: Марија Клеут, *Научно дело од истраживања до штампе*, Нови Сад: Академска књига.

Коен, Нејгел УЛНМ 2006: Морис Коен, Ернест Нејгел, *Увод у логику и научни метод*, Београд: Јасен.

Кундачина, Банђур АП 2007: Milenko Kundačina, Veljko Banđur, *Akademsko pisanje*, Užice: Učiteljski fakultet.

Меркле МА 1996: Milan Merkle, *Matematička analiza*: *teorija*, Beograd: Zavod za grafičku tehniku Tehničko-metalurškog fakulteta.

Штајнер, Кернешан Х 2014: Dubravka Štajner, Slavko Kernešan, *Hemija*, Novi Sad: Poljoprivredni fakultet.

ЛИТЕРАТУРА

Авилова 1976: Н. С. Авилова, *Вид глагола и семантика глагольного слова*, Москва: Издательство „Наука“.

Ајџановић 2018: Јелена Ајџановић, О експанзији префикса *из*- код глагола: семантичко-синтаксички и прагматички аспекти, *Језици и културе у времену и простору*, VII/ 2, Нови Сад, 13–21.

Алановић 2013: Миливој Алановић, Типични структурно-семантички модели перифраза са глаголима просторно-мобилних односа, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LVI/2, Нови Сад, 39–59.

Антонић 2007: Ивана Антонић, Синтакса и семантика предлога ДО, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 50, Нови Сад, 31–43.

Апресјан 1974: Ю. Д. Апресян, *Лексическая семантика. Синонимические средства языка.* Москва: Издательство „Наука“.

Апресјан 2006: Ю. Д. Апресян, Семантические основы глагольного управления, *Зборник Матице српске за славистику*, 71–72, Нови Сад, 49–63.

Арсенијевић 2003: Нада Арсенијевић, Акузатив с предлогом у савременом српском језику, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLVII/2, Нови Сад, 53–216.

Арутјунова 1999: Н. Д. Арутюнова, *Язык и мир человека*, Москва: „Языки русской культуры“.

Бабенко 2008: Л. Г. Бабенко, *Лексикология русского языка*, Екатеринбург: Филологический факультет.

Бабић 2008: Биљана Бабић, Семантика префикса *до-* (као првог) у глаголском префиксалу, *Прилози проучавању језика*, 39, Нови Сад, 275–315.

Барашкина 2007: Е. А. Барашкина, Метафора как средство концептуализации ментальной сферы в русском языке, *Вестник СамГУ*, №5/2 (55), Самара, 292–299.

Барић и др. 1997: Eugenija Barić i dr, *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.

Басилаја 1971: Н. А. Басилая, *Семасиологический анализ бинарных метафорических словосочетаний*, Тбилиси: Издательство Тбилисского университета.

Батистић 1982: Tatjana Batistić, O komponentnoj analizi leksičkog značenja, *Лексикографија и лексикологија*, Београд–Нови Сад, 9–13.

Белај 2008: Branimir Belaj, *Jezik, prostor i konceptualizacija. Shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*, Osijek: Filozofski fakultet.

Биљетина 2020: Jelena Biljetina, *Doslovna i prenesena značenja glagola jedenja i pijenja u engleskom i srpskom jeziku: kognitivnolingvistička analiza*, doktorska disertacija, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Бирих 1995: Александр Бирих, *Метонимия в современном русском языке* (*семантический и грамматический аспекты*), München: Verlag Otto Sagner.

Блек 1986а: Maks Blek, Metafora, *Metafora, figure i značenje*, Beograd: Prosveta, 55–78.

Блек 1986б: Maks Blek, Još o metafori, *Metafora, figure i značenje*, Beograd: Prosveta, 145–178.

Брач, Бошњак Ботица 2015: Ivana Brač, Tomislava Bošnjak Botica, Semantička razdioba glagola u bazi hrvatskih glagolskih valencija, *Fluminensia*, 27/ 1, Rijeka, 105–121.

Бујленко 2015: И. В. Буйленко, Лексико-семантическая группа глаголов горизонтального движения, *Электронный научно-образовательный журнал ВГСПУ „Грани познания*“, 8 (42), 146–148.

Васиљев 1981: Л. М. Васильев, *Семантика русского глагола*, Москва: Высшая школа.

Ватева 2004: Веселина Ватева, *Българските глаголи за движение в семантичен и стилистичен аспект*, Бургас: Бургаски свободен университет.

Ваулина 1993: Е. Ю. Ваулина, О глагольной метафоре, *Русская реч*, 6, Москва, 32–39.

Виноградов 1977: В. В. Виноградов, *Лексикология и лексикография – Избранные труды*, Москва: Издательство „Наука“.

Виноградов 1986: В. В. Виноградов, *Русский язык*, Москва: Высшая школа.

Волохина, Попова 1993: Г. А. Волохина, З. Д. Попова, *Русские глагольные приставки*: *семантическое устройство, системные отношения*, Воронеж: Издательство Воронежского университета.

Влајић Поповић 2002: Јасна Влајић Поповић, *Историјска семантика глагола ударања у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Вујовић 2006: Душанка Вујовић, Семантичка анализа глагола кретања у српском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 36/ 1, Београд, 303–309.

Вујовић 2009: Душанка Вујовић, *Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику*, докторска дисертација, Нови Сад: Филозофски факултет.

Вујовић 2011а: Dušanka Vujović, Semantika glagola *ići* u Andrićevim pripovetkama iz austrougarskog perioda, *Austrougarski period u životu i djelu Iva Andrića*, Beograd–Grac, 723–730.

Вујовић 2011б: Душанка Вујовић, Семантичка и деривациона обележја глагола отежаног кретања, *Граматика и лексика у словенским језицима*, Нови Сад–Београд, 349–359.

Вујовић 2012а: Душанка Вујовић, Основна значења и префиксална деривација глагола *ићи* и *ходати*, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 55–2, Нови Сад, 85–92.

Вујовић 2012б: Душанка Вујовић, Префиксални творбени обрасци глагола кретања, *Творба речи и њени ресурси у словенским језицима*, Београд, 527–534.

Вујовић 2012в: Душанка Вујовић, Деривација и реакција глагола *ићи*, *ВАЛЕНТНОСТ РЕЧИ И ИЗРАЗА*: *морфосинтаксички, семантички и прагматички аспекти*, Нови Сад, 277–290.

Вујовић 2017: Душанка Вујовић, Глаголи кретања помоћу превозног средства – лексичко-семантичке и творбене карактеристике, *Путевима речи – зборник радова у част Даринки Гортан Премк*, Београд: Филолошки факултет, 399–414.

Вујовић 2019: Dušanka Vujović, *Glagoli ljudskog kretanja u savremenom srpskom jeziku – semantika i derivacija*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

Гак 1977: В. Г. Гак, *Сопоставительная лексикология*, Москва: Издательство Международные отношения.

Гак 1988: В. Г. Гак, Метафора: универсальное и специфическое, *Метафора в языке и тексте*, Москва: Наука, 11–26.

Гак 1998: В. Г. Гак, *Языковые преобразования*, Москва: Языки русской культуры.

Галкина 2006: И. А. Галкина, Роль глаголов движения в репрезентации пространственных отношений (на материале древнеанглийского языка), *Вестник ТГПУ*, 4/ 55, Томск, 25–28.

Грицкат 1957–1958: Ирена Грицкат, О неким видским особеностима српскохрватског глагола, *Јужнословенски филолог*, XXII, Београд, 65–130.

Грицкат 1966–1967: Ирена Грицкат, Префиксација као средство граматичке (чисте) префиксације (начелна разматрања и савремена српскохрватска грађа), *Јужнословенски филолог*, XXVII/1–2, Београд, 185–221.

Грицкат 1967а: Ирена Грицкат, Стилске фигуре у светлу језичких анализа, *Наш језик,* XVI/ 4, Београд, 217–235.

Грицкат 1967б: Ирена Грицкат, Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфективизација путем префиксације, *Наш језик*, XVI/ 3, Београд, 119–126.

Грицкат 1984–1985: Ирена Грицкат, Одлике глаголског видског парњаштва као семантички индикатори, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XXVII–XXVIII, Нови Сад, 197–203.

Гортан Премк 1971: Даринка Гортан Премк, *Акузативне синтагме без предлога у српскохрватском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Гортан Премк 2004: Даринка Гортан Премк, *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Гортан Премк 2014а: Даринка Гортан Премк, Дефинисање у српској лексикографији, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд, 131–139.

Гортан Премк 2014б: Даринка Гортан Премк, Фигуративна значења у српској лексикографији, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд, 155–165.

Дешић 1985: Милорад Дешић, Полисемија и српскохрватски глаголски вид, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, XIV/2, Београд, 75–85.

Дешић 1990: Милорад Дешић, *Из српскохрватске лексике*, Никшић: Универзитетска ријеч.

Димитријевић 1964: Радмило Димитријевић, *Теорија књижевности са примерима*: *композиција, језик и стил, версификација*, Београд: Савремена школа.

Драгићевић 2001: Рајна Драгићевић, *Придеви са значењем људских особина у савременом српском језику, творбена и семантичка анализа*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Драгићевић 2003: Рајна Драгићевић, Механизми настајања секундарних значења лексема, *Српски језик*, VIII/ 1–2, Београд, 221–231.

Драгићевић 2008: Рајна Драгићевић, Деривациона гнезда именица које означавају делове тела из угла лексичког богаћења, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 37 /1, Београд, 371–387.

Драгићевић 2010: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Дубоваја 1997: Т. А. Дубовая, Метафора как модель смыслопорождения в науке, *Лингвистические явления в системе языка и в тексте*, Волгоград, 33–45.

Зализњак 1999: Анна А. Зализняк, Метафора движения в концептуализации интеллектуальной деятельности, *Логический анализ языка – Языки динамического мира*, Дубна, 312–320.

Згуста 1991: Ladislav Zgusta, *Priručnik leksikografije*, Sarajevo: Svjetlost.

Зиновјева 2013: Е. И. Зиновьева, Лексикографический портрет глагола идти в „Словаре обиходного русского языка Московской Руси XVI–XVII вв“, *Вестник Санкт-Петербургского университета*, сер. 9, вып. 4, Санкт Петербург, 49–58.

Ивановић 2009: Милена Ивановић, Средства изражавања фазног почетног значења у српском језику, *Савремена проучавања језика и књижевности*, I/ 1, Крагујевац, 35–46.

Ивић 1957: Милка Ивић, Једно поглавље из граматике нашег савременог језика – систем месних падежа, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, бр. 2, Нови Сад, 145–158.

Ивић 1957–58: Милка Ивић, Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику, *Јужнословенски филолог*, XXII, Београд, 139–149.

Ивић 1982: Милка Ивић, О регуларној полисемији у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси, *Лексикографија и лексикологија*, Београд–Нови Сад, 77–81.

Јовановић 2018: Александра Јовановић, О неким необичним употребама глагола доћи (Он ми дође брат од стрица / То му дође субота), *Језик данас*, XIV/ 11, Нови Сад, 30–36.

Јудина 2009: Л. П. Юдина, *Книга о граматике. Русский язык как иностранный*, Москва: Издательство Московского университета.

Јудина 2010: Л. П. Юдина, *Идти или ходить. Глаголы движения в речи*, Москва: Русский язык.

Катнић Бакаршић 2007: Marina Katnić-Bakaršić, *Stilistika*, Sarajevo: Naučna i univerzitetska knjiga.

Квинтилијан 1967: M. F. Kvintilijan, *Obrazovanje govornika*, Sarajevo: Veselin Masleša.

Керкез 1997: Драгана Керкез, Глаголски конституент перифрастичких предикатских конструкција (у српском и руском језику), *Српски језик*, II/ 1-2, Београд, 303–310.

Кисељова, Уханова 2018: С. В. Киселева, И. А. Уханова, Метафорические значения английских глаголов движения, *Вестник Курганского государственного университета*, 2 (49), Курган, 25–27.

Клајн 2002: Иван Клајн, *Творба речи у савременом српском језику*, први део, слагање и префиксација, Београд–Нови Сад: Завод за уџбенике, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.

Кликовац 2004: Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Ковачевић 1991: Милош Ковачевић, Стилогене и нестилогене перифразе, *Књижевни језик*, XX/ 1–2, Сарајево, 57–72.

Ковачевић 1999: Милош Ковачевић, Метонимија и синегдоха, *Српски језик*, IV/1–2, Београд, 171–202.

Ковачевић 2009: Милош Ковачевић, Глаголске алолексе као модалне ријечи, *Огледи из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 173–192.

Ковачевић 2012: Милош Ковачевић, *Узрочно семантичко поље*, Београд: Јасен.

Ковачевић 2015а: Милош Ковачевић, Префиксација и њен утицај на форму и семантику синтагме, *Кроз синтагме и реченице*, Београд: Јасен, 59–70.

Ковачевић 2015б: Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Београд: Јасен.

Ковачевић 2015в: Милош Ковачевић, Синтаксичко-семантичка иновативност у синтагмама с глаголом ШЕТАТИ, *О реченици и њеним члановима*, Београд: Јасен, 119–137.

Колшанскиј 1980: Г. В. Колшанский, *Контекстная семантика*, Москва: Издательство „Наука“.

Конева 2010: Н. Ю. Конева, Метафоризация и метонимизация значений предлогов и наречий, *Языкознание и литературоведение*, 69–71.

Копорскаја 2008: Е. С. Копорская, Метафорическое поле русского глагола, *Вестник Литературного института*, №2, Москва, 146–153.

Криле 1981: Ivo Krile, O pojmu kretanja u hrvatskom književnom jeziku, *Jezik*, 29, Zagreb, 13–19.

Кружић, Танацковић Фалетар 2019: Barbara Kružić, Goran Tanacković Faletar, Metafora, metonimija, frazem i eufemizam: o čemu govorimo kada govorimo o smrti, *Jezikoslovlje*, 21/ 2, Osijek, 391–418.

Кузмина 1970: Е. С. Кузьмина, Роль глагольных существительных в научном стиле, *Русский язык за рубежом*, Москва, 64–71.

Кузњецова 1978: Э. В. Кузнецова, О пересекающемся характере лексико-семантических групп слов, *Семантика и структура предложения*: *Лексическая и синтаксическая семантика*, Уфа, 7–13.

Кузњецова 1989: Э. В. Кузнецова, *Лексикология русского языка*, Москва: Высшая школа.

Кустова 2002: Г. И. Кустова, Семантические аспекты лексических функций (глаголы со значением ’начаться’ / ’кончиться’, *Логический анализ языка. Семантика начала и конца*, Москва, 69–82.

Лазић Коњик 2006: Ивана Лазић Коњик, Структура, функција и лексикографска обрада перифрастичних предиката (на примерима из дневне штампе), *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 49, Нови Сад, 219–304.

Лариохина 1979: Н. М. Лариохина, *Вопросы синтаксиса научного стиля речи, (Анализ некоторых структур простого предложения*), Москва: Русский язык.

Лејкоф, Џонсон 1980: G. Lakoff, M. Johnson, *Metaphors We Live By*, Chicago, London: The University of Chicago Press.

Лихачов 1973: Д. С. Лихачов, Несколько мыслей о „неточности“ искусства в стилистических направлениях, *Philologica. Исследования по языку и литературе*, Ленинград, 394–400.

Макејева 2002: И. И. Макеева, Семантика ’конца’ у глаголов движения, *Логический анализ языка. Семантика начала и конца*, Москва, 83–95.

Мајсак, Рахилина 1999: Т. А. Майсак, Е. В. Рахилина, Семантика и статистика: глагол *идти* на фоне других глаголов движения, *Логический анализ языка – Языки динамического мира*, Дубна, 53–66.

Мајсак 2005: Т. А. Майсак, *Типология грамматикализации конструкций с глаголами движения и глаголами позиции*, Москва: Языки славянских культур.

Малетић 1988–1990: Нада Малетић, Из глаголске семантике: глаголи кретања у српскохрватском језику, *Прилози проучавању језика*, 24–26, Нови Сад, 237–249.

Маројевић 2019: Милена Маројевић, Метафоризација глагола кретања у руском језику, *Српски језик*, XXIV, Београд, 235–258.

Матвејева 2003: Т. В. Матвеева, *Русский язык. Культура речи. Стилистика. Риторика, Москва*: Издательство „Флинта“, Издательство „Наука“.

Матвејева 2013: Т. В. Матвеева, *Экспресивность русского слова,* Saarbrücken: Palmarium Academic Publishing.

Матешић 1982: Josip Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Матијашевић 1985: Јелка Матијашевић, О природи префикса код глагола кретања у руском и српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14/2, Београд, 139–147.

Матовац 2018: Darko Matovac, Glagoli kretanja i prefiks *po-* u hrvatskom, *Croatica*, XLII, Zagreb, 205–219.

Миланов 2016: Наташа Миланов, О глаголима *ићи* и *падати* као семантички најбогатијим глаголима кретања у српском језику, *Филолог*, бр. 13, Бања Лука, 44–56.

Миланов 2017: Наташа Миланов, П*олисемија српске лексике на корпусу* ’Речника српскохрватског књижевног и народног језика’, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Миланов 2021: Наташа Миланов, *Српски лексички фонд из угла полисемије: глаголи, именице, придеви*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Миленковић 2017: Ана Миленковић, *Семантичка и творбена анализа глагола којима се означавају осећања у савременом српском језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Милер, Џонсон Лајрд 1976: G. A. Miller, Ph. Johnson-Laird, *Language and Perception*, Cambride: Harvard University Press.

Миливојевић 2021: Наташа Миливојевић, О аналитичким предикатима са глаголом *кренути* у српском језику: лексичко-пројекционистички приступ, *Српски језик*, XXVI, Београд, 193–216.

Мирзоева 2018: Г. Т. Мирзоева, Метафора в науке и языке художественной литературы, *Филологические науки в МГИМО*, 4 (16), 31–37.

Митриновић 1990: Vera Mitrinović, *Poljski glagolski prefiks prze- i njegovi srpskohrvatski ekvivalenti pre- i pro-*, Beograd: Naučna knjiga.

Митрофанова 1975: О. Д. Митрофанова, Глагол в научной речи, *Русский язык в школе*, 2, Москва, 80–86.

Митрофанова 1985: О. Д. Митрофанова, *Научный стиль речи*: *проблемы обучения,* Москва: „Русский язык“.

Мишић 2019: Биљана Мишић, Глаголи кретања са секундарним значењем у роману ’Кукавичја пилад’ Лабуда Драгића, *Значај српског језика за очување српског културног идентитета II*: *Српска књижевност као основа српског језика*, Андрићград: Андрићев институт, 271–282.

Младенов 1980: Марин Младенов, *Новинарска стилистика*, Београд: Научна књига.

Мразовић, Вукадиновић 2009: Pavica Mrazović, Zora Vukadinović, *Gramatika srpskog jezika za strance*, Sremski Karlovci–Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Мршевић Радовић 1987: Драгана Мршевић Радовић, *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у савременом српскохрватском језику*, Београд: Филолошки факултет.

Мутајева 2018: С. И. Мутаева, Переносное значение глаголов движения в английском языке, *Мир науки, культуры, образования*, No3/ 70, Горно-Алтайск, 405–407.

Најда 1975: E. A. Nida, *Componential analysis of aeaning: an introduction to semantic structures*, The Hague: Mouton.

Никитин 2007: М. В. Никитин, *Курс лингвистической семантики*, Санкт-Петербург: Издательство РГПУ.

Окано 2015: К. Окано, От лексики к аспектуальности: некоторые особенности сербских глаголов движения *кренути – кретати*, *Аспектуальная семантическая зона*: *типология систем и сценарии диахронического развития*, Киото, 171–175.

Омеровић 2020: Mirela Omerović, Glagoli kretanja i značenjske transpozicije u ciljnu domenu s prijedložnim akuzativom i instrumentalom, *Sarajevski filološki dani*, 5, Sarajevo, 85–98.

Ораић 2006: Ivana Oraić, Prijelazni glagoli sa ciljnom usmjerenošću, *Rasprave*: *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 32, Zagreb, 213–224.

Острецова 2013: И. В. Острецова, Семантические особенности глагольного компонента описательных предикатов (на материале специальных текстов), *Вюник Днщропетровського ушверситету*, 19 (3), 133–141.

Падучева 2002: Е. В. Падучева, Дейктические компоненты в семантике глаголов движения, *Логический анализ языка*. *Семантика начала и конца*, Москва, 121–136.

Падучева 2004: Е. В. Падучева, *Динамические модели в семантике лексики*, Москва: Языки славянской культуры.

Панкина 2012: М. Ф. Панкина, *Десемантизация как способ развития значения слова*, Воронеж: Истоки.

Пипер 1977–1978: Предраг Пипер, Обележавање просторних односа предлошко-падежним конструкцијама у савременом руском и савременом српскохрватском језику, *Прилози проучавању језика*, књ. 13–14, Нови Сад, 1–48.

Пипер 2001: Predrag Piper, *Jezik i prostor*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Пипер и др. 2005: Предраг Пипер и др, *Синтакса савременога српскога језика: Проста реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

Попова 2000: З. Д. Попова, Метафора и метонимия в семантеме глагола, *Когнитивная семантика* (*материалы второй международной школы-семинара*), Тамбов: Издательство Тамбурского университета, 127–129.

Прћић 1997: Tvrtko Prćić, *Semantika i pragmatika reči*, Sremski Karlovci–Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Радић Дугоњић 1996: Милана Радић Дугоњић, О лексичко-семантичким особеностима микросистема глагола кретања у језику Вука Караџића, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 25/ 2, Београд, 273–280.

Радовановић 1977: Милорад Радовановић, Декомпоновање предиката (на примерима из српскохрватског језика), *Јужнословенски филолог*, XXXIII, Београд, 53–86.

Радовић Тешић 2002: Милица Радовић Тешић, О степенастом представљању значења речи, *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе,* Нови Сад–Београд, 141–147.

Радовић Тешић 2009: Милица Радовић Тешић, *С речима и речником*, Београд: Учитељски факултет.

Радовић Тешић 2014: Милица Радовић Тешић, Распоређивање значења речи у српској лексикографији, *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд, 141–153.

Рафаели 2007: Ida Raffaelli, Neka načela ustroja polisemnih leksema, *Filologija*, 48, Zagreb, 135–172.

Редли 2016: Јелена Редли, Метафоричке екстензије просторних значења у значење квалификативности у српском језику, *Српски језик*, XXI, 393–413.

Речник САНУ 1966–2010: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: Институт за српскохрватски језик.

Речник СЈ 2011: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.

Ристивојевић Рајковић 2017: Nataša Ristivojević Rajković, *Leksičko-semantička analiza glagola sa osnovnim značenjem 'udariti' u norveškom i srpskom jeziku*, doktorska disertacija, Beograd: Filološki fakultet.

Ристић 2004: Стана Ристић, *Експресивна лексика у српском језику: теоријске основе и нормативно-културолошки аспекти,* Београд: Институт за српски језик САНУ.

Ристић 2012: Стана Ристић, *О речима у српском језику* (*творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти*), Београд: Институт за српски језик САНУ.

Ристић 2015: Стана Ристић, *Граматички и когнитивни аспекти лексичког значења*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Розенталь 1974: Д. Э. Розенталь, *Практическая стилистика русского языка*, Москва: Высшая школа.

Розина 1999: Р. И. Розина, Движение в физическом и ментальном пространстве, *Логический анализ языка. Языки динамического мира*, Дубна, 108–118.

Розина 2007: Р. И. Розина, Деривация бытийных и связочных значений глаголов: случай *идти*, *Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии*, Москва, 475–480.

Рубинштејн 2002: Г. А. Рубинштейн, О метафорическом представлении отрезков времени в русском языке, *Glossos*, 1–34.

Ружин 2015: Татјана Ружин, *Глаголи узроковања у енглеском и српском језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Силић, Прањковић 2007: Josip Silić, Ivo Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

Симеон 1969: Rikard Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Zagreb: Matica hrvatska.

Скљаревскаја 1987: Г. Н. Скляревская, Языковая метафора в словаре: опыт системного описания, *Вопросы языкознания*, No 2, Москва, 58–65.

Скљаревскаја 1993: Г. Н. Скляревская, *Метафора в системе языка*, Санкт-Петербург: „Наука“.

Смољска 2000: Аделајда Смольска, Конкуренција и синонимија глагола кретања у српском и руском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 29/1, Београд, 177–183.

Стаменковић 2013: Душан Стаменковић, *Глаголи људског кретања у српском и енглеском језику у светлу когнитивне семантике*, докторска дисертација, Нови Сад: Филозофски факултет.

Станојчић, Поповић 2008: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, *Граматика српског језика за гимназије и средње школе*, Београд: Завод за уџбенике.

Стевановић 1986: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик I*, Београд: Научна књига.

Стернин 1985: И. А. Стернин, Разграничение прямого и переносного употребления слова, *Семантика и системность языковых единиц*, Новосибирск, 47–56.

Стојановић 2006: Андреј Стојановић, Декомпоновани предикат у научном стилу српског језика, *Српски језик*, 11/ 1-2, Београд, 223–239.

Стојановић 2016: Милица Љ. Стојановић, *Полипрефиксирани глаголи у српском језику*, докторска дисертација, Београд: Филолошки факултет.

Стојановић 2021: Милица Стојановић, Еуфемизми и њихова обрада у савременим речницима српског језика, *Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема*, Београд, 223–238.

Талми 2000: Leonard Talmy, *Toward a Cognitive Semantics*: *Typology and Process in Concept Strukturing,* Cambridge: MIT Press.

Телија 1981: В. Н. Телия, *Типы языковых значений. Связанное значение слова в языке*, Москва: Издательство „Наука“.

Тополињска 1982: Зузана Тополињска, Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама, *Јужнословенски филолог*, XXXVIII, Београд, 35–49.

Тошовић 1995: Branko Tošović, *Stilistika glagola*, Wuppertal: Lindenblatt.

Тошовић 2002: Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд: Београдска књига.

Филипенко 2002: М. В. Филипенко, О совместимости начал и концов, или Сочетаемость глагольной приставки *вы* и предлога *в*, *Логический анализ языка*. *Семантика начала и конца*, Москва: Издательство „Индрик“, 252–266.

Филиповић 2007: Luna Filipović, *Talking about motion: A crosslinguistic investigation of lexicalization patterns*, Amsterdam: John Benjamins.

Фомина 2001: М. И. Фомина, *Современный русский язык*: *Лексикология*, Москва: Высшая школа.

Халас 2012: Ана Халас, Глаголи кретања помоћу превозног средства: између лексиколошке теорије и лексикографске праксе, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXXVII, Нови Сад, 285–300.

Халас Поповић 2017: Ана Халас Поповић, *Увод у лексичку полисемију*, Нови Сад: Филозофски факултет.

Цветков 1984: Н. В. Цветков, К методологии компонентного анализа, *Вопросы языкознания*, 2, Москва, 61–71.

Цикач 2017: Ivica Cikač, *Sintaksičko-semantička analiza glagola kretanja u hrvatskom jeziku iz dijakronijske perspektive*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.

Шамне, Сидорович 2006: Н. Л. Шамне, Т. С. Сидорович, Переносные значения английского глагола перемещения *to go* как результат деривационных изменений в смысловой структуре, *Вестник Волгоградского государственного университета*, Волгоград, 86–92.

Шамне 2009: Н. Л. Шамне, Универсальные характеристики категории пространства и ядерные средства их репрезентации в языке, *Croatica et Slavica Iadertina*, No.5, Zadar, 265–279.

Шарић 2012: Ljiljana Šarić, The Croatian preposition uz: A cognitive approach, *Jezikoslovlje*, Osijek, 13/ 1, 151–190.

Шарић 2014: Ljiljana Šarić, *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*, Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Шипка 1998: Danko Šipka, *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*, Novi Sad: Matica srpska.

Шишлова 2020: И. Ю. Шишлова, Фразеология в научном тексте, *Языкознание и литературоведение*, 2 (81), Москва, 576–578.

Шкиљан 1985: Dubravko Škiljan, Antičke figure i tropi i suvremena lingvistika (I), *Latina et Graeca*, 1/ 26, 17–42.

Шмељов 1973: Д. Н. Шмелёв, *Проблемы семантического анализа лексики* (*на материале русского языка*), Москва: Издательство „Наука“.

Шмељов 1977: Д. Н. Шмелёв, *Современный русский язык. Лексика*, Москва: Просвещение.

Шмељов 1978: Д. Н. Шмелёв, О переносных значениях слов, *Русская речь*, № 3, Москва, 63–68.

Шмељов 2002: А. Д. Шмелёв, Из пункта А в пункт В, *Логический анализ языка. Семантика начала и конца*, Москва, 181–194.

Штрбац 2011: Гордана Штрбац, *Допуне комуникативних глагола (синтаксичко-семантички и лексикографски аспект*), Нови Сад: Филозофски факултет.

Прилог 2.

Изјава о истовјетности штампане и електронске верзије докторске дисертације

Име и презиме аутора: Биљана Мишић

Наслов рада: Пренесена значења глагола кретања у и књижевноуметничком научном стилу

Ментор: проф. др Милош Ковачевић

Изјављујем да је штампана верзија моје докторске дисертације истовјетна електронској верзији коју сам предао/ла.

Ову изјаву дајем у сврху похрањивања моје докторске дисертације у **Дигитални репозиторијуму Универзитета у Источном Сарајеву.**

Потпис аутора

Мјесто: Пале

Датум: 20. 2. 2023.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора: Биљана Мишић

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом: Преенесена значења глагола кретања у књижевноуметничком и научном стилу

- ☑ резултат сопственог истраживачког рада;
- ☑ да докторска дисертација у цјелини ни у дјеловима није била предложена за стицање било које дипломе на другим високошколским установама;
- ☑ да су резултати коректно наведени и
- ☑ да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

Б. Мишић

Мјесто: Пале

Датум: 20. 2. 2023.

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитет у Источном Сарајеву да унесе моју докторску дисертацију у Дигитални репозиторијум под насловом:
Пренесена значења глагола кретања у књижевноуметничком и научном стилу
која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Источном Сарајеву и доступну у отвореном приступу могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

- ☐ Ауторство (CC BY)
- ☐ Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
- ☒ Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
- ☐ Ауторство – некомерцијално – дијелити под истим условима (CC BY-NC-SA)
- ☐ Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
- ☐ Ауторство – дијелити под истим условима (CC BY-SA)

Потпис аутора

Мјесто: Пале

Датум: 20. 2. 2023.